

Univerzita Karlova  
Pedagogická fakulta  
Katedra občanské výchovy a filosofie

## DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vývoj samosprávy a správy Hlavního města Prahy v letech  
1918 - 1960

The evolution of the Capital City of Prague`s administration  
and self-governing municipalities from 1918 - 1960

Bc. Václav Kadlec

Vedoucí práce: PhDr. Josef Straceny, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D-ZSV

## **PROHLÁŠENÍ**

Odevzdáním této diplomové práce na téma „Vývoj samosprávy a správy Hlavního města Prahy v letech 1918 - 1960“ potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce PhDr. Josefa Straceného, CSc. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 12.7.2021

.....

Václav Kadlec

## **PODĚKOVÁNÍ**

Chtěl bych tímto poděkovat PhDr. Josefu Stracenému, CSc. za odbornou pomoc a cenné rady při vedení diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat Archivu hlavního města Prahy, který mi poskytl potřebné archiválie. Kromě toho bych chtěl poděkovat bývalé ředitelce Základní a Mateřské školy ve Hvožd'anech Mgr. Edith Křečkové a Mgr. Janu Paškovi ze Střední odborné školy pro administrativu Evropské unie za pomoc při psaní diplomové práce.

## **ABSTRAKT**

Diplomová práce pojednává o vývoji samosprávy a správy hlavního města Prahy od roku 1918 až do roku 1960. Práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol. První kapitola se věnuje vývoji správy před rokem 1918. Druhá kapitola má za cíl přiblížit období od roku 1918 (vznik Československa) do roku 1938, kdy došlo k podepsání mnichovské dohody. Třetí kapitola je věnována období nacistické okupace. Čtvrtá kapitola pak ukazuje vývoj v poválečném Československu. Poslední kapitola zobrazuje veřejnosprávní proces během komunistické totality od roku 1948 do roku 1960. Cílem diplomové práce je popsat významné události ve vývoji hlavního města Prahy. Práce se také věnuje jednotlivým představitelům pražské komunální politiky.

**Klíčová slova:** samospráva- obecní správa- primátor- Praha- volby- magistrát-

## **ABSTRACT**

This diploma thesis traces the development of the Capital City of Prague's regional and municipal governmental bodies from 1918 to 1960. The work consists of five main chapters. The first chapter outlines the state of Prague's municipality prior to 1918. The second chapter spans from 1918 (the birth of Czechoslovakia) to 1938 and the signing of the Munich Agreement. The third chapter covers the period of the Nazi occupation. The fourth chapter draws focus to the post-war developments in Czechoslovakia. The final chapter depicts the processes of public administration during the communist totalitarianism between 1948 and 1960. The objective of diploma thesis is describe important events in development of Capital City of Prague. The work also pays attention to individual representatives of Prague's municipal politics.

**Key words:** local governance- municipal governance- Primátor (Mayor)- Prague- municipal elections- City Hall-

# Obsah

1. Úvod .....	6
2. Období před rokem 1918 .....	8
2.1. Vývoj správy v českých zemích do roku 1918 .....	8
2.2. Vývoj správy v Praze do roku 1918 .....	16
3. Období první republiky (1918 - 1938) .....	21
3.1. Vývoj správy .....	21
3.2. Přemysl Šámal (1867 - 1941) .....	29
3.3. Petr Zenkl (1884 - 1975) .....	31
4. Období druhé republiky a Protektorátu (1939 - 1945) .....	40
4.1. Vývoj správy .....	40
4.2. Josef Pfitzner (1901 - 1945) .....	47
5. Období třetí republiky a nástup KSČ (1945 - 1948) .....	53
5.1. Vývoj správy .....	53
5.2. Vliv KSČ .....	65
5.3. Václav Vacek (1877 - 1960) .....	66
6. Období 1948 - 1960 .....	69
6.1. Vývoj správy .....	69
6.2. Adolf Svoboda (1900 - 1969) .....	76
7. Závěr .....	78
8. Seznam použitých informačních zdrojů .....	80

# 1. Úvod

Důvodem, proč jsem si vybral jako téma své diplomové práce vývoj samosprávy a správy hlavního města Prahy v období 1918 - 1960, je ten, že již sedm let vedle studia pracuji i na úřadě městské části Praha 1, konkrétně živnostenský odbor. Díky zaměstnání jsem tak měl možnost se seznámit s činností úřadu. Jelikož studuji na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy základy společenských věd v kombinaci s dějepisem, přemýšlel jsem nad tématem, kde bych mohl propojit fungování veřejné správy a samosprávy s historií. Výsledkem mé úvahy jsem se rozhodl zaměřit především na existenci magistrátu a ostatních pražských úřadů v minulosti. Jako období, které jsem považoval za vhodné ke zpracování, jsem si zvolil dobu od vzniku Československa v roce 1918 až do roku 1960, kdy byla tehdejší státní mocí přijata tzv. socialistická ústava, která výrazným způsobem změnila i samotný veřejnosprávní sektor.

Hlavním cílem mé diplomové práce je především popsat postupný vývoj magistrátu města, jeho proměnu, postavení v rámci republiky a také úloha během významných okamžiků české, potažmo československé historie. V mé práci veřejná správa a samospráva města je součástí událostí například vzniku Československa, okupace země nacistickým Německem, poválečného znovuvybudování republiky, komunistického převratu, či následného rozvratu původních pořádků v padesátých letech.

Mezi vedlejší cíle mé práce je propojení vývoje správy hlavního města Prahy ve vztahu s celostátní politikou země. Důležitým vedlejším cílem práce je především k danému období připojit životopisy významných primátorů hlavního města (či v případě Přemysla Šámala starosty, nebo Josefa Pfitznera jako německého náměstka primátora), který se značným způsobem podílel na vývoji Prahy.

K vypracování práce byla potřeba využít zdrojů. Jako prameny pro téma jsem využil zápisy z jednání orgánů hlavního města, které se nachází v Archivu hlavního města Prahy. Bohužel možnost bádát v daných materiálech byla zhoršena současnou situací kolem koronavirové pandemie, kdy byl archiv delší dobu uzavřen. Dále jako zdroje pro práci na diplomové práci jsem použil vhodnou literaturu. Zde bych chtěl upozornit především na skvěle vypracovanou knihu *Praha*, kterou v roce 2000 napsal historik a archivář doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc. ve spolupráci s Prof. PhDr. Jiřím Peškem, CSc. Významným zdrojem pak byly dále například publikace od doc. JUDr. Karla Schelleho, CSc., z nichž stojí za zmínku *Dějiny veřejné správy*. Nebo pokud se jedná o představení životopisů primátorů, tak důležitou knihou bylo zpracování života Petra Zenkla, kterou sepsal PhDr. Martin Nekola, PhD.

U své diplomové práce jsem postupoval tak, že jsem nejprve v rámci daného období nejprve rozebíral vývoj veřejné správy a samosprávy v celorepublikovém kontextu. Zde jsem zaznamenal výběr důležitých zákonů, či vládních nařízení, která upravovala činnost orgánů veřejnosprávního sektoru. Vzápětí jsem navázal konkrétním průběhem vývoje správy za danou dobu v hlavním městě. Častým tématem byl průběh komunálních voleb, rozepře mezi některými představiteli zastupitelstev, nebo řešení problematiky v různých odvětvích (například hospodářských, ekonomických, stavebních, ...). Na závěr jsem poté zpracoval krátký životopis významného představitele Prahy.

V první kapitole jsem zaznamenal vývoj správy od počátků prvních státních útvarů na území dnešní České republiky až po rok 1918, kdy byla vyhlášeno Československo. Následně dochází k popisu rozvoje Prahy též od nejvzdálenějšího období až po 28. říjen. Druhá kapitola je věnována vývoji správy za období první republiky. K dané době se například váže zrušení dosavadního sboru obecních starších a jejich nahrazení správním sborem hlavního města, vznik Velké Prahy v roce 1922, nebo komunální volby. Nakonec jsou uvedené životopisy dvou významných představitelů města v daném období - Přemysla Šámala (prvního starosty po vzniku Československa) a Petra Zenkla (primátora, který byl ve vedení města během mnichovské krize a následně po skončení války v roce 1945).

Třetí kapitola je věnována hlavnímu městu během existence tzv. druhé republiky a následné nacistické okupace. Zde je důležitou postavou německý náměstek primátora Josef Pfitzner, který byl ústřední postavou snah o změny ve vedení Prahy. I jemu je na závěr kapitoly věnován kratší životopis.

Čtvrtá kapitola pak pojednává o poválečných událostech v osvobozeném hlavním městě. Zde stojí například za zmínku počátek rivality mezi KSČ a demokratickými stranami. Ať už při výběru nového primátora (Zenkl nebo Vacek), nebo u prvních poválečných voleb v roce 1946, které byly na dlouhou dobu poslední svobodné. Kapitola je zakončena proběhnutím komunistického převratu v únoru 1948. V úplném závěru je životopis prvního komunistického primátora Václava Vacka.

Závěrečná kapitola pak rozebírá období mezi rokem 1948 a 1960, kdy byla přijata tzv. socialistická ústava, která výrazným způsobem ovlivnila činnost veřejné správy. Zde se například popisuje struktura a následné reorganizace národních výborů, volby v roce 1954, nebo výměna na primátorské pozici, kdy Václava Vacka vystřídal Adolf Svoboda. Tomu je na závěr též věnován popis jeho života.

## 2. Období před rokem 1918

### 2.1. Vývoj správy v českých zemích do roku 1918

Prvním útvarem, který splňoval atributy státu, byla Velká Morava. Počátky sahají až do roku 830, kdy kníže Mojmír I. dokončil sjednocování kmenů Slovanů, které se nacházely na našem území. Velkou Moravu lze charakterizovat jako raně centralizovanou monarchii, tudíž ji lze považovat za období počátku vývoje veřejné správy u nás. V rukou panovníka byly soustředěny veškeré pravomoci, a tak všem panovníkovým orgánům připadaly jen poradní a výkonné funkce. Na druhé straně ale zase rozsah státu vynucoval postupné vytvoření státního aparátu, který by umožnil tak rozsáhlé území lépe ovládat.<sup>1</sup>

Hlavním poradním orgánem samotného panovníka bylo shromáždění velmožů, které se nacházelo na jeho dvoře. Členové se zde radili o některých otázkách, či případně se na ně přenášelo rozhodování v některých soudních rozepřích. Na panovníkově dvoře existovaly také dvorské úřady, kde jejich představitele zpravidla vybíral z řad knížecí družiny a církevních hodnostářů sám panovník.<sup>2</sup>

Správními i církevními centry v rámci Velké Moravy byla opevněná hradiště. Správu okrajových oblastí představovaly postupně budované hradské obvody. Jejich centrem byl hrad, kde měl správu na starosti župan, kterého dosadil panovník.<sup>3</sup> Pomocným orgánem mu pak často sloužila jeho družina. Hradští úředníci v rámci center dohlíželi na bezpečí a pořádek, vybírali daně a dávky a spravovali vojenskou posádku hradu.

Pokud jde o počátky českého státu, tak se jeho organizace ze začátku příliš nelišila od Velké Moravy. Jako ústřední orgán byl opět panovník se svou družinou. Místní správu vykonávali hodnostáři na královských hradech.<sup>4</sup>

Struktura správy se v následujících staletích příliš nelišila, jen ústřední aparát se plynutím času postupně rozvíjel. Bylo to i tím, že panovníkova družina se postupně rozpadala a začala se přeměňovat do podoby knížecích, později králových úředníků, kteří kolem sebe začali zakládat různé úřady. Jak píše Schelle: „Z dvorských sjezdů se později vyvinuly samostatné orgány, jakými byly zemský sněm, královská rada a zemský soud.“<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, Praha 2016, s. 13.

<sup>2</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>3</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 14.

<sup>4</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 15.

<sup>5</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.



Dvorské úřady se začaly vytvářet v polovině 11. století a do konce téhož století fungují na principu knížecí milosti a služby, kterou vykonává vůči samotnému knížeti.<sup>6</sup> Údajně prvními dvorskými úředníky měli být bratři knížete Svyatopluka II. - Konrád Brněnský a Ota Olomoucký. Ti byli jmenováni do funkcí takzvaného nejvyššího lovčího a mistra kuchyně. „Z názvu a náplně funkce pozice vyplývá, že jejich zaměření směřovalo k zabezpečení chodu dvora a hospodářství.“<sup>7</sup> Postupně ve 12. století přibývají další různé úřednické hodnosti, díky kterým se rozvíjí dvě skupiny: vlastní hodnostáři a úřady se širším správním dosahem činnosti. První tvořily například mečník, stolník, nebo lovčí. Druhou komorník nebo kancléř.<sup>8</sup> Jak se dále vyvíjel stát, tak vznikaly další pozice, které zapříčinily upevnování pozice a vytváření vlastního aparátu.

Pokud jde o místní správu z doby vzniku českého státu, tak měl podobu hradské správy, kde základem byla tzv. hradská soustava. Na jednotlivé knížecí hrady se dosazovali knížecí úředníci - kasteláni, kteří vykonávali správu nad hradem a jeho nejbližším okolí.<sup>9</sup> Ti měli rozsáhlé pravomoci například ve vojenské, správní a soudní oblasti, nebo ve výběru berní. Jejich postavení bylo závislé na vůli a rozhodování panovníka. Postupně se i zde objevují noví úředníci, kteří v některých funkcích zastupují kastelána.<sup>10</sup> Nově je to třeba sudí, který za kastelána přebírá soudní pravomoc. K těmto úředníkům pak přibývali další, kteří rozšiřovali tak svou působnost.

Důležitý zlom nastává v průběhu 13. století, kdy díky kombinaci vnitropolitického vlivu šlechty a konstituování zemské obce došlo k vytvoření sítě měst, jakožto jednotek právních a politických, vybavených v každém jednotlivém případě vnitřní samosprávou.<sup>11</sup>

Města se formovala v prostoru řemeslnických a tržních středisek, které vznikaly v tradičních centrech souvislého osídlení. Vznik městského osídlení lze zpočátku vysledovat v blízkosti významných knížecích hradů (například Staré Město pražské, Olomouc, Brno, ...). Později pak vznikala města, jejichž založení se vztahovalo k rozvoji hospodářského odvětví v daném prostoru (například Most, Plzeň, Stříbro, Jihlava, ...). Tato centra pak postupně získávala i další funkce, které ji značně odlišovaly od venkovských sídlišť - ať již po vnější (koncentrace obyvatelstva v geograficky vymezeném a urbanisticky upraveném prostoru) nebo i vnitřní

---

<sup>6</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích: od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 35.

<sup>7</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 16.

<sup>8</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 35.

<sup>9</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 17.

<sup>10</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>11</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 202.

stránce (specifičnost zaměstnání obyvatel a z něho vyrůstající vztahy a hierarchizace ve městě).<sup>12</sup> Později začal být v zakládání měst více aktivní i sám panovník.

Díky osobě zakladatele tak rozeznáváme města královská, biskupská, panská, klášterní atd. Speciálním druhem královských měst pak byla takzvaná věnná města (například Hradec Králové) a horní (například Kutná Hora). Podstatné je, že ke zvláštnímu městskému stavu patřili pouze měšťané královských měst. Z tohoto pohledu tak ještě dochází k dělení měst na svobodná (královská města s politickými právy) a poddanská (podřízená pozemkové vrchnosti).<sup>13</sup>

Správu svobodných měst měli na starosti samotní měšťané. Panovník zde pouze dosadil svého jmenovaného zástupce, kterým se stal rychtář. Postupem času se tato funkce změnila v úředníka, který měl policejní a soudní pravomoc a byl podřízen městské radě.<sup>14</sup> Městskou radu, kterou tvořil různý počet konšelů, jmenoval zakladatel města z řad měšťanů. Fungoval zde princip rotace, díky kterému se na pozici purkmistra protočili všichni jednotliví členové rady. A právě ten, kdo byl touto funkcí pověřen jako první v roce, se nazýval primas, v dnešním jazyce primátor.<sup>15</sup> Ze soudních pravomocí městské rady se pak postupně vytvořil městský soud.

O podílu na politické moci musela města dlouhou dobu svádět boj se šlechtou. Pro česká města se však stalo osudným neúspěšné povstání v roce 1547, kdy se ve spolupráci se šlechtou postavila rázně proti rozpínavé panovnické moci Habsburků. Ferdinand I. totiž městům odebral jejich stará privilegia, aby následně sám rozhodoval, která jim vrátí zpět. „Drasticky je postihl ekonomicky: uložil jim tvrdé pokuty, odebral jim pozemkový majetek a uvalil na ně nové daně.“<sup>16</sup> Navíc jim omezil samosprávu tím, že do vedení správy města nechal dosadit zpět královského rychtáře. Opatření se týkala všech měst, která se revolty vůči panovníkovi zúčastnila, takže ušetřena jich zůstala z českých měst pouze Plzeň, České Budějovice a Ústí nad Labem. Dále města moravská. Pouze Jihlavy se týkala některá hospodářská opatření, především konfiskace pozemkového majetku a zavedení daně na pivo.<sup>17</sup> Proto až do stavovského povstání se vývoj moravských měst mohl vyvíjet na starých, neomezujících základech. Postup Ferdinanda I. tak znamenal výraznou proměnu ve vnitřní samosprávě měst. Autonomní rozvoj tak byl ukončen.

---

<sup>12</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 202.

<sup>13</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 27.

<sup>14</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>15</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>16</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 28.

<sup>17</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 217.

Jak píše Hledíková: „Rozsáhlá pravomoc rady ve městech si vynutila postupný vznik specializovaných úřadů radě podřízených, na které přešla část výkonu radní kompetence.“<sup>18</sup> Na podobě těchto úřadů hodně závisela různá kritéria. Důležitým faktorem byla velikost města, rozsah její správy a rozvoj různé specializace. Proto například na Starém Městě pražském vznikl mezi lety 1406 - 1424 takzvaný šestipanský úřad, který spravoval obecní jmění, dohlížel na stavební záležitosti ve městě a pronajímal nemovitosti. Později vznikl osmipanský úřad, který měl kompetence pro měšťany, kteří působili v rámci práva várečného (výroba piva). Za zmínku také stojí desetipanský úřad, který vznikl v roce 1518, který byl delegován příslušným soudem v rámci řešení sporů do hodnoty sta kop grošů.<sup>19</sup>

Městské radě byly podřízeny cechy, tedy veřejnoprávní korporace, které sdružovaly provozovatele určité živnosti ve městě a jeho okolí a upravovaly jejich vzájemné vztahy. Shromáždění celého cechu mohlo například přijímat nové mistry, vydávat cechovní statuta, velmi výjimečně i vykonávat soudní pravomoc. Cílem bylo dodržování kvality řemeslné činnosti, dodržování statut, spravovat cechovní soudnictví nižší instance i cechovní společnou pokladnu.<sup>20</sup> V čele cechu stály tzv. cechmistrři, kteří se řídili určitými cechovními řády. Cechovní řády vymezovaly obor jejich působnosti a stanovovaly množství zboží, které mohly daní cechmistrři vyrobit. Proces přijímání nového mistra se vázalo na odborné a další předpoklady k výkonu. O tom, zde došlo k jejich splnění, následně rozhodovaly samotné cechovní orgány.<sup>21</sup>

Po porážce českých stavů na Bílé hoře dosadili vítězové do vedení měst hejtmány. Tento stav vydržel ale pouze krátkou chvíli, neboť se pak městská správa vrátila zpět do stavu z roku 1547. V tomto období byl velmi silný panovníkův vliv nejen na státní správu, ale i na správu jednotlivých měst. Ustanovení funkce královských rychtářů již téměř ve všech městech umožnilo vydávat jim jednotné instrukce pro jejich činnost: rychtáři náležel jako prvním, čestnému členu rady dohled na veškerou administrativní činnost a městské hospodářství v zájmu panovníka.<sup>22</sup> Podkomoří měl zase na starost hospodářské, veřejné a policejní záležitosti. Zpočátku měl za úkol i soudní dohled nad českými městy, ale tato pravomoc přešla již roku 1548 na apelační soud, moravská města pak měl na starosti od roku 1636 královský tribunál. Změna nastala až v polovině 18. století, kdy státní zásahy provedené v rámci

---

<sup>18</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 215.

<sup>19</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. Tamtéž.

<sup>20</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. Tamtéž, s. 216.

<sup>21</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 28.

<sup>22</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 219.

tereziánských reforem „změnily podobu městských rad, posílily dohled státu a zbavily některá města hrdelního soudnictví.“<sup>23</sup> Pokud jde například o městské rady, ty byly v roce 1751 redukovány z dvanácti členů na osm. Navíc členství v radě a držení jakéhokoliv městského úřadu bylo nově podmiňováno návštěvou některých přednášek na univerzitě.<sup>24</sup> Dále měli radní dostávat stálý plat a jen pouze čtyři konšelé se měli střídát v úřadě purkmistra.

Radikálnější reformy ale měly teprve přijít. Po Marii Terezii nastoupil na trůn její syn Josef II., který v roce 1783 provedl soudní reformu. V úzké souvislosti s ní totiž přebudoval zásadním způsobem i městskou správu. Ta se hned projevila na hlavním českém městě. V roce 1784 spojil dosud samostatná pražská města (Staré Město, Nové Město, Malou Stranu a Hradčany) do jednoho celku, který řídil byrokratický magistrát v čele s primátorem.<sup>25</sup> Reformy se ovšem nezastavily ani před ostatními městy. V letech 1786 - 1787 nechal císař definitivně zrušit stálé dělení měst podle středověkých kategorií. Správu českých a moravských měst nechal z části převést do rukou odborného úřednického aparátu. Týkalo se to především soudnictví.

Vznikly tak kategorie tří měst na základě své velikosti a bohatství. První z nich byla města s úplným magistrátem. Ta měla stejnou základní strukturu jako v Praze. Tvořily ho tři senáty, kde pracovalo minimálně šest zkušných radních a jeden zkušný purkmistr. Vedle nich byli pak na dva roky voleni ještě tzv. nezkušení radní, kteří zastupovali měšťany, ale měli pouze jeden poradní hlas, především v oblasti hospodářství.<sup>26</sup> Z nich byl navíc vybírán městský policejní komisař a hospodář.

Druhá skupina měst měla místo magistrátu jen placené státní úředníky. Byli to: syndikus, kancelista a sluha. Vedle nich pak fungovala ještě i stará rada (jeden purkmistr, tři radní a dva starší) s neplacenými funkcemi. Jejich pozice byla totožná s nezkušnými úředníky u měst s úplným magistrátem. Třetí skupinu tvořila nejmenší města s nízkým hospodářským přebytkem. Zde nepůsobil žádný státní úředník. Vedení městské správy zůstalo purkmistrovi a dvěma starším, kteří však byli omezeni ve výkonu hospodářských, berních a policejních záležitostí.<sup>27</sup> V důležitějších otázkách se musela tato města obracet o pomoc k magistrátu nejbližšího města. Členění měst a organizace jejich správy a soudnictví podle reforem císaře Josefa II. pak zůstalo nezměněné až do roku 1848.

---

<sup>23</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 45.

<sup>24</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 221.

<sup>25</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 45.

<sup>26</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 224.

<sup>27</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Tamtéž*.

Zavedením ústavnosti v roce 1848 došlo k přestavbě politické správy a v souvislosti se zrušením poddanství bylo třeba rozhodnout, na které úřady přenést do té doby vykonávanou vrchnostenskou správu. Jako východisko se nakonec objevila myšlenka na převod některých úkolů politické správy do rukou samotných občanů, které by bylo za tímto účelem organizováno jako veřejné korporace. Tato podoba byla výhodná i pro samotnou buržoazii, která by si zajistila podíl na správě tam, kde to její zájmy nejvíce vyžadovaly, tedy nejdříve v obcích, pak v okresech a částečně i v zemích. Nově tak zemím zůstala jak kompetence zákonodárná, tak i rozšířená správní kompetence a své věci samy dostaly na starost volené orgány.<sup>28</sup> Myšlenka samosprávy se rozšířila i směrem dolů. Díky tomu se vytvářely i nižší samosprávné svazy (tedy obce, okresy a kraje). Samospráva, která se získala tuto podobu, se nazývala nově jako komunální.

První právní úprava obecního zřízení se objevila 20. března 1849 v provizorním říšském obecním zákoně, který vyšel v rámci takzvané Stadionovy ústavy. Zde byla sepsána na začátku zásada, že „základem svobodného státu je svobodná obec.“<sup>29</sup> V rámci této úpravy dochází k dělení na tři typy obcí: místní, okresní a krajská. Zároveň toto obecní zřízení dokázalo obce dělit na dvě skupiny podle působnosti obcí: přirozená a přenesená. Přirozená spočívala v tom, že se týkala všech zájmů obce, které se řešily v jejich hranicích. Přenesená působnost pak obstarávala určité veřejné věci, které byly obcí od státu přikázány prostřednictvím delegační cesty.<sup>30</sup>

V každé obci se povinně zřizovaly dva orgány. Širším orgánem byl obecní výbor, který se volil na tři roky. Orgán fungoval většinovým systémem hlasů. Měl ale na starosti především dozorčí moc, nikoliv výkonnou moc.<sup>31</sup> Obecní výbor pak vybíral obecní představenstvo, které fungovalo jako užší povinný orgán. Tu tvořil purkmistr (starosta) a minimálně dva radní. Radní ale především pracovali pro purkmistra jako pomocný a zastupující orgán. Purkmistr fungoval jako výkonný orgán, který daná usnesení obecních výborů vykonával.<sup>32</sup>

Na počátku 50. let 19. století se situace podunajské monarchie rapidně změnila. 31. prosince 1851 došlo znovu k zavedení absolutistické monarchie. Byla zrušena ústava a místo ní vyšly tzv. Zásady o organických zařízeních v korunních zemích rakouského císařského státu.<sup>33</sup>

---

<sup>28</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 297.

<sup>29</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 66.

<sup>30</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>31</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 298.

<sup>32</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. Tamtéž.

<sup>33</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 69.

V důsledku zásad vzniklo i nové obecní zřízení, díky kterému se odstranila přítomnost veřejnosti z jednání orgánů obecní samosprávy, pouze s výjimkou zvlášť slavnostních aktů. Podobu představenstev měst měly do jejich funkcí potvrzovat dané krajské úřady. Důležitým aktem pro přijetí bylo složení přísahy věrnosti členů představenstva.<sup>34</sup> Takže jakmile v roce 1854 skončilo tříleté funkční období orgánů obce, tak nedošlo k novým volbám, ale dosavadní činitelé byli ponecháni ve svém úřadě. Pouze tam, kde z jakéhokoliv důvodu se počet členů zmenšil, jmenoval ministr vnitra na návrh místodržitele chybějící členy.<sup>35</sup> V roce 1859 bylo vydáno nové obecní zřízení, jenž vzniklo z těchto zavedených zásad.

Koncem 50. let 19. století takzvaný bachovský absolutismus skončil. Vzápětí byl vydán Říjnový diplom, díky kterému se v monarchii pět zavedla ústavnost. V důsledku toho státní ministerstvo nařídilo vypsání voleb do obecních výborů obcí a měst na 26. října 1860. Poté zvolená představenstva převzala působnost v daných orgánech obcí a měst. Obecní výbory pak ještě fungovaly podle provizorního obecního zákona, městských statutů a nařízení č. 116/1850 ř. z. a č. 127/1850 ř. z.<sup>36</sup> Změna nastala 5. března 1862, kdy provizorium bylo nahrazeno rámcovým říšským zákonem o obecním zřízení. Ten zaváděl komunální svazy místních obcí, okresů a krajů. „Jeho ustanovení měly provést zemské zákony, které měly obsahovat obecní zřízení a městské statuty v jednotlivých zemích.“<sup>37</sup>

Začalo tak definitivní utváření územní samosprávy. Vedle místních obcí se opět zřídily obce okresní a župní (krajské), nad nimi obec zemská. Zřízení okresních a krajských však mělo především fakultativní podobu. Ve skutečnosti to fungovalo tak, že obec byla dána pod dvojitou kontrolu, ať už ze strany vyšších obcí (okresní a krajské), nebo ze strany státu. V roce 1863 došlo k vydání obecního zřízení a volebního řádu pro území Slezska. Čechy a Morava následovaly o rok později.<sup>38</sup> Ty se vztahovaly opět na všechny obce s výjimkou statutárních měst. Podle ní se obce mohly slučovat, případně i rozlučovat a za daných možností i měnit hranice obce. Zde o tom s konečnou platností pak rozhodovaly zemské sněmy.

Zaměřme se na počátky obecní samosprávy. Osoby, které bydleli v obci, byli buď občané, nebo takzvaní přespólní. Občané měli domovské právo v obci. Díky platbě daní jim patřilo volební právo. Přespólní pak tvořili ostatní obyvatelé obce. Neměli volební právo, možnost promluvit

---

<sup>34</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 299.

<sup>35</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. Tamtéž.

<sup>36</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 70.

<sup>37</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>38</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 300.

do obecního hospodářství a za jistých okolností mohli být obecním výborem z obce vypovězeni.<sup>39</sup>

Obecní záležitosti měl na starosti obecní výbor a představenstvo. To se skládalo ze starosty a minimálně dvou obecních radních. Kde to bylo zapotřebí, tak se počet členů navýšil, ale nesměl překročit třetinu všech členů obecního výboru. Obecní výbor pak měl právo, zakládat poradní a přípravní sbory v podobě komisí. Počet členů nesměl být vyšší než polovina všech členů obecního výboru. Členy obecního výboru pak volili sami voliči. Každý volitelný a řádně zvolený občan pak měl povinnost volbu přijmout.<sup>40</sup> Výjimky byly pak přesně stanoveny.

Obecní výbor a představenstvo se volilo na tři roky, ale jejich členové zpravidla zůstávali ve funkci tak dlouho, dokud se nevytvořilo nové zastupitelstvo. Když se v průběhu funkčního období uvolnilo místo starosty či obecního radního, docházelo nejpozději do čtrnácti dnů k volbě na prázdnou pozici. Pokud se objevila volná pozice v rámci obecního výboru, „povolal starosta do výboru toho náhradníka, který dostal nejvíce hlasů ve voličském sboru, v němž byl scházející člen výboru zvolen.“<sup>41</sup> Když byl rovný počet hlasů, následně rozhodoval los. Jestliže nebyl náhradník, nechal provést příslušný voličský sbor nové volby.

Pokud jde o volby, tak hlasovací právo měli pouze občané státu mužského pohlaví, kteří z možnosti volby podle zákona nebyli vyloučeni, byli zletilí, svéprávní a odváděli přímou daň v dané výši. Ti, na které se nevztahovala podmínka daně, ale mohli volit, byli tzv. honorace (například duchovní, úředníci, učitelé, doktoři, ...). Na Moravě měli potom podle volebního řádu právo volit čestní občané, členové honorace a sousedé s příslušníky obce, kteří platili ze svého majetku, živnosti, nebo příjmů ročně alespoň jeden zlatý přímé daně.<sup>42</sup> Podle tohoto systému většina obyvatel obce neměla šanci volit, neboť byla vyloučena. Obecní volby probíhaly do třech různých voličských sborů, do kterých byli jednotliví voliči rozděleni. Výjimku tvořily menší obce, kde existovaly pouze dva sbory.<sup>43</sup> Tyto sbory se vytvářely tak, že všechny přímé daně, které se odváděly v obci se rozdělily do tří skupin. V nich byli voliči rozděleni podle výše platby od největšího po nejmenšího. Jednotlivé sbory následně volili třetinu členů obecního výboru.<sup>44</sup>

---

<sup>39</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 71.

<sup>40</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 71.

<sup>41</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 72.

<sup>42</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>43</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 301.

<sup>44</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. Tamtéž.

Působnost obcí byla opět rozdělena na dvě skupiny - samostatná a přenesená působnost. Pokud jde o samostatnou působnost, tak zde pod dohledem zemského výboru mohla obec volně spravovat svůj movitý i nemovitý majetek, udělovat domovské a měšťanské právo či čestné občanství.<sup>45</sup> Dále obec zpracovávala i záležitosti místní policie.

Organizace správy u statutárních měst byla upravena u každého města samostatně. Obecní orgány fungovaly v podstatě stejně, pouze počet členů obecních výborů se určoval statutem. Nejdůležitějším znakem těchto měst bylo, že jejich působnost byla rozsáhlejší než u ostatních obcí, neboť zahrnovala i působnost politického úřadu první instance, což bylo okresní hejtmanství.<sup>46</sup> Politickou správu tak prováděly v přenesené působnosti obecní orgány statutárního města. Tyto orgány se pak nazývaly magistráty. Rozdíl oproti hejtmanství spočíval v tom, že zatímco tato byla organizována podle osobního principu, tak magistráty se organizovaly podle principu kolegiálního a purkmistr, který zde byl jakožto předseda magistrátu, měl právo zastavovat usnesení, která odporovala zákonům.<sup>47</sup> Vláda ale mohla tuto pravomoc městům odebrat, aniž by to ovlivnilo její postavení. Dalším významným znakem byla volba starosty, která si vyžadovala potvrzení od samotného panovníka.

V případě obcí s přenesenou působností byla zde povinnost vykonávat záležitosti, které jim určoval zákon. I přesto zde stát využíval součinnosti obcí ve veřejné správě, což pro něj bylo výhodné. V oblasti politické správy byly tyto obce povinny například vymáhat peněžité pokuty, školní platy, příspěvky na kostely atd. Kromě toho se dále třeba podílely na konání voleb, pořádání občanských sňatků, sčítání lidu, udržování průtahů státních silnic skrze území obce, sledovat osoby, které byly postaveny pod policejní dohled, provádění branného zákona, nebo spolupracovat se soudy.<sup>48</sup>

## 2.2. Vývoj správy v Praze do roku 1918

Praha jakožto významné politické, kulturní i hospodářské centrum českého království a hlavní sídlo jeho panovníků, reprezentací a vlád fungovalo již od druhé poloviny 9. století. Teprve v první polovině 13. století by se ale dala nazývat městskou obcí, městem. Tento právní, správní a společenský rámec sem byl přenesen příchodem nových usedlíků - kolonistů z oblastí jižní a západní Evropy. „Zde zasutá tradice vyspělé demokracie antických městských států (polis) již dlouho předtím znovu ožila ve svébytné formě svobodných městských obcí a městských

---

<sup>45</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 302.

<sup>46</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 78.

<sup>47</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 79.

<sup>48</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 302.



republik.“<sup>49</sup> Díky tomu velmi nápadným rysem Prahy byl národnostně německý charakter u nejvyšších vrstev města. Výrazným způsobem se to projevovalo za vlády Přemysla Otakara II., který podporoval kolonisty a měšťanské přistěhovalce z německých zemích. Spolu s hromadným osídlováním dosud pustých území a se zakládáním měst došlo k napjatému vztahu mezi těmito nově příchozími a jazykové českou šlechtou.<sup>50</sup>

Prvkem, který pomohl v době prvního formování nově založených pražských měst k jejich integraci a pospolitosti byla existence městského práva. Zatímco Nové město pražské se do té doby řídilo takzvaným právem magdeburským, tak Staré město se řídilo svým vlastním pražským právem. To se inspirovalo jihoněmeckými vzory. Pražské právo pak získávalo na významu. Jeho váha dále rostla v 15. století, neboť si ho postupně osvojovala drtivá většina měst a městeček v českých zemích.<sup>51</sup>

Důležité v otázce městského práva bylo i jeho dodržování a uplatňování. Zpočátku správní, soudní a policejní záležitosti vykonával panovníkův úředník a rychtář. Ten nevykonával svůj úřad sám. V jeho podřízenosti se nacházel i výkonný aparát (písaři, biřici,...). Jako poradní a pomocný orgán začal pak působit sbor, který byl vytvořen z vybraných měšťanů. Nazývaly se konšelé. Ti představovali prvotní článek budoucí městské samosprávy. Byli totiž vybíráni shromážděním velké obce, případně byli panovníkovi navrhováni k jmenování svými vlastními měšťany.<sup>52</sup> Později pak utvořili městskou radu, která od rychtáře převzala i jednotlivé soudní a výkonné pravomoci. Místo rychtáře si pak členové vybírali každý měsíc jednoho z konšelů za purkmistra.

Dalším stupněm ve vývoji pražské samosprávy bylo zřízení pozice městského písaře, založení městské kanceláře a definitivní oddělení od rychty a postavení nového radního domu, tzv. radnice.<sup>53</sup> Emancipaci pražských měst pak dovršilo období husitské revoluce, kdy úřad rychtáře byl podřízen městské radě. Dále královskou vůli nahradilo rozhodování velkých obcí, tedy shromáždění všech právoplatných měšťanů jako jakéhosi parlamentu města.<sup>54</sup> Těž docházelo ke zřizování menších městských úřadů, které měly na starosti všechny oblasti života v obce.

---

<sup>49</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy: sborník příspěvků z 18. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 16. a 17. května 2000 u příležitosti výstavy Osm století pražské samosprávy (Clam-Gallasův palác 4. května - 6. července 2000) v rámci akcí Praha - evropské město kultury 2000*, Praha 2002, s. 7.

<sup>50</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, Praha 2000, s. 115.

<sup>51</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

<sup>52</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž, s. 117.

<sup>53</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 9.

<sup>54</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. Tamtéž.

Vrcholné období pražské samosprávy probíhalo od čtyřicátých let 15. století do roku 1547. Tehdy význam měst dosáhl výrazné podoby, kdy například některé politické akty probíhaly na Staroměstské radnici, což byla třeba volba krále Jiřího z Poděbrad v roce 1458. Města se často dostávala do střetů se šlechtou, která skončila v jednom případě uzavřením Svatováclavské smlouvy roku 1517, která byla pro města nevýhodná. Výrazný pozitivní výsledek bylo ale spojení Starého a Nového města pražského v jednu obec v roce 1518.<sup>55</sup> Již po deseti letech bylo toto spojení ztraceno vinou vnitřních sporů mezi znesvářenými frakcemi pražského kališnického patriarchátu. I díky zákazu svolávání velkých obcí bez královského svolení a obnovení striktního dosazování městských rad panovníkem či jeho úředníky zapříčinilo pozvolný pád města od suverenity až omezování městské samosprávy.

Rázný konec pro samostatnou politiku Prahy a ostatních měst nastal v roce 1547. Tehdy české stavy a města vyhlásila povstání proti Ferdinandu I., který požadoval od stavů vojenskou pomoc proti protestantům v německých zemích, kde zrovna probíhala šmalkaldská válka. Stavy a města se ale odmítly zúčastnit. Pokud jde o Prahu, tak otevřený odboj zahájila pražská města v únoru 1547, kdy se přes královský zákaz sešly jejich představitelé a přestali respektovat královo lednové nařízení o svolání zemské hotovosti za účelem boje proti saskému kurfiřtovi.<sup>56</sup> Navíc následující den byla mezi městy podepsána dohoda o společné obraně proti případným represáliím od samotného krále.

Vyvrcholení nastalo 18. - 21. března, kdy se v Praze odehrával stavovský sněm. Výsledkem bylo zformulování protikrálovských stížností a vznik programu stavovské revolty.<sup>57</sup> Záhy poté byl šmalkaldský spolek poražen a Ferdinand I. se vydal na cestu zpět do země. Po příjezdu začalo značné množství měst přebíhat zpět na jeho stranu. Pražským městům však tento kající návrat neumožnil, protože vycítil příležitost, jak konečně zlomit moc všech královských měst. V červenci tak došlo k vojenské šarvátce ve městě, která pak skončila kapitulací pražských měst. Po dobytí následovaly tvrdé represe ze strany panovníka: například odzbrojení měst, konfiskace majetku, odnětí privilegií, zrušení cechů a především podřízení městských rad pod dohled nově ustanovených královských rychtářů a hejtmanů.<sup>58</sup>

Paradoxní je, že i když Praha utrpěla v roce 1547 vojensko-politickou a hospodářskou katastrofu (i krátkou dobu po ní), tak vzápětí zažilo přibližně půlstoletí opětovného vzestupu na

---

<sup>55</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 9.

<sup>56</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 289.

<sup>57</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 290.

<sup>58</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 10.

vrchol. V polovině 16. století se totiž stala kvetoucím renesančním velkoměstem, kam později své sídlo z Vídně nechal přemístit i císař Rudolf II. Ten z ní vytvořil významnou kulturní metropoli Evropy. K návratu významu pražských měst pomohlo pak v roce 1619 zrušení části perzekučních opatření z roku 1547 a dosažení opětovného uznání královských měst jako svobodný třetí stav.<sup>59</sup>

Vzápětí došlo ke stavovskému povstání. To pak skončilo naprostou porážkou českých stavů v roce 1620 na Bílé hoře. I když poté došlo k tvrdým represím, tak pražská územní samospráva si i v pobělohorském období dokázala udržet svou autonomii v rozsahu, jaký měla předtím. Postupně ale její závislost na orgánech absolutistické monarchie začala narůstat. Dovršením úpadku nezávislých městských samospráv pak mohly být v podobě reforem císařovny Marie Terezie, které sice zaváděly moderní postupy komunální správy, ale zároveň současně likvidovaly její samosprávný a volební princip.<sup>60</sup> Reformy pak měly za výsledek profesionalizaci, byrokratizaci a přímé postátnění městské správy - zrušení jakýchkoliv voleb a dosazení purkmistrů či magistrátních radů doživotně. Pozitivním přínosem reforem syna Marie Terezie Josefa II. bylo ale „spojení čtyř dosud samostatných pražských měst (Starého Města, Nového Města, Menšího Města a Hradčan) v jednotné královské hlavní město Prahu v roce 1784.“<sup>61</sup>

Dalším významným milníkem ve vývoji Prahy se stal revoluční roku 1848. Revoluce sice byla krvavě potlačena, ale umožnila uskutečnění demokratických zásad v městské samosprávě. Sice předtím byla 4. března 1849 s velkým pobouřením veřejnosti přijata oktrojovaná ústava, zároveň se vyhlásil i provizorní obecní zákon, který navazoval na ideály reforem z roku 1848 tehdejším ministrem vnitra Rudolfem Stadionem. Díky ní „bylo obcím zajištěno právo na svobodné volby zástupců občanstva do obecní samosprávy, jejich právo přijímat do obce nové občany, spravovat obecní majetek a samostatně a veřejně řídit obecní záležitosti.“<sup>62</sup> Tento zákon se pak stal podkladem pro reformu pražského městského zřízení, která vznikla v podobě pražského obecního řádu 27. dubna 1950. Naplňování tohoto dokumentu však nastalo až po období takzvaného Bachova absolutismu. Teprve poté mohlo v roce 1861 dojít k obecním volbám, jejichž výsledkem ovládli radnici představitelé českého měšťanstva. Za následek to pak mělo nacionální napětí mezi českou a německou částí obyvatelstva Prahy.

---

<sup>59</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 10.

<sup>60</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Tamtéž*, s. 11.

<sup>61</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Tamtéž*.

<sup>62</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 457.

Období od druhé poloviny 19. století do roku 1914, kdy začala 1. světová válka, bylo ve znamení rozvoje industrializace a modernizace české metropole. K tomuto období se vztahuje i problematika asanace. Velkou překážkou při utváření města byly dlouhou dobu neúspěšné snahy o spojení Prahy s příměstskými obcemi. To se vyřešilo až po válce v roce 1922, kdy došlo k vytvoření tzv. Velké Prahy.<sup>63</sup>

---

<sup>63</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 12.

## 3. Období první republiky (1918 - 1938)

### 3.1. Vývoj správy

První světová válka byla konfliktem, která velmi poznamenala i situaci v zázemí. Obzvláště poznamenané bylo hospodářství a logistika, protože veškeré potraviny a výrobky putovaly primárně k jednotkám na frontu. Díky tomu byl značný nedostatek všeho, čeho do té doby bylo dostatek, ba dokonce v přebytku. Tímto úbytkem trpěly i české země v rámci habsburské monarchie a Praha nemohla být výjimkou.

Za války tak docházely všechny důležité komodity. Situaci navíc nezlepšovaly ani zásahy státu, kde významnou pozici měli představitelé militaristického zaměření. Toho například v Praze představoval místodržitel Max von Coudenhove, který post převzal po knížeti Thunovi v dubnu 1915. Zasažen byl i průmysl, kdy značná část dělníků, technických pracovníků, nebo podnikatelů musela narukovat do rakousko-uherské armády. Výsledkem tak bylo, že za války musela až třetina podniků zastavit výrobu.<sup>64</sup>

Čím válka trvala delší dobu, tím se tato krize zhoršovala. Už v roce 1916 se muselo přejít na lístkový systém. To mělo za následek rozkvět černého trhu, či různé spekulace s potravinami. Na jaře 1917 už se nedařilo zajišťovat zásobování města ani minimálním množstvím důležitých komodit. Během zimy 1917 - 1918 navíc byl nedostatek různých topných surovin - především uhlí. Zvýšila se i nemocnost a úmrtnost mezi obyvateli Prahy, ať už třeba z důvodu hladu, nebo úplavice. Navíc s příchodem uprchlíků z Haliče, kde bojovala rakousko-uherská armáda proti ruské carské armádě, přicházeli uprchlíci, kteří přinesli s sebou do města i cholera a skvrnitý tyfus. Ke konci války se pak prohnala Evropou i epidemie španělské chřipky, která měla na svědomí 1200 obyvatel Prahy.<sup>65</sup>

Situace ve městě díky dlouho probíhající válce výrazněji proměňovala nálady u pražského obyvatelstva. Neschopnost státu se s prohlubující krizí nějak vypořádat způsobila, že lid v Praze se začal radikalizovat a bouřit proti vládnoucí moci. Častěji tak začalo docházet ke stávkám mezi pražským dělnictvem. Například 22. ledna 1918 proběhla v Praze v rámci české generální stávky velká demonstrace dělníků. Jejich hesla měla především sociální, či nacionální charakter.<sup>66</sup>

---

<sup>64</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 551.

<sup>65</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 552 - 553.

<sup>66</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 554.

Habsburské mocnářství začalo na podzim 1918 už definitivně ztrácet dech. Místodržitelství a další zemské úřady se snažily ještě zachránit situaci soustředováním jednotek v Praze. Do pohotovosti se například dostaly 14. října 1918, kdy byla vyhlášena generální stávka. V tento den se setkal sbor obecních starších královského hlavního města Prahy ke své mimořádné schůzi. Na programu bylo především jednání, při kterém se členové sboru chtěli ohradit proti vývozu potravin z Čech. Zde třeba člen sboru dr. Soukup ve svém projevu prohlásil: „*Dnešního dne měly být uspořádány v celé Velké Praze projevy protestu proti vývozu potravin a proti vývozu uhlí z této naší země. Většina zastupitelstva obecní shromáždila se dnes ráno, aby se k tomuto protestu připojila.*“<sup>67</sup> Poté, co ve svém proslovu vyčetl vládě ve Vídni, jakým způsobem jsou Praha a celé české země okrádány na potravinách, tak dr. Soukup pokračoval nadále v další kritice: „*Slavný sbore, včera jsme zjistili, že do Prahy instradováno 30 tisíc vojáků z německých pluků se strojními puškami a děly. Včera byl vyneseno dotaz na místodržitelství, jaká opatření mají být pro dnešní den učiněna a místodržitel hrabě Coudenhove prohlásil, že žádné projevy dnešního dne trpěny nebudou a prohlásil, že na každý protest má být odpověděno násilím, prohlásil, že násilí toto, nebude-li vyhnutí, může vésti a povede třeba až na krveprolití.*“<sup>68</sup>

Na závěr projevu pak dr. Soukup například prohlásil, že „*ti, kteří stojí dnes proti nám jako držitelé moci, sklesnou do propadliště dějin ve chvíli, kdy vzkříšený národ povstane k velkému a slavnému životu budoucímu. Úkolem naším jest tím okamžikem, jakmile my prohlašujeme: všechny mosty jsou spáleny, my s těmito pány nejednáme - abychom si pomohli sami a tento apel musí jít všude do celého království Českého, musí jít na venkov, aby tam uvědomili si, co to znamená pro národ náš, do jaké míry v těch rukou vlastně jest také další budoucnost a další vývoj národa našeho.*“<sup>69</sup>

Přelomovým datem ve vývoji českého a slovenského národa se stal 28. říjen 1918. V ten den totiž Národní výbor v Praze odsouhlasil vznik samostatného Československa. Tou dobou se už začalo Rakousko-Uhersko tak definitivně rozpadat. Právě zde vytvořený Národní výbor se následně stal zákonodárným sborem československého státu.<sup>70</sup>

Již záhy po vzniku republiky se začala také řešit otázka obecních samospráv. Do té doby tyto instituce plnily činnost zástupců národa v mnohonárodnostní monarchii před centrálními úřady,

---

<sup>67</sup> ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY. *Protokoly schůzí sboru obecních starších (červen - prosinec 1918)*, inv. č. 857.

<sup>68</sup> AHMP, Tamtéž.

<sup>69</sup> AHMP, Tamtéž.

<sup>70</sup> SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*, Praha 2019, s. 17.

kteří se nacházely ve Vídni.<sup>71</sup> Důležitá byla novela obecního zřízení, která se prosadila 7. února 1919. Ta ukončila dosavadní císařskou sankci a „suspendovala ustanovení o zemském sněmu.“<sup>72</sup> Zároveň umožňovala vládě, aby během roku mohla slučovat, nebo rozdělovat obce, či upravovala jejich hranice. Tato úprava se pak prodlužovala až do roku 1924 pod podmínkou, že začátek řízení se uskutečnil do konce roku 1920.<sup>73</sup>

Tato novela upravovala i fungování měst, což se týkalo i Prahy. Ta byla společně ještě s několika městy vedena jako na úrovni zvláštního statusu. Díky tomu tak mohla v přenesené působnosti politickou správu i na prvoinstančním stupni. Dále například starosta, který zde zastával i pozici okresního hejtmána, byl na svůj post potvrzen vládou. Což byla změna, protože předtím ho jmenoval panovník. Tohoto zvláštního zacházení se kromě Prahy dočkala i další dvě statutární města - Brno a Olomouc.<sup>74</sup> V dnešní době už Praha oficiálně není statutárním městem, protože zastává titul hlavního města, které je přitom srovnatelné.<sup>75</sup>

Vyhlášení samostatnosti republiky mělo v Praze za následek výměnu ve vedení města. První, koho tato změna poznamenala, byl dosavadní starosta Karel Groš, kterému Národní výbor vyčítal jeho údajnou silnou loajalitu ke končící císařské vládě z Vídně. Jeho konec ve funkci nastal 1. listopadu 1918. Odvolaný starosta se tímto aktem cítil velmi dotčen a odešel z pražské komunální politiky zpět do advokacie. Karel Groš zemřel 12. října 1938.<sup>76</sup>

Dne 13. listopadu 1918 nechalo Národní shromáždění prostřednictvím zákona o reorganizaci městské správy rozpustit dosavadní sbor obecních starších královského hlavního města Prahy. Ten byl nahrazen nově utvořeným správním sborem hlavního města Prahy, který tvořilo 49 členů v čele s advokátem a významným členem odbojové skupina Maffie Přemyslem Šámalem. Důležitou pozici ve sboru měla Česká státoprávní demokracie (ta se v roce 1919 pak přejmenovala na Československou národní demokracii) se svými 24 zástupci. Druzí byli národní socialisté, kteří zastávali 12 křesel. Třetí místo náleželo sociálním demokratům s 10 místy ve sboru a poslední státoprávní pokrokaři měli 2 místa.<sup>77</sup>

---

<sup>71</sup> BALÍK, S. *Komunální politika: Obce, aktéři a cíle místní politiky*, Praha 2009, s. 47.

<sup>72</sup> BALÍK, S. Tamtéž.

<sup>73</sup> BALÍK, S. Tamtéž.

<sup>74</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 209.

<sup>75</sup> KOUDELKA, Z. *Průvodce územní samosprávou po 1. 1. 2003*, Praha 2003, s. 18.

<sup>76</sup> LEDVINKA, V. JUDr. Karel Groš (starosta 1906 - 1918). *Portál hlavního města Prahy* [online]. Aktualiz. 9. 12. 2009 [cit. 9. 12. 2009]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/judr\\_karel\\_gros.htm](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/judr_karel_gros.htm)

<sup>77</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 558.

První setkání nově utvořeného správního sboru hlavního města Prahy proběhl 21. listopadu 1918. Během, něho došlo nejprve na oficiální rozpuštění předchozího sboru obecních starších a následně utvoření správního sboru a volbě jeho náměstků. Na této schůzi museli být přítomni i členové rušené instituce. Celou schůzi pak ukončil nově zvolený starosta Přemysl Šámal krátkým projevem. „Upustil jsem snad proti dosavadnímu zvyku od toho, abych zahajoval schůzi tuto proslovem, poněvadž jsem toho názoru, že jsme útvarem pouze provisorním a za druhé že musíme občanstvu to, co chceme, dokázati prací a nikoliv slovy.“<sup>78</sup>

Začátky komunální pražské politiky v nově utvořené republice nebyly rozhodně jednoduché. Sice Prahou proudilo vesměs nadšení z utvoření samostatného Československa, ale problémy, které způsobila právě končící válka, byly stále přítomné. Ať už v oblasti zásobování, energetiky, nebo zdravotnictví, což byla odvětví, která si během světového konfliktu prošla tvrdou zkouškou.

Velkým projektem, který hlavní město mělo v poválečných letech před sebou, mělo být utvoření Velké Prahy. O této problematice dokonce jednalo i Národní shromáždění již dokonce v listopadu 1918. Došlo k několika jednáním, která měla za následek, že v dubnu 1919 městská správní rada předložila své návrhy a další materiály pak ministerstvu vnitra. Zaslané dokumenty měly sloužit jako podklad pro vypracování osnovy zákona o konání obecních voleb ve Velké Praze.<sup>79</sup> Jenže ministerstvo vnitra, které vedla agrární strana Antonína Švehly, všechny překvapila tím, že představilo svůj vlastní návrh osnovy zákona o Velké Praze. V něm se psalo o omezení autonomních práv obce města Prahy, ve finančních otázkách spadalo město pak pod správu ministerstva financí a v dalších samosprávných otázkách pak pod kontrolu ministerstva vnitra. Při jednáních na výborech Národního shromáždění se sice představitelům správního sboru hlavního města Prahy podařilo většinu Švehlových radikálních návrhů zamítnout, či upravit, ale každopádně výsledkem byl určitý kompromis.<sup>80</sup>

Výsledkem byly zákony č. 114, 115 a 116 Sb., vydané v únoru 1920. Podle nich mělo volbou vzniknout ústřední zastupitelstvo. V jeho čele by stál místo starosty primátor. Toto zastupitelstvo by si pak volilo městskou radu a různé sbory. Zastupitelstva obcí, které se měly stát součástí Velké Prahy, měly být nazývány jako místní výbory, obecní rady nově jako místní rady a obecní starostové jako místní starostové.<sup>81</sup> Tyto zákony měly vstoupit v platnost 1. ledna

---

<sup>78</sup> AHMP. *Protokoly schůzí sboru obecních starších (červen - prosinec 1918)*, inv. č. 857.

<sup>79</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 564.

<sup>80</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 564.

<sup>81</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 212.



1922. Od tohoto data se součástí hlavního města Prahy stalo 37 obcí. Konkrétně se jednalo o Bohnice, Braník, Břevnov, Bubeneč, Dejvice, Hloubětín, Hlubočepy, Hodkovičky, Hostivař, Hrdlořezy, Jinonice-Butovice, Malou Chuchli, Karlín, Kobylisy, Košíře, Krč, Liboc, Malešice, Michli, Motol, Nusle, Podolí-Dvorce, Prosek, Radlice, Sedlec-Podbabu, Smíchov, Staré Strašnice, Střešovice, Střížkov, Troju-Podhoří, Veleslavín, Královské Vinohrady, Vokovice, Vršovice, Vysočany, Záběhlice-Roztyly a Žižkov.<sup>82</sup>

Během tohoto jednání se však mezitím vyřešila otázka správního sboru hlavního města Prahy. Ta totiž byla již od začátku považována pouze za dočasnou instituci. Z toho důvodu tak muselo dojít k uskutečnění komunálních voleb. Po nich by bylo zvoleno 90 nových členů utvořeného pražského městského zastupitelstva. K jejich uskutečnění došlo 15. června 1919 a jednalo se poprvé v historii o volby všeobecné, přímé, rovné a tajné (volič bez ohledu na postavení a novinkou byla i účast žen na volbě). Vítězem se stala Národní demokracie, která získala 29 křesel. Druhá skončila Česká strana národně sociální s 21 mandáty a třetí sociální demokracie s 20 místy v zastupitelstvu. Hlavním představitelem města se ale nestal někdo z Národní demokracie, nýbrž národní socialista JUDr. Karel Baxa.<sup>83</sup> Dosavadní starosta Přemysl Šámal po konci ve funkci se následně stal kancléřem prezidenta Masaryka.

Pokud jde o územní samosprávu během dvacátých let, jejich symbolem byla snaha o odstranění dvoukolejnosti veřejné správy. K tomu ale nakonec došlo až teprve v roce 1928. Struktura tak zůstala ve stejné podobě, jak fungovala za Rakouska-Uherska s menšími změnami podle novely o obecním zřízení z roku 1919.<sup>84</sup> Jedním z důležitých momentů během tohoto období byly obecní volby, které se konaly v roce 1923. Sice funkční období jednotlivých zastupitelstev mělo končit již v červenci 1922 (zastupitelstva měla tříleté funkční období), tak docházelo k odkládání voleb. Důvodem bylo, že vládní návrh na podobu volebního řádu často narážel na odpor od ostatních politických stran v Poslanecké sněmovně. Nakonec k jeho schválení došlo v červenci 1922. Díky tomu se tak volby mohly konat 16. září 1923.<sup>85</sup> Zde jedním z důležitých bodů bylo, že funkční období zastupitelstev se prodloužilo ze tří na čtyři roky.<sup>86</sup>

Předtím, než došlo k volbám v roce 1923, v Praze se v roce 1919 ujmul vlády nad městem Karel Baxa. Člověk, o kterém se tvrdilo, že byl český šovinista, velký rasista a antisemita, který

---

<sup>82</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 564 - 565.

<sup>83</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 566.

<sup>84</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 295.

<sup>85</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 302.

<sup>86</sup> BALÍK, S. *Komunální politika*, s. 50.

přítom zároveň neměl ostych říkat protiněmecká prohlášení.<sup>87</sup> Každopádně ve své funkci setrval až do roku 1937.

V té době Praha musela řešit dost významné hospodářské problémy, které po konci války byly stále napjatější. Za tímto účelem se museli představitelé města poohlížet po získání úvěru. Jelikož jim domácí banky tuto možnost neumožnily, tak bylo nutné hledat výpomoc v cizině. Výsledkem bylo, že získaly úvěr od banky v Londýně a jeho amerického partnera. Půjčka měla hodnotu 1,5 milionu liber a 7,5 milionu dolarů. Tento obnos se pak měl použít především na rekonstrukci a činnost elektrických podniků, tramvajových tratí, vodáren, nebo plynáren. Splácení úvěru pak probíhalo díky výnosům těchto podniků.<sup>88</sup>

Zároveň na začátku roku 1922 došlo k oficiálnímu sloučení 37 obcí s Prahou. Tento akt vzniku Velké Prahy se projednal na schůzi Ústřední správní komise hlavního města Prahy, která se konala 13. února 1922. Samotný Karel Baxa měl na začátku setkání projev, ve kterém prohlásil: „*Poprvé z tohoto místa a poprvé v této památné síni Staroměstské radnice můžeme pronést radostná slova, že Velká Praha stala se skutkem. To, po čem toužily generace českého národa a to, co bylo po desetiletí úsilím české politiky, stalo se skutečností dnem 1.1.1922. My jsme povoláni k tomu zákonem, abychom byli prvními budovateli a prvními správci této veleobce republiky Československé.*“<sup>89</sup> Po skončení projevů a složení slibů nových členů došlo k projednávání návrhu, aby československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk byl jmenován čestným občanem Velké Prahy. Návrh na udělení titulu byl přijat.<sup>90</sup>

A pak už přišlo září 1923. První obecní volby v rámci Velké Prahy měly rozhodnout o podobě ústředního zastupitelstva, které mělo mít sto členů. Vítězem byla Československá národní demokracie s 23 mandáty. Na druhém místě jen velmi těsně skončila Československá strana národně sociální s 22 místy v zastupitelstvu. Třetí se umístila Komunistická strana Československa s 19 křesly a poté teprve sociální demokraté s 9 mandáty. Sedm míst ještě získala Československá živnostensko-obchodnická strana. Primátorem byl nadále Karel Baxa a jeho náměstký se stali Ludvík Vaněk z Národní demokracie, Jan Skála z KSČ a František Pštros od Živnostensko-obchodnické strany.<sup>91</sup>

---

<sup>87</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 567.

<sup>88</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 571.

<sup>89</sup> AHMP. *Protokoly schůzí ústřední správní komise (leden - červen 1922)*, inv. č. 867.

<sup>90</sup> AHMP. *Tamtéž*.

<sup>91</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 573.

Nadcházející volby, které proběhly v roce 1927, pak ve výsledku situaci v pražské komunální politice nezměnily. Tentokrát se vítězem stala Československá strana národně sociální s 23 mandáty. Každopádně primátorem byl opět jmenován člen jejich strany Karel Baxa. Na druhém místě skončila do té doby nejsilnější Československá národní demokracie. Společně s třetí Komunistickou stranou Československa měla nárok na 17 míst v zastupitelstvu. Určitý vzestup zaznamenali sociální demokraté. Ti získali 12 křesel. Pokud jde o místní radnice, tak původní Prahu (tzv. Vnitřní Prahu) a Vinohrady si udržely národní demokraté, zatímco ostatní části ovládali národní socialisté.<sup>92</sup>

Pokud jde o období třicátých let, významným zásahem do činnosti obecní správy bylo ustanovení, které se týkalo volebního řádu do obcí zaznamenané v zákoně č. 122 Sb. z roku 1933. Důležitým bodem bylo především to, že obecní zastupitelstva by měla být volena nikoliv na čtyři, nýbrž na šest let funkčního období. Nově také měli být starostové do své funkce potvrzováni státními orgány.<sup>93</sup> Pokud by ale dané instituce nevybraly nového starostu, ztratily by volby platnost a obecní zastupitelstvo by muselo vyhlásit a uskutečnit volby nové. Za předpokladu, že by zastupitelstvo nového starostu a jeho náměstkyně ne zvolilo, tak by je příslušný úřad nechal rozpustit. Jestli by zastupitelstvo zvolilo poté opět někoho, koho by úřady nepotvrdily pro danou pozici, tak měl být jmenován tzv. prozatímní starosta.<sup>94</sup> Velkými kritiky této noviny byli komunisté, kteří tvrdili, že daná změna vznikla pouze za účelem obavy vedoucích koalic z případné ztráty hlasů. Ohledně otázky výběru starostů zase kritizovali případnou možnost, aby do vedoucích pozic nebyli připuštěni členové levicových stran, například právě komunisté.<sup>95</sup>

Začátek třicátých let v Praze opět ovlivnily volby, které se tentokrát konaly v roce 1931. Vítězství opět získali národní socialisté se ziskem 23 mandátů. Jejich člen Karel Baxa zůstal nadále ve funkci primátora pro následující období.<sup>96</sup> Každopádně už se dalo během těchto voleb, že začíná být aktuální otázka nacionalismu. Své hlasy totiž začaly získávat nejen německé pravicové strany, ale taky i ty české (například Národní liga). Určitý propad tehdy zaznamenali komunisté, ale již brzy se měli na dosavadní pozice vrátit.<sup>97</sup>

---

<sup>92</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 574.

<sup>93</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 387.

<sup>94</sup> BALÍK, S. *Komunální politika*, s. 51.

<sup>95</sup> SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*, s. 280.

<sup>96</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 574.

<sup>97</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 576.

Další volby se měly odehrát až v roce 1938, jenže u nich na pozici primátora již nebyl Karel Baxa. Ten totiž v dubnu 1937 abdikoval na svůj post a odešel do důchodu. Zemřel 5. ledna 1938 v Praze. Bylo proto nutné zvolit do vedení města nového primátora. Ústřední zastupitelstvo nakonec zvolilo na zbytek původního Baxova období jako nového primátora jeho náměstka Petra Zenkla. Slavnostně byl uveden do funkce 14. května 1937.<sup>98</sup>

Nad Evropou se ale bohužel začala stahovat mračna. Obava o bezpečnost republiky především před rozpínavostí nacistického Německa způsobila vydání několika zákonů, které výrazně ovlivnily činnost obecní samosprávy. Například zákon č. 131/1936 Sb., o ochraně republiky nařizoval obcím povinnost, aby se podílely na průběhu branné výchovy.<sup>99</sup>

Za zhoršující se situace v Československu mezitím proběhly komunální volby, konkrétně 22. května 1938, což bylo dva dny po vyhlášení částečné mobilizace. Díky tomu tak v předvolebních kampaních v Praze byl kladen důraz místo na problémy samotného města spíš na aktuální bezpečnostní riziko. Vítězem se stali národní socialisté se ziskem 26 mandátů. Druhá skončila Komunistická strana Československa se 17 mandáty, která získala značné množství hlasů především díky jejich postoji k případnému konfliktu s agresorem. Třetí pak se 14 křesly byly sociální demokraté. Výrazný úspěch těžily také extrémistické strany.<sup>100</sup> Na primátorské pozici pokračoval nadále Petr Zenkl.

Po volbách se sice v Praze pořádal X. všesokolský slet, na jehož organizování se prostřednictvím primátora hlavní město podílelo, ale to neskrylo to, že zahraniční politická situace Československa se začala prudce zhoršovat. Díky agresi a nátlakům ze strany Německa začala republika ztrácet půdu pod nohama. Tato situace se výrazně projevovala i do jednání, kdy třeba 5. září došlo během zasedání Ústředního zastupitelstva k několika názorovým střetům mezi zástupci českých a německých stran. Zde třeba člen zastupitelstva Josef Pfitzner prohlásil, že Němci zakládali samotnou Prahu a jejich úsilím získala svůj současný vzhled. Za tento proslov se dočkal od českých členů zastupitelstva kritiky.<sup>101</sup>

Dne 22. září 1938 pak vláda Milana Hodži podala demisi a místo ní vznikla vláda pod vedením generála Jana Syrového. Členem této vlády byl i primátor Petr Zenkl, který zastával post ministra bez portfeje.<sup>102</sup>

---

<sup>98</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl: Jeden z tvůrců československé demokracie*, Ústí nad Labem 2010, s. 41.

<sup>99</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 392.

<sup>100</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 577 - 578.

<sup>101</sup> AHMP. *Zápisy o schůzích Ústředního zastupitelstva z roku 1938 (Kniha III)*, inv. č. 930.

<sup>102</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 48.

Každopádně výsledkem celé krize bylo podepsání mnichovské dohody, která zapříčinila odstoupení československého pohraničí nacistickému Německu. Záhy po přijetí dohody se začala společenská situace v zemi zhoršovat. Hlavního města se tak například dotkl zákaz KSČ, která v té době měla v pražské komunální politice silnou pozici.<sup>103</sup> Prahu a celý zbytek Československa tak měla čekat doba, která její vývoj měla navždy nesmazatelně ovlivnit.

### 3.2. Přemysl Šámal (1867 - 1941)

JUDr. Přemysl Šámal byl významným československým prvorepublikovým politikem, účastníkem protirakouského i protinacistického odboje a kancléřem prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše. Kromě toho byl v letech 1918 - 1919 ve funkci prvního pražského starosty v nově vzniklé republice.

Přemysl Šámal se narodil 4. října 1867 v Praze v dnešní Hellichově ulici na Malé Straně do rodiny úředníka z magistrátu Jana Bohumila Šámala a jeho ženy Marie. Po absolvování čtyř tříd obecné školy přešel na gymnázium, kde v roce 1885 odmaturoval. V rámci vysokoškolských studií pak působil na právnické fakultě české Univerzity Karlovy v Praze.<sup>104</sup> V této době ho výrazně v názorovém směřování ovlivnil jeho strýc JUDr. Tomáš Černý, který mezi lety 1882 - 1885 působil jako starosta královského města Prahy. Kromě toho byl významným představitelem pražského Sokola a český vlastenec. Poté, co Přemysl Šámal v roce 1891 byl promován doktorem práv, tak si přivydělával dále v advokátní kanceláři jeho strýce. Zde pracoval až do roku 1898, kdy začal na Novém Městě provozovat svou vlastní advokacii.<sup>105</sup>

Během studií na právnické fakultě se poprvé setkal s Tomášem Garriguem Masarykem, kde chodil na jeho přednášky o praktické filozofii. Díky tomu se z Přemysla Šámala stal velký stoupenec Masarykových myšlenek. Těsně před válkou tak byl jedním z významných představitelů Ústřední matice školské, působil v Muzeu království Českého, nebo třeba v Matici české.<sup>106</sup>

Během 1. světové války patřil Přemysl Šámal mezi nejvýznamnější představitele protirakouského odboje, kdy působil jako organizátor v orgánu českého domácího odboje,

---

<sup>103</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 579.

<sup>104</sup> HÁLEK, J. (ed.) *Americká stopa české Maffie: vzájemná korespondence prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka s kancléřem prezidenta republiky Přemyslem Šámalem (1921-1938)*. Praha 2016, s. 11.

<sup>105</sup> HÁLEK, J. (ed.) *Tamtéž*, s. 12.

<sup>106</sup> HÁLEK, J. (ed.) *Tamtéž*.

známé též pod názvem Maffie. Poté, co emigroval Edvard Beneš pak právě Šámal stál v jeho čele.

V rámci dějin Prahy i nového státu Čechů a Slováků je významným dnem 28. říjen 1918, kdy došlo k vyhlášení samostatnosti. Kromě demonstrací a manifestů docházelo i ke změně na vedoucích pozicích pražských úřadů. Již záhy byl odstraněn dosavadní starosta města Karel Groš, kterému bylo vyčtena příliš velká poddajnost vůči bývalému habsburskému státu. Zákonem Národního shromáždění o reorganizaci městské správy, který byl uveden v platnost 13. listopadu 1918, byl rozpuštěn pražský sbor obecních starších. Ten byl následně nahrazen správním sborem hlavního města Prahy, který tvořilo 49 členů a v jehož čele právě stanul Přemysl Šámal.<sup>107</sup>

Za jeho krátkého působení v čele sboru se začala projednávat myšlenka na utvoření Velké Prahy, kdy by se připojila k původní Praze (centru) její okrajové části. Jelikož ale správní sbor hlavního města Prahy vznikl pouze jako prozatímní orgán, tak již se plánovaly nové řádné komunální volby. Skrz ně mělo být zvoleno nových 90 členů do pražského městského zastupitelstva. K uskutečnění voleb došlo pak 15. června 1919.<sup>108</sup>

Volby sice v Praze vyhrála Národní demokracie, ale za nového nejvyššího představitele města pražské zastupitelstvo zvolilo JUDr. Karla Baxu z České strany národně sociální. Po těchto volbách Přemysl Šámal opustil komunální politiku. Symbolem jeho působení v čele města byly časté střety s předsedou Agrární strany Antonínem Švehlou, či s mocenskými zájmy Šámalových kolegů z Maffie.<sup>109</sup>

Po konci kariéry v pražské komunální politice začal Šámal spolupracovat s prezidentem Masarykem. Již záhy se jeho pozice změnila do role kancléře - poradce prezidenta v oblasti politiky a administrativy. V této funkci působil i po odchodu Masaryka, kdy pracoval nově pro Edvarda Beneše. Zde ho zastihly i mnichovské události. Konec pro Šámala pak nastal po abdikaci Beneše z prezidentské funkce, kdy ho 30. listopadu 1938 pak nahradil Emil Hácha.<sup>110</sup> Záhy poté se Šámal stáhl do ústraní.

Následná nacistická okupace zbytku českých zemí 15. března 1939 pak velkého vlastence Přemysla Šámala velmi zasáhla. Každopádně záhy se zapojil do protinacistického odboje, kdy

---

<sup>107</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 558.

<sup>108</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 566.

<sup>109</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 568.

<sup>110</sup> HÁLEK, J. (ed.) *Americká stopa české Maffie*, s. 31.

stanul v čele organizace Politické ústředí. Oproti Mafii však jeho působení v ilegalitě nemělo dlouhého trvání. Již 26. ledna 1940 byl zatčen.<sup>111</sup> Několik měsíců strávil ve vězení v Praze na Pankráci. V červnu ho pak převezli berlínského vězení, kde na následky krutého zacházení vězňů 9. března 1941 zemřel.

Kromě Přemysla Šámala nebyla ušetřena ani jeho rodina. Jeho syn Jaromír byl zatčen během stanného práva po atentátu na Heydricha a zastřelen. Jaromírova manželka pak skončila v koncentračním táboře a jeho děti na převýchově v Německu. Válku naštěstí přežily.<sup>112</sup>

### 3.3. Petr Zenkl (1884 - 1975)

Jednou z významných postav regionální politiky jako primátor Hlavního města Prahy v období duben 1937 - únor 1939 a ještě mezi lety 1945 - 1946 byl Petr Zenkl. V celostátní politice působil jako předseda národně socialistické strany (1945 - 1948) a místopředseda československé vlády (1946 - 1948). Po komunistickém převratu v únoru 1948 odešel do exilu, kde působil jako předseda Rady svobodného Československa (1949 - 1974).

Budoucí československý politik se narodil 13. června 1884 v Táboře. Narodil se jako osmé dítě do rodiny místního krejčího. V Táboře pak vystudoval c. k. vyšší gymnázium. Zde se setkal s profesorem češtiny Josefem Vycpálkem, který byl obdivovatelem slovanských jazyků, hudby, folkloru a literatury.<sup>113</sup> Ten navíc požadoval, aby se studenti s ambicí mít výborné hodnocení jeho předmětu naučili alespoň jeden ze slovanských jazyků. Samotný Zenkl se rozhodl pro srbochorvatštinu a obstojně zvládal i lužickou srbštinu.<sup>114</sup> Do této doby se vztahují i počáteční Zenklovy pokusy v literární a básnické sféře. O nich si dokonce dopisoval se samotným Jaroslavem Vrchlickým, který ho pak jako profesor na české Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity podněcoval k zájmu o literaturu a jazyk. Petr Zenkl ale nezůstával ani stranou před bohatě se rozvíjejícím kulturním a politickým životem v Táboře. Zde se zapojoval do činnosti ve spolcích, hrál v ochotnickém divadle a chodil cvičit do Sokola.<sup>115</sup>

Od roku 1903 pokračoval Petr Zenkl na studiích na české Filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Kromě toho absolvoval i dva semestry na právnické fakultě. V průběhu studia si budoucí primátor přivydělával doučováním mladších studentů. Díky známosti s Jaroslavem Vrchlickým se mu podařilo získat peněžitou podporu z Hlávkovy

---

<sup>111</sup> HÁLEK, J. (ed.) *Americká stopa české Maffie*, s. 31.

<sup>112</sup> HÁLEK, J. (ed.) *Tamtéž*.

<sup>113</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 17.

<sup>114</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl: politik a člověk*, Praha 2014, s. 18.

<sup>115</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 17.

nadace a rovněž místo písaře, později i pozici úředníka v Zemském výboru Království českého.<sup>116</sup> „Ve volném čase úspěšně absolvoval státnice z účetnictví a mohl tak začít pracovat v Zemském ústavu pro choromyslné a částečně učit na soukromé obchodní akademii.“<sup>117</sup> Univerzitní studium ukončil v roce 1907 ziskem doktorského titulu.

Po studiích mohl nadále pokračovat v dobře nastartované lukrativní dráze rakouského úředníka, ale místo toho se Petr Zenkl rozhodl, že se stane učitelem. Nejprve zamířil na obchodní akademii v Resslově ulici v Praze. Po dvou letech ji ale na vlastní žádost opouští, aby rozšířil pedagogický sbor nově zřízené vyšší obchodní školy v Karlíně.<sup>118</sup> Učil zde češtinu, francouzštinu, němčinu a těsnopis. Ve stejném roce se Zenkl oženil s dcerou svého profesora dějepisu na gymnáziu.

V Karlíně se Zenkl angažoval v různých kulturních akcích a také se věnoval publikační činnosti. Brzy se již ale začal podílet i na činnosti místní samosprávy. Svou činností si začal získávat respekt místních obyvatel. Již v roce 1911 byl zvolen do obecního zastupitelstva a do městské rady. Tehdy jako nezávislý kandidát.<sup>119</sup> V roce 1914 se však ale stal členem České strany národně socialistické.<sup>120</sup>

V roce 1914 začal konflikt nazývaný Velká válka, později 1. světová válka. Petr Zenkl se ji coby člen městské rady a zaměstnanec městského úřadu nemohl zúčastnit osobně v rámci vojenské služby. Pokračoval dál ve výuce na obchodní akademii, v osvětové činnosti a rozvíjel péči o mládež například v podobě konání letních pobytů mimo město, fungování dětských hřišť apod.<sup>121</sup>

Petr Zenkl byl vlastenec. V průběhu války se často dostával do střetů s rakouskými úřady a zákony. V červenci 1915 byl pověřen Osvětovým svazem k organizování oslav 500. výročí upálení mistra Jana Husa. Výsledkem byly velkorysé slavnosti, obohacené o kulturní představení, přednášky o Husovi a jeho době, vzpomínková procesí a výstavbu pomníků po celých Čechách.<sup>122</sup>

---

<sup>116</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 19.

<sup>117</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Tamtéž*.

<sup>118</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 25.

<sup>119</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 20.

<sup>120</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, Praha 1993, s. 126.

<sup>121</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 21.

<sup>122</sup> KOL. AUTORŮ. *Husova škola v našem národním odboji: vzpomínky na její působení za války*, Praha 1928, s. 24.



V prosinci 1914 byl obviněn za protirakouskou činnost. V listopadu totiž nechal vytisknout brožuru *Vztah osadní politiky k světové válce*, jejímž autorem byl Zenklův dobrý přítel Jan Klecanda, který psal pod pseudonymem Jan Havlasa. „Publikace hodnotila rakouskou zahraniční politiku a konstatovala, že centrální mocnosti nemohou ve válce zvítězit.“<sup>123</sup> V soudním procesu byl Zenkl nakonec osvobozen.

I přes to všechno musel Zenkl po válce v nově vytvořené Československé republice čelit pomluvám, které ho obviňovaly z podpory válečného úsilí rakouské monarchie.

V prvních poválečných volbách do obecního zastupitelstva byl 15. června 1919 Zenkl zvolen starostou Karlína. Byly před ním důležité úkoly - především vyřešit hospodářskou krizi po válce a nezaměstnanost, stejně tak příliv obyvatelstva do hlavního města Československa a jeho okolí.<sup>124</sup> Poprvé jako nový starosta předstoupil před schůzi obecního zastupitelstva 11. července 1919.<sup>125</sup> Zde přednesl zahajovací projev, ve kterém poděkoval všem, kdo jej zvolili do zastupitelstva, potažmo i za starostu. Též slíbil, že v čele obce bude pracovat v národním a demokratickém duchu.

Ve své funkci se velmi zasloužil o spolupráci s Prahou ohledně poválečného zásobování nebo nezaměstnanosti. Petr Zenkl na sebe upozornil i účastí na řadě jednání, která vyústila ve sloučení 37 obcí (včetně Karlína) a vytvoření takzvané Velké Prahy. Toto spojení bylo následně uzákoněno třemi slučovacími zákony z 6. února 1920. Velká Praha, kterou tvořilo 37 obcí, existovala oficiálně od 1. ledna 1922.<sup>126</sup> Spolu s ústřední správní komisí sám Zenkl jednal o všech problémech, které s tím vším souvisely. Na post starosty rezignoval 30. prosince 1921.<sup>127</sup>

Bývalý starosta Karlína se po vzniku Velké Prahy stal členem Ústřední komise hlavního města Prahy, která správu nad městem vykonávala od 1. ledna 1922 do 15. září 1923.<sup>128</sup> Zde působil v užší správní komisi. Jakožto předseda měl na starosti komisi sociální a zdravotní péče. Již před tím v roce 1918 byl povolán na ministerstvo sociální péče. Nově byl jmenován předsedou Ústředního sociálního sboru.<sup>129</sup>

---

<sup>123</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 32.

<sup>124</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 24.

<sup>125</sup> AHMP, Archiv města Karlína. *Protokoly schůzí obecního zastupitelstva (1919 - 1921)*, Zápis ze dne 11. července 1919, inv. č. 748, kart. 286.

<sup>126</sup> LEDVINKA, V. a kol. *Praha*, s. 564.

<sup>127</sup> AHMP, Archiv města Karlína. *Protokoly schůzí obecního zastupitelstva (1919 - 1921)*, Zápis ze dne 30. prosince 1921, inv. č. 748, kart. 286.

<sup>128</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 27.

<sup>129</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 126.

V rámci sociální péče se zaměřoval především na péči o mládež, staré lidi, tělesně a duševně postižené. Díky své práci i předchozím zkušenostem v této oblasti byl Zenkl brzy na pražském magistrátu zvolen do funkce sociálního referenta, kde se jeho úkolem stala správa sociální péče Velké Prahy. To znamenalo mít na starosti správu sociální péče, chudinskou péči, kooperaci sociální a zdravotní péče a modernizaci sociálních a zdravotních zařízení, která často nevyhovovala svou kapacitou, rozmístěním či technickým vybavením.<sup>130</sup> Zenkl osobně mluvil o zásadách moderního fungování sociální péče. Například odmítal šablonovitý postup k jednotlivým žadatelům o podporu a obhajoval individuální přístup ke každému případu. Často tak zdůrazňoval existenci a význam Sociální poradny hlavního města Prahy a místních sociálních sborů. „Ty byly složeny z volených sociálních důvěrníků a zástupců dobrovolné péče, které přezkoumávaly jednotlivé případy, navrhovaly možnosti nápravy a pomoci, zabývaly se výší a četností udělování podpor nebo umístěním v sociálních ústavech.“<sup>131</sup> Dále Zenkl například hovořil o nebezpečí vzniku trvalé závislosti chudších obyvatel na podporách.

Zenklovým nejvýznamnějším počinem byl vznik Ústředního sociálního ústavu hlavního města Prahy, neboli známé též jako Masarykovy domy, které se nachází v pražské Krči. Sám Zenkl vznik a fungování tohoto zařízení propagoval a vychvaloval. Například ve stati *Proč jsme budovali Masarykovy domovy*, která se nachází v úvodu čtyřicetistránkové publikace *Masarykovy domovy, ústřední sociální ústavy hlavního města Prahy*, obhajoval projekt takto: „Zřízením Masarykových obcí pražská splnila jednu ze svých nejnaléhavějších povinností vůči občanům sociálně slabým a ohroženým. Také tím jako hlavní město státu dala příklad jiným obcím, jakého ducha má býti dnešní péče o sociálně slabé občany.“<sup>132</sup> Pro založení této instituce musel přesvědčit magistrát o dlouhodobé ekonomické výhodnosti domovů, které trvalo řadu let a vyžadovalo desítky schůzek a jednání s oponenty. Těm vadily především astronomické náklady a zároveň výstavba objektů mimo již zavedené zdravotnické a sociální instituce.<sup>133</sup> Stavba objektu započala v roce 1926. Slavnostního otevření se dočkala 28. října 1928. Až do roku 1939 byly Masarykovy domovy rozšiřovány, aby o dva roky později nahradili sirotky a nemocné zranění němečtí vojáci - stal se z nich lazaret. Po válce město neobnovilo domovy v původní funkci a vytvořilo z nich klasické nemocniční zařízení (dnes známé jako Thomayerova nemocnice).

---

<sup>130</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 29.

<sup>131</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Tamtéž*, s. 30.

<sup>132</sup> ROŠTLAPIL, V. *Masarykovy domovy, ústřední sociální ústavy hlavního města Prahy*, Brno 1932, s. 5.

<sup>133</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 59.

Po dlouhých letech jeho úspěšného působení v politice, zejména v sociální oblasti, se v roce 1937 Petr Zenkl dočkal velké pocty, kdy nastoupil do funkce primátora Hlavního města Prahy, místo dlouholetého představitele města Karla Baxy, který na svou funkci rezignoval. Slavnostní uvedení do funkce se konala 14. května. Nový primátor přijel na Staroměstskou radnici, kde jej očekávali čelní městští úředníci, zástupci Národní gardy, hasičů, granátníků a Pražané. Sem byl přivezen historickým kočárem.<sup>134</sup> Akt uvedení do úřadu provedl prezident Zemského úřadu Josef Svoboda, který ve svém projevu poděkoval bývalému primátorovi za jeho služby a následně popřál novému primátorovi hodně štěstí a úspěchů. Poté Zenkl složil přísahu a inaugurační projev.

V primátorském křesle zastihla Zenkla smutná událost. Již 14. září 1937 zemřel první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Záhy se primátor zapojil do příprav a organizace státního pohřbu, který proběhl 21. září. „Smuteční průvod prošel trasu od Hradu k Poslanecké sněmovně, na Staroměstské náměstí, k Národnímu divadlu a na Václavské náměstí.“<sup>135</sup> Vzpomínání na výročí narození a smrti prezidenta Masaryka se pak stávalo příležitost k národním manifestacím. 6. března 1938 se konala manifestace pražského obyvatelstva na Staroměstském náměstí. Zde měl proslov i samotný pražský primátor Zenkl. Vyzýval k dodržování Masarykových zásad a připomínal, že *„od nikoho nežádáme, co je právem jeho, ale také nikomu nestrpíme, aby zasahoval do věcí a práv, jichž uspořádání náleží jedině nám samým. Jsme připraveni a ze všech sil budeme usilovat o to, abychom byli stále připraveni obhájit to, co je naše a co nám náleží. Nikomu nehrozíme, ale nikoho se také nebojíme...“*<sup>136</sup> V proslovu připomínal zhoršující se mezinárodní situaci a postavení Československa. Již 20. května 1938 byla vyhlášena částečná mobilizace, která měla zajistit klid v pohraničních oblastech na hranici s nacistickým Německem.

Krátce po mobilizaci, 22. května, se konaly v Praze obecní volby. Československá strana národně socialistická postavila do čela kandidátky úřadujícího primátora Petra Zenkla. I když během kampaně a voleb čelil osobním útokům, kde se například zpochybňovalo Zenklovo vlastenecké působení za 1. světové války, tak se stal vítězem. Se ziskem 17 mandátů zvítězili před komunisty a sociálními demokraty. Na schůzi nově zvoleného zastupitelstva 20. června 1938 byl volen primátor. Na základě volebních výsledků byl zvolen do funkce opět Petr

---

<sup>134</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 41.

<sup>135</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Tamtéž*, s. 42.

<sup>136</sup> VĚSTNÍK HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY. *Projev primátora Petra Zenkla při manifestaci občanstva*, 14. března 1938, r. XLV, č. 10, s. 213.

Zenkl.<sup>137</sup> Brzy po svém znovuzvolení se Zenkl, jakožto sám člen Sokola, podílel na organizaci X. všesokolského sletu.

Mezinárodní postavení Československa se ale postupně čím dál více zhoršovalo. Její spojenci Francie a Velká Británie po jednáních s Adolfem Hitlerem vyzvali vládu, aby odstoupila pohraniční oblasti nacistickému Německu. Zpočátku vláda Milana Hodži nesouhlasila, načež následovalo britsko-francouzské ultimátum z 21. září, na které již vláda přistoupila. „Sdělení vyvolalo v Československu vlnu odporu, masivní demonstrace a nebývalé napětí na vnitropolitické scéně.“<sup>138</sup> V noci 22. září tak vznikl například Výbor na obranu republiky. Tento neoficiální orgán byl složen z poslanců Národního shromáždění a jiných významných osobností politického spektra, Zenkla nevyjímaje. Předsedou Výboru členové zvolili Ladislava Rašína, syna bývalého ministra financí Aloise Rašína. Vrcholem jejich konání se pak stala manifestace u pražského Rudolfiny, tehdejšího sídla vlády, kterého se zúčastnilo 200 000 lidí.<sup>139</sup> Zde se svým projevem vystoupil i Zenkl. Předtím ale ráno podala demisi vláda Milana Hodži a místo ní byla jmenována úřednická vláda pod vedením generála Jana Syrového. Petru Zenklovi byl přidělen post ministra bez portfeje.<sup>140</sup>

Zenkl několikrát připomínal nedodržení Hodžova slibu na vytvoření nikoliv úřednické, nýbrž všenárodní vlády. Z tohoto důvodu se snažil často vyprovokovat Syrového vládu k podání demise. Mezitím ale proběhla v bavorském Mnichově konference, po které vznikla dohoda Německa, Velké Británie, Francie a Itálie o odstoupení československého pohraničí Německu. V noci z 29. na 30. září pak Zenkl nakonec podal demisi sám. V běhu událostí po podepsání Mnichovské dohody však jeho demise zanikla, prezident Beneš ji nečetl a ani nepodepsal. Zenkl pak v budoucnu často připomínal, že společného jednání vlády s prezidentem, kde se rozhodlo o přijetí dohody, se již nezúčastnil.<sup>141</sup>

Po odchodu z vlády se pražský primátor začal opět angažovat především ve Výboru na obranu republiky. Jejich cílem bylo přesvědčit prezidenta o změně postoje k Mnichovské dohodě a vytvořit vládu, která bude republiku bránit. Zde je důležité napsat, že ačkoliv byl Petr Zenkl velký odpůrce přijetí mnichovské dohody, vzhledem k jeho vřelému vztahu k prezidentu

---

<sup>137</sup> LEDVINKA, V. a kol. *Praha*, s. 579.

<sup>138</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 98.

<sup>139</sup> NEKOLA, M. Tamtéž, s. 99.

<sup>140</sup> NEKOLA, M. Tamtéž, s. 102.

<sup>141</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 50.

Benešovi nepožadoval jeho abdikaci, a dokonce ho neoznačoval za hlavního viníka, jak značná část ostatních politických a armádních představitelů.<sup>142</sup>

Později byla vytvořena druhá vláda generála Jana Syrového, kde správu Ministerstva sociální a zdravotní správy dostal na starosti Petr Zenkl.<sup>143</sup> Záhy začalo ale období, pro které se vžilo označení druhá republika. Během něho docházelo ke slučování politických stran, případně jejich zlikvidování. Nakonec došlo ke vzniku dvou uskupení: Strany národní jednoty a Národní strany práce. Zastupitelstvo Národních socialistů odsouhlasilo vstup do první jmenované strany. Rozhodnutím vedení strany se však někteří neřídili a vstoupili do druhého uskupení. Petr Zenkl tak svou stranickou činnost záhy ukončil. Do 1. prosince, kdy nastoupila Beranova vláda, setrval ve vládě, a ještě nějakou dobu působil na pozici primátora hlavního města.<sup>144</sup> V únoru 1939 však prostřednictvím výnosu zemského úřadu bylo pražské ústřední zastupitelstvo rozpuštěno a následně nahrazeno šedesátičlennou správní komisí, kde v čele stál Otakar Klapka.<sup>145</sup> Po konci volebního období pak Zenkl nezastával žádnou další pozici a věnoval se tak pouze práci v Ústřední sociální pojišťovně.

Dne 15. března 1939 došlo k německé okupaci zbytků českých zemí a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Zenkl uvažoval o odchodu do exilu. Veškeré možnosti vzaly za své v den vypuknutí 2. světové války - 1. září 1939. V rámci policejní zatýkací akce Albrecht der Erste vyvedli příslušníci Gestapa zadrženého ředitele přímo z kanceláře pojišťovny.<sup>146</sup> Z vězení na Pankráci byl pak převezen do koncentračního tábora Dachau společně z dalšími významnými českými osobnostmi, jako byl například Ferdinand Peroutka. Zde strávil tři týdny, než byl poslán do koncentračního tábora Buchenwald, kde se pak v roce 1945 dočkal konce války. Zde se kromě vězňů o jeho život pokoušeli i uvěznění čeští komunisté, kteří si nepřáli jeho návrat po válce zpátky do Prahy.<sup>147</sup> Tudíž záhy po osvobození tábora se mu pomocí jeho přátel podařilo uniknout přes Frankfurt a Paříž do Londýna. Zde se dozvěděl, že na uvolněnou pozici pražského primátora byl 5. května 1945 dosazen jeho předválečný odpůrce, komunista Václav Vacek. Zároveň ho Revoluční výbor Československé strany národně socialistické zvolil za předsedu strany. Do Prahy se Petr Zenkl vrátil 17. května 1945.

---

<sup>142</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 51.

<sup>143</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 359.

<sup>144</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 56.

<sup>145</sup> BĚLINA, P. *Dějiny Prahy II.: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, Praha 1998, s. 302.

<sup>146</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 125.

<sup>147</sup> NEKOLA, M. *Tamtéž*, s. 136.

Díky prosazení zákona došlo 27. srpna 1945 ke zřízení Ústředního národního výboru, kde byl na post primátora Prahy jmenován Petr Zenkl.<sup>148</sup> Během deset měsíců trvajícího období se primátor zasloužil na poválečné obnově města, protiněmeckých a denacifikačních opatření. Dále byly zrušeny německé vysoké školy, téměř 20 000 pražských Němců shromážděno ve sběrných táborech a také probíhal proces s bývalým nacistickým náměstkem primátora Josefem Pfitznerem.<sup>149</sup> Po parlamentních volbách 26. května 1946, kdy Československá strana národně socialistická skončila jako druhá za Komunistickou stranou Československa, získal Zenkl křeslo prvního místopředsedy vlády. Nástupcem Zenkla na pozici pražského primátora se stal Václav Vacek. Petr Zenkl se každopádně dočkal významných poct, kdy byl například 30. září 1946 jmenován čestným občanem hlavního města Prahy za zásluhy v pražské komunální politice.<sup>150</sup>

Kromě funkce prvního místopředsedy vlády zastával Zenkl pozici poslance v Ústavodárném národním shromáždění za národní socialisty. Následně na XIV. sjezdu strany obhájil funkci předsedy. Pomalu se ale začalo přibližovat období, které razantně mělo změnit život v poválečném Československu.

V únoru 1948 Zenkl a další demokratičtí ministři podali demisi, aby tak donutili komunistického ministra vnitra Václava Noska, aby zrušil kroky, které v resortu prováděl a které byly protiústavní. K jejich překvapení byl výsledek nečekaný, protože došlo k přijetí demisi od prezidenta Beneše. Tím byla nastolena komunistická vláda v Československu.

Po uchopení moci komunisty v únoru 1948 byl Zenkl a jeho žena přísně střeženi příslušníky Státní bezpečnosti. I přes to všechno dokázali manželé uniknout ze země do exilu. Zenkl se dostal až do Washingtonu, kde se okamžitě zapojil do exilové činnosti. Ostatní emigranti ho vzápětí zvolili předsedou Rady svobodného Československa.<sup>151</sup> Snahou této organizace bylo zpět nezávislost země a obnovit v ní demokracii. Její činnost ale nakonec neměla příliš výrazný dopad. Zenkl také pracoval i jako předseda Shromáždění porobených národů. Kromě toho se věnoval i spisovatelské činnosti, kdy vydal mnoho článků a historických knih.

V exilu žil až do 3. listopadu 1975, kdy PhDr. Petr Zenkl zemřel. Bylo mu 91 let. Po sametové revoluci byl 28. října 1991 prezidentem Václavem Havlem vyznamenán in memoriam Řádem

---

<sup>148</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 127.

<sup>149</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 149.

<sup>150</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 127.

<sup>151</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Tamtéž*.

Tomáše Garrigua Masaryka II. třídy za zásluhy o demokracii a lidská práva.<sup>152</sup> Dne 18. září 1993 byly ostatky manželů Zenklových navraceny zpět a pietně uloženy na vyšehradském hřbitově v Praze.<sup>153</sup>

---

<sup>152</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 381.

<sup>153</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 127.

## 4. Období druhé republiky a Protektorátu (1939 - 1945)

### 4.1. Vývoj správy

Přijetím mnichovské dohody začala nová etapa existence a fungování československého státu. Typickou vlastností pro takzvanou druhou republiku byla postupná fašizace společnosti. Smlouva z Mnichova totiž nejenže pozměnila dosavadní podobu státních hranic Československa, ale také ji poškodila i z hospodářského a mezinárodního hlediska.

Dosavadní systém vlády v podobě koaličních stran byl v danou chvíli považován za selhání. Této situace tak využily především krajně pravicové politické směry, které si následně vymohly výměnu politické reprezentace. Dne 4. října 1938 došlo k reorganizaci úřednické vlády generála Jana Syrového. Ta měla za úkol překlenout aktuální krizi v zemi. Členy úřednické vlády byli i někteří členové předchozí Syrového vlády, jehož součástí byl i pražský primátor Petr Zenkl v pozici ministra sociální a zdravotní správy, kdy tato instituce vznikla spojením Ministerstva sociálních věcí s Ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy formou vládního nařízení č. 269/1938 Sb.<sup>154</sup> O dva dny později abdikoval na prezidentskou funkci Edvard Beneš, který následně odletěl do Velké Británie.

Krize, která nastala po podepsání mnichovské dohody, výrazným způsobem dostala do popředí také různé separatistické živly na Slovensku nebo na Podkarpatské Rusi. Zde významná byla především Hlinkova slovenská strana ľudová v čele s Jozefem Tisem. Stranicko-politický systém se zúžil pouze na dvě strany - Stranu národní jednoty a Národní stranu práce. První jmenovaná strana vznikla sloučením některých dřívějších stran (např. Československé strana lidová, Národní sjednocení, Československá strana křesťansko-sociální,...) v čele s agrární stranou.<sup>155</sup> Část členů sociálních demokratů pak spolu s částí členů Československé strany národně socialistické vytvořila Národní stranu práce, která byla jakousi opozicí. Dne 30. listopadu 1938 byl jako nový prezident zvolen předseda Nejvyššího správního soudu JUDr. Emil Hácha. Zároveň v ten samý den podala úřednická vláda generála Jana Syrového demisi. Tím skončilo i působení Petra Zenkla ve funkci ministra, který se tak mohl pak opět věnovat pouze práci primátora hlavního města Prahy.<sup>156</sup> Dne 1. prosince jmenoval prezident Hácha novou vládu v čele Rudolfem Beranem. Ta v této podobě setrvala až do osudného 15. března 1939.

---

<sup>154</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 359.

<sup>155</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 394.

<sup>156</sup> ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl*, s. 56.



Bouřlivá situace druhé republiky se nevyhnula ani působení obecní samosprávy. I zde se projevoval čím dál výrazněji fašizující proces. Jedno z prvních opatření, které se mělo projevit v činnosti správy měst a obcí bylo odstraňování „zástupců levicových politických stran z funkcí starostů a členů obecních zastupitelstev.“<sup>157</sup> Kromě toho i starostové, kteří byli členy Národní strany práce, taktéž postupně končili ve funkcích, kde byli nahrazováni členy Strany národní jednoty. Na základě výměru zemského úřadu v Praze byli po rozpuštění komunistické strany jejím členům odebrány pozice v obecních zastupitelstvech.<sup>158</sup>

Stále častěji se ozývají v tisku hlasy volající po rozpouštění orgánů obecních zastupitelstev a jejich nahrazením správními komisemi. Přelomovou událostí v této problematice se tak stala v únoru 1939, kdy vláda Rudolfa Berana přijala nařízení 17/1939 Sb. (II), kdy byla s účinností od 9. února 1939 zavedena v zemi funkce obecních (obvodních) tajemníků. Tajemníci byli určeni do obcí, které jim určila vláda. Zde měli vykonávat přenesenou působnost. Obecní a obvodní tajemníci z nařízení fungovali jako státní zaměstnanci, kteří se odpovídali okresnímu hejtmanovi, zemskému prezidentovi a také ministru vnitra.<sup>159</sup> Do funkce tajemníky jmenoval zemský prezident, který je mohl též této funkce zprostit. Jak píše Kolumber: „Dále se mohli zúčastňovat zasedání obecního zastupitelstva, obecní rady a komisí, kde měli poradní hlas.“<sup>160</sup> Navíc tajemníci měli možnost navrhopvat, aby opatření nebo usnesení obecního starosty, obecního zastupitelstva, obecní rady nebo komise bylo zrušeno, jestliže by těmito rozhodnutími byl porušen zákon, překročena působnost instituce, nebo je ohroženo blaho obce či zájem státu, který je důležitý v dané problematice.<sup>161</sup> Díky tomuto nařízení se uvažovalo i nad dalšími kroky, kdy se přemýšlelo nad možností, „jimiž mělo být jmenování starostů ve městech z řad vysokoškolsky vzdělaných úředníků, zkoušky pro volené funkcionáře apod.“<sup>162</sup>

Vytvoření instituce těchto tajemníků mělo za následek velký zásah do fungování obecní samosprávy a bylo předzvěstí k plánované likvidaci. Další opatření a omezení však prostřednictvím vlády do 15. března 1939 nenastala.

Pokud jde konkrétně o samotnou Prahu a její fungování v období takzvané druhé republiky, tak zde kromě zákazu komunistické strany (která měla v místních samosprávách silné pozice) bylo významnou událostí sesazení Petra Zenkla a zrušení městského zastupitelstva v únoru

---

<sup>157</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 396.

<sup>158</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>159</sup> KOLUMBER, D. *Druhá Československá republika*, Brno 2012, s. 69.

<sup>160</sup> KOLUMBER, D. Tamtéž.

<sup>161</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 396.

<sup>162</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 379.

1939. Tehdejší primátor měl dlouhodobě špatné vztahy s členem předsednictva Československé strany národně socialistické Otakarem Klapkou.

Otakar Klapka byl právník, který kromě Karlovy univerzity vystudoval i též pařížskou Sorbonnu. Napsal spoustu odborných článků a spisů, které pojednávaly o samosprávě a obecním zřízení. Zároveň působil dlouhá léta i jako výkonný úředník v řadě ministerstev a státních orgánů.<sup>163</sup> Stejně jako primátoři Karel Baxa a Petr Zenkl patřil Klapka k významným představitelům národně socialistické strany, za kterou byl ve dvou volebních obdobích poslancem v Národním shromáždění a zároveň se nacházel v nejvyšším vedení strany během kritických dnů po přijetí mnichovského diktátu.<sup>164</sup>

Samotný Klapka tehdy usiloval o významnou pozici v rámci druhé republiky. Jeho cílem bylo například Ministerstvo financí či vnitra, o který ale měli zároveň zájem agrárníci.<sup>165</sup> Místo toho Klapka svou pozornost zaměřil na získání primátorské funkce. Úmysl odvolat Petra Zenkla ale nakonec vzešel od Rudolfa Berana. Zenkl totiž nebyl u ministerského předsedy v oblibě, „protože po celá třicátá léta bránil nástupu agrárníků na pražském magistrátu i lepším volebním ziskům strany v metropoli.“<sup>166</sup>

Otakar Klapka tak nakonec sloužil jako prostředek pro sesazení Zenkla. Díky tomu, že znal poměry v zastupitelstvu hlavního města, tak s podporou agrárníků rozšiřoval názor, že současná podoba orgánu naprosto neodpovídá nově nastavenému stavu v zemi. Následně se rozjela kampaň proti primátorovi. Ještě na začátku roku 1939 bylo Zenklovi dovoleno předsedat ještě osmi schůzím městské rady a třem schůzím ústředního zastupitelstva.<sup>167</sup> Jeho řady ale značně prořídily zákazem komunistické strany a odchodem komunistů, kdy nově orgán tvořilo 83 členů místo 100.

Zenklovův konec nastal 24. února 1939. Tehdejší zemský prezident Josef Sobotka nařídil rozpuštění ústředního zastupitelstva i místních zastupitelstev hlavního města Prahy. Samotné ústřední zastupitelstvo se následně nahradilo nově zřízenou správní komisí se 60 členy v čele se samotným Otakarem Klapkou, který i měl možnost užívat titul primátor.<sup>168</sup>

---

<sup>163</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 600.

<sup>164</sup> LEDVINKA, V: Tamtéž.

<sup>165</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 122.

<sup>166</sup> NEKOLA, M. Tamtéž.

<sup>167</sup> NEKOLA, M. Tamtéž, s. 123.

<sup>168</sup> NEKOLA, M. Tamtéž.

Velká změna v českých zemích a v Praze nastala po 15. březnu 1939. Den předtím vyhlásil slovenský sněm odtržení a následné vyhlášení samostatného slovenského státu. V tu samou dobu došlo v Berlíně k jednání mezi prezidentem Háchou a vůdcem Velkoněmecké říše Adolfem Hitlerem. Jejím výsledkem byla právě okupace zbytků českých zemích následující den. Hitlerovým výnosem pak 16. března 1939 byl vyhlášen takzvaný Protektorát Čechy a Morava. Kromě toho zde bylo například stanoveno, že obyvatelé německé národnosti se stávají německými státními příslušníky, zatímco ostatní příslušníky protektorátu. Dále musel protektorát vykonávat veškerá svá práva a jednání v souladu s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami samotné Říše. V čele se nacházel státní prezident (kterým byl nadále Emil Hácha). Říšské zájmy pak zastupoval protektor, který byl jmenován samotným Hitlerem.<sup>169</sup> Měsíc po okupaci českých zemích byla vykonávána vojenská správa nad obsazeným územím. Teprve 15. dubna 1939 se své funkce protektora mohl ujmout Konstantin von Neurath.

V rámci okupace českých zemích neopomněly říšské úřady provést změny i v oblasti místní správy. Ihned po příchodu okupačních vojsk se začalo s odstraňováním českých starostů, kteří byli pro nový režim nepřijatelní. Jinde pro změnu docházelo rovnou k rozpuštění celých místních zastupitelstev, které pak nahradil jediný tzv. vládní komisař, samozřejmě německé národnosti. Nebral se zde ohled ani na to, jestli se jednalo o ryze českou obec.<sup>170</sup> Tito nově uvedení úředníci měli za úkol především řídit a urychlovat postupnou germanizaci místní správy. Kromě toho veškeré tyto postupy probíhaly bez jakéhokoliv vlivu od českých autonomních úřadů. Zejména z důvodu opatření vydaných v květnu 1942, které se týkaly tzv. zjednodušení správy, „se staly vlastně říšskými správními orgány.“<sup>171</sup> Proces zkoordinování místní správy byl pak dovršen vydáním vládního nařízení č. 51/1944 Sb., o úřednické správě obcí. V rámci něho měli vykonávat tito vedoucí úředníci, kteří byli jmenováni zemskými úřady, v případě města se zvláštním statutem ministerstvem vnitra, „prakticky ve všech obcích s více než 3000 obyvateli pravomoc obecních orgánů.“<sup>172</sup> Tito vedoucí měli pravomoc srovnatelnou s pozicí starosty. V úřadu jim pomáhali úředničtí náměstci.

Někde ale byli starostové, členové obecního zastupitelstva a obecní rady ponechány ve svých funkcích, na druhou stranu ale často tyto orgány ztrácely postupně za okupace na významu na úkor postavení starosty. Dokonce „před koncem války bylo nařízeno, že starosta má svolávat

---

<sup>169</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 399.

<sup>170</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 402.

<sup>171</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 407.

<sup>172</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*.

obecní radu a obecní zastupitelstvo pouze takzvaně podle potřeby.“<sup>173</sup> Případná uvolněná místa zde byla nově obsazována prostřednictvím jmenování.

Pokud se již zaměříme na samotnou Prahu, tak první věc, která čekala Otakara Klapku, nastala již 16. března 1939. V ten den totiž přišel na Pražský hrad k audienci u samotného vůdce Velkoněmecké říše Adolfa Hitlera. Zde byl nucen ho ujistit o loajalitě obyvatel Prahy k Říši a zároveň ho oficiálně požádat o ochranu českého národa.<sup>174</sup> Ten mu odpověděl, že město čeká rozkvět a život v klidu a míru. Toto setkání se uskutečnilo krátce po zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

Nově nastoupivší režim se projevil okamžitě již 16. března, kdy došlo k zatýkácí akci s označením Gitter (Mříže). Ta měla za cíl především zajistit vůči nacistickému zřízení nespolehlivé, či nepřátelsky naladěné osoby. Často se jednalo o komunisty, emigranty ze Sudet, nebo Židy, kteří odešli před nacismem do Československa. Dne 18. března pak Adolf Hitler jmenoval do pozice říšského protektora bývalého ministra zahraničí Konstantina von Neuratha. Státním sekretářem říšského protektora a zároveň velitelem SS a policie v protektorátu vůdce Velkoněmecké říše nechal jmenovat Karla Hermanna Franka.<sup>175</sup>

I přes nastalou okupaci nadále fungovala česká městská správa. Již 16. března každopádně na příkaz německé okupační správy byl jmenován do funkce vládního komisaře ve správě Prahy s titulem náměstek primátora člen bývalého městského zastupitelstva za SdP, historik a profesor pražské německé univerzity Josef Pfitzner. Pokud šlo o Otakara Klapku, tak ten se stal také vládním komisařem a zároveň mu byl potvrzen jeho titul primátora Prahy.<sup>176</sup> Definitivní postavení komisařů Klapky a Pfitznera se ustanovilo výnosem zemského prezidenta 11. prosince 1939. Díky němu se správní komise z orgánu, který fungoval na principu kolektivního rozhodování, změnil na pouhý poradní orgán primátora. Veškeré rozhodování mělo přejít do kompetencí primátora. Náměstek Pfitzner pak měl být o veškeré činnosti magistrátu a primátora informován. Výsledkem bylo, že výnos udělal z primátora Klapky pouhou spojku mezi německou okupační správou a správou města. De facto skutečným vládcem města tak byl Josef Pfitzner.<sup>177</sup>

---

<sup>173</sup> HLEDÍKOVÁ Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 414.

<sup>174</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 600.

<sup>175</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 601.

<sup>176</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 602.

<sup>177</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*.

Postupně se vztah mezi primátorem Klapkou a Josefem Pfitznerem zhoršoval. Zde se například projevovala Pfitznerova snaha ovládnout magistrát německými úředníky. Zároveň zákonitě se chtěl zbavit lidí, kteří byli spojeni s Československou republikou. Naopak primátor Klapka konal vše pro to, aby se co nejdéle dařilo zachovat magistrát s českými úředníky.<sup>178</sup> Snaha primátora se německému náměstkovi velmi nelíbila a často Otakara Klapku horlivě kritizoval. „*Bude napříště neúnosné, aby mezi úřednictvem města byli trpěni lidé, kteří se ztotožňují s dřívějším režimem, jakož i lidé, které je nutno ze stanoviska Velkoněmecké říše považovat za vele- a vlastizrádce a kteří toto své smýšlení veřejně ukazují ...*“<sup>179</sup> Záminka pro otevřený konflikt mezi Klapkou a Pfitznerem přišla na začátku roku 1940, kdy se primátor zúčastnil Němci nepovolené vzpomínkové slavnosti druhého výročí od smrti bývalého pražského primátora Karla Baxy. O něm bylo známo, že zastával protiněmecké postoje.<sup>180</sup> V předchozím roce se Klapka navíc podílel na pietním aktu u hrobu Neznámého vojína. Následně došlo ke konfliktu, po kterém byl Klapka nejen v konfliktu se svým náměstkem, ale i s říšskými bezpečnostními úřady.

Všechno začalo směřovat k odstranění primátora Klapky a jeho spolupracovníků z jejich postů. Krátce poté, co se primátor snažil neúspěšně o zdržování poněmčení Prahy (v podobě přejmenovávání pražských ulic), dokázal náměstek Pfitzner získat dostatek důkazů, kterými chtěl zkompromitovat primátora před státním sekretářem Karlem Hermannem Frankem. Jedním z klíčových obvinění bylo, že Klapka údajně měl během návštěvy říšského ministra pro obsazené východní území Alfreda Rosenberga na radnici v dubnu 1940 „*pronést řeč na obranu češství, s množstvím narážek proti německví.*“<sup>181</sup> Nakonec se náměstkova činnost dočkala svého cíle, protože 9. července 1940 byl primátor Klapka zatčen.<sup>182</sup> Primárním důvodem jeho zatčení však nebyla udání a návrhy, které překládal náměstek, ale výpovědi zatčených o Klapkově intenzivní spolupráci s českým odbojem.<sup>183</sup>

Po odstranění primátora Klapky tak nic nestálo v cestě začít přetvářet podobu a správu Prahy podle přání nacistů, kdy cílem měla být postupná germanizace města. Jedno z prvních akcí bylo odstranění několika českých úředníků a jejich nahrazení německými. Každopádně následně náměstek Pfitzner zažil další profesní zklamání, neboť ve svém memorandu, které předložil

---

<sup>178</sup> MICHÁLKOVÁ, K. *Pražský primátor Otakar Klapka (1891 - 1941)*, Brno 2020, s. 43.

<sup>179</sup> PASÁK, T. *Zápisy primátora JUDr. O. Klapky*, Praha 1991, s. 20.

<sup>180</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 605.

<sup>181</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 606.

<sup>182</sup> MÍŠKOVÁ, A. a kol. *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939 - 1945*, Svazek I. Praha 2000, s. 20.

<sup>183</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 607.

Karlu Hermannu Frankovi, navrhoval utvoření německého a českého primátora, kde by hlavní rozhodovací pravomoc měl ten německý.<sup>184</sup> Místo toho státní sekretář Frank nechal jako vedoucím komisařem pro výkon všech primátorských záležitostí jmenovat JUDr. Aloise Říhu, který dlouhá léta předtím působil u zemského úřadu v Praze. Novou pozici pak zastával až do konce války. Mnohé pravomoci však již používal náměstek primátora Pfitzner. Každopádně Alois Říha dělal všechno pro to, aby nebyl pouze pasivní pozorovatel. Snažil se například čelit pokusům o další poněmčení pražského magistrátu, nebo bránil odčerpávání financí města prostřednictvím nákupu říšských dluhopisů.<sup>185</sup>

Situace pro Prahu i celý Protektorát Čechy a Morava se zásadním způsobem změnila na podzim 1941, kdy na post zastupujícího říšského protektora místo Konstantina von Neuratha nastoupil SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich. Kromě toho, že záhy po nástupu do funkce nechal vyhlásit stanné právo a rozjet rozsáhlou zatýkací akci, kdy výsledkem bylo zatčení několika významných českých představitelů, například předsedy vlády Aloise Eliáše, tak jeho činnost také zasáhla činnost správy v Protektorátu. Pod jeho dohledem došlo k reorganizaci okupační veřejné správy, kde výsledkem bylo především zeštíhlení a větší akceschopnost institucí. Rozhodující část správy v Protektorátu pak měly vykonávat Němci řízené agendy autonomních úřadů, které se tak staly součástí nacistické mašinerie.<sup>186</sup>

Co se týká vztahu Heydricha a Prahy, tak i zde záhy po příchodu do Protektorátu nechal reorganizovat správu města. Od 1. listopadu 1941 byl pražský magistrát tvořen takzvanými decernáty. V čele těchto agend se nacházeli němečtí úředníci, kteří byli zodpovědní primátorovi a jeho náměstkovi. Decernáty byly čtyři: hlavní správa, finanční, stavební a pro podniky městského zásobování. Těmto institucím pak podléhaly magistrátní úřední místa, celoměstské a obecní úřady.<sup>187</sup>

Provedené reformy dávaly naději pro německé úředníky v čele s Pfitznerem, kteří si představovali, že změnou režimu je čeká kariérní postup. Dočkali se ale zklamání, neboť Reinhard Heydrich nechával vyměňovat i zdejší německé úředníky a nahrazoval je nacisty z německého území. Dokonce se schylovalo i ke výměně u samotného Josefa Pfitznera. Jenže

---

<sup>184</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 607.

<sup>185</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 608.

<sup>186</sup> MARŠÁLEK, P. *Pod ochranou hákového kříže: Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 - 1945*, Praha 2012, s. 92.

<sup>187</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 609.

k odvolání nakonec nedošlo, protože 27. května 1942 byl spáchán československými parašutisty atentát na zastupujícího říšského protektora.<sup>188</sup>

Po smrti Heydricha veškerý výkon nad okupační správou v Protektorátu začal okamžitě vykonávat státní sekretář Karl Hermann Frank. Veškerá jeho snaha se zaměřila především na podporu válečné ekonomiky a průmyslu. Důsledkem toho bylo určité uklidnění ve vztazích s českými úřady.

Díky špatným výsledkům na bojištích se Třetí říše rozhodla přistoupit na tzv. totální válku. Cílem mělo být obrácení situace na frontách. Nově vyhlášený stav výrazně ovlivnil nejen ekonomiku, ale také činnosti správy. Snahou bylo především zjednodušit organizaci a výkon centrálních úřadů, anebo snížit počet úředníků.<sup>189</sup> Došlo také k vydání několika různých nařízení, která poupravila i fungování pražských úřadů. Například došlo k nařízení č. 219 Sb. ministerstva vnitra z 19. září 1944, jenž měl převést množství agend z vyšších úřadů na nižší. V případě obcí došlo k převzetí kompetencí, které původně spadaly pod zemské a okresní úřady.<sup>190</sup>

Celkově v rámci Protektorátu byla snaha udržet celou situaci v klidu, aby nebyla ohrožena funkce válečné ekonomiky a průmyslu. Díky tomu tak byla pozastavena snaha na germanizaci českých zemí. Veškeré snahy Franka, Pfitznera a Heydricha na vysídlení českého obyvatelstva z prostoru Čech se měly vyřešit až po vítězném ukončení války. Prozatím mělo docházet podle Frankovi administrativy k procesu, kdy dojde k určité asimilaci.<sup>191</sup>

Nakonec ale od té doby až do konce války už k žádným dalším zásadním změnám ve správě protektorátní Prahy pravděpodobně nedošlo.

#### **4.2. Josef Pfitzner (1901 - 1945)**

Josef Pfitzner se narodil 24. března 1901 v obci Petrovice ve Slezsku. Později mladý Josef studoval díky církevnímu stipendiu na opavském německém gymnáziu. Právě zde se později poprvé setkal s existencí různých nacionalistických spolků. Po složení maturity se pak přihlásil ke studiu na univerzitě ve Vratislavi. Otázka ovšem je, co se muselo se žádostí stát, protože v roce 1920 nastoupil k vysokoškolskému studiu na Německou univerzitu v Praze, kde na

---

<sup>188</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 611.

<sup>189</sup> MARŠÁLEK, P. *Pod ochranou hákového kříže*, s. 99.

<sup>190</sup> MARŠÁLEK, P. *Tamtéž*, s. 101.

<sup>191</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 611.

filozofické fakultě studoval historii a germanistiku.<sup>192</sup> Ve 30. letech zde pak působil i jako profesor na katedře východoevropských dějin.

Pokud jde o Pfitznerovu politickou angažovanost, tak ta zpočátku neodpovídala jeho pozdějšímu nacistickému přesvědčení. Původně vykazoval velké pochopení v rámci česko-německých vztahů. Dokonce se pravidelně objevoval na přednáškách české Karlovy univerzity. Teprve se vzestupem nacismu v Německu názorově a myšlenkově obrátil a stal se stoupencem národního socialismu.<sup>193</sup> V roce 1935 vstoupil do Sudetoněmecké strany (SdP). Těmito kroky se definitivně rozešel s českými kolegy a začal vydávat různé práce, které měly zdůrazňovat německou nadřazenost. V roce 1938 se pak dostal na kandidátskou listinu SdP pro volby do pražského zastupitelstva. Za ty byl i zvolen. Po okupaci zbytku českých zemích v březnu 1939 jmenovali okupanti Pfitznera jako prvního náměstka primátora.<sup>194</sup>

Nacisté dali Pfitznerovi velké množství nemalých kompetencí, kterými na pozici náměstka mohl fungovat. Měl tak například právo na podílu rozhodnutí učiněných pražským primátorem, převzít kompetence pražského primátora v době jeho nepřítomnosti, nebo mít možnost přístupu k veškerým informacím, které pojednávají o záležitostech města ve správní a politické oblasti.<sup>195</sup> Navíc velkou výhodou byla i jeho dokonalá znalost českého jazyka.

Již po nástupu do funkce jedním z hlavních cílů pro Josefa Pfitznera byla postupná přeměna Prahy na německé město. Jednou z prvních akcí měla být snaha odhalovat a usvědčovat českou politickou opozici v rámci magistrátu z neloajality. Zároveň okupační aparát chtěl připravit podmínky k vytěsňování českého jazyka a následně i úředníků z městské správy. V rámci tohoto germanizačního procesu mělo dojít k nadvládě pražských Němců nad Čechy jak oblasti ideologické, tak i kulturní a hospodářské.<sup>196</sup> Dále Pfitzner chystal i změnu správy a fungování magistrátu, který stále fungoval na demokratických principech, jenž byly odkazem na období tzv. první republiky. Tato podoba samosprávy okupačnímu aparátu rozhodně nevyhovovala.

Záhy začal Pfitzner a další němečtí příslušníci magistrátu pocítovat určitý pasivní odpor od českých úředníků a ostatních zaměstnanců. Na otevřený svár s českými kolegy se náměstek

---

<sup>192</sup> MÍŠKOVÁ, A. *Josef Pfitzner (1901 - 1945); prameny k životu a dílu sudetoněmeckého historika a politika = Josef Pfitzner (1901-1945) : Quellen zu Leben und Werk des sudetendeutschen Historikers und Politikers*. Praha 2011, s. 11.

<sup>193</sup> MUSIL, Michal M. Profesor Josef Pfitzner – nacistický vládce Prahy. *České noviny* [online]. Aktualiz. 9. 9. 2003 [cit. 23. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/archiv/zpravy/profesor-josef-pfitzner-nacisticky-vladce-prahy/13192>

<sup>194</sup> MUSIL, Michal M. Tamtéž.

<sup>195</sup> MÍŠKOVÁ, A. a kol. *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939 - 1945*, s. 9.

<sup>196</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 168.



dokázal odhodlat až v roce 1940. Jak již bylo uvedeno v předchozí části, vhodnou záminku Pfitznerovi dal samotný primátor Otakar Klapka, který se v prosinci 1939 rozhodl zúčastnit piety u hrobu Neznámého vojína, či být přítomen u oslavy výročí od úmrtí prvorepublikového pražského primátora Karla Baxy. V dopisech, které psal státnímu sekretáři říšského protektora Karlu Hermannu Frankovi, obviňoval Klapku z toho, že loajalitu vůči Říši pouze předstírá.<sup>197</sup> Často si pak primátorovi stěžoval, že ho jako svého německého náměstka pouze přehlídí a nedovolí se mu významněji podílet na rozhodování v rámci úřadu.

Větší obavu česká část magistrátu měla především ze snahy německých úředníků zavést němčinu jako úřední jazyk. Této snaze se pražský primátor se svými spolupracovníky snažil jakýmkoliv způsobem zabránit. Nacisté sice povolávali do služby na magistrátu desítky německých úředníků, ale záhy již byli bezmocní, protože v rámci určitého pasivního odporu na ně čeští kolegové mluvili pouze výhradně česky.<sup>198</sup> Nakonec němčina byla prosazena za jediný jednací jazyk. Jenže došlo k tomu až v roce 1942 a navíc toto nařízení nebylo po dobu trvání nikdy plně respektováno (viz. výše).

Josef Pfitzner ve svých germanizačních snahách ale zašel ještě dál. Například zařídil přeškolení turistických průvodců, nechal zkontrolovat různé propagační brožury a knihy o Praze, nebo nechával odstraňovat různé symboly, které by mohly být spojeny s českou svébytností, či vzpomínkou na československou státnost.<sup>199</sup> Díky tomu se mu povedlo prosadit odstranit pomníky legionářů, prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, Ernesta Denise, nebo sochu prezidenta Spojených států amerických Woodrowa Wilsona poté, co v prosinci 1941 vstoupily USA do války na straně Spojenců. Dále nechal z Prahy odstraňovat různé připomínky na židovskou historii města. Vrcholem veškerého snažení bylo tajné odstranění hrobu Neznámého vojína z kaple Staroměstské radnice v noci z 22. na 23. října 1941.<sup>200</sup>

Další významnou aktivitou Josefa Pfitznera ve snaze germanizace Prahy bylo iniciování změny městského znaku. Ještě v roce 1940 totiž Praha používala znak, který přijala v roce 1927. Ten obsahoval prvky, které odkazovaly na Československo. Proto vznikla odborná magistrátní komise, která tento stav měla změnit. Češi v komisi prosazovali pouze vyměnit znak Slovenska za moravskou orlici. Naopak Pfitzner požadoval začlenění říšské orlice, či aby znak byl popsán

---

<sup>197</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 169.

<sup>198</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. Tamtéž, s. 170.

<sup>199</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 605.

<sup>200</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

buď latinsky, nebo německo-česky: „Prag die Mutter der Städte - Praha matka měst.“<sup>201</sup> Nakonec se jako znak města používal znakový štít (malý znak).

Vztah Josefa Pfitznera se vůči pražskému primátorovi Klapkovi zhoršoval. Zašlo to tak daleko, že aby správa města mohla probíhat v německém duchu, tak je nutné Otakara Klapku a jeho spojence odstranit. Zlom nastal 9. července 1940, kdy nacisté primátora zatkli a obvinili ze spolupráce s českým odbojem. Díky tomu Němci dostali možnost, aby nahradili české úředníky za loajální německé. Tím tak okupační aparát upevnil svoji moc v rámci správy města. Novému primátorovi Aloisi Říhovi tak zůstal pouze minimální prostor k výkonu funkce, protože všechny klíčové úřady, co spadaly pod magistrát, byly v rukou Němců.<sup>202</sup> Z toho některé rozhodovací pravomoci primátora si přisvojil sám Josef Pfitzner, který pak dokonce na jaře 1944 získal i primátorův úřední byt v budově Městské knihovny.<sup>203</sup> Každopádně s novým primátorem Říhou neměl mít až do konce války dobré vztahy, protože stejně jako předchozí představitel města se měl snažit bránit úplnému poněmčení činnosti magistrátu. Dokonce mu hrozilo i sesazení z pozice z důvodu nedostatku loajálního postoje vůči Říši a jejímu úsilí ve válce.<sup>204</sup>

K výrazné změně okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava došlo s nástupem zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Díky ní došlo například k reformě správy Prahy. Ta byla reorganizována tak, že primátorovi i náměstkovi se měly podřídit tzv. decernáty: decernát hlavní správy, decernát finanční, decernát stavební a decernát pro podniky městského zásobování.<sup>205</sup> V čele těchto decernátů pak působili němečtí úředníci, kteří veškerou agendu měli na starosti a za svou činnost se zodpovídali právě primátorovi a náměstkovi. Nic už tak nemělo bránit postupné germanizaci života v Praze. Vzápětí se ale vyskytovaly jiné problémy, které tento postupný proces měly zpomalovat. Týkalo se to především toho, že v samotné Praze nežil dostatek Němců, kteří by průběh poněmčení Prahy mohli realizovat.<sup>206</sup>

S nástupem Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora očekával Pfitzner kariérní postup. Záhy ale měl být zklamán, protože Heydrich se rozhodl začít nahrazovat i vyšší úředníky, kteří byli sudetoněmeckého původu, za nacisty z území samotné Říše. Pozice se otřásala i pod samotným Josefem Pfitznerem, který měl být z funkce odvolán. Předpokládalo

---

<sup>201</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 172.

<sup>202</sup> FEJTOVÁ O. a kol. *Tamtéž*, s. 174.

<sup>203</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 608.

<sup>204</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*.

<sup>205</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 175.

<sup>206</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Tamtéž*.

se, že následně odejde z Prahy a nastoupí na jednu z několika univerzit v samotném Německu. Paradoxně Pfitznera ve funkci zachránila akce československých parašutistů, kteří 27. května 1942 provedli na Reinharda Heydricha úspěšný atentát, na jehož následky zemřel.<sup>207</sup> Jeho odstranění zároveň znamenal konec větším změnám v městské správě (viz. výše).

I přes problémy, které různým způsobem poznamenaly působení Josefa Pfitznera na magistrátu, se jemu a jeho spolupracovníkům povedly některé úspěchy v rámci germanizačního procesu Prahy. Například celá městská správa včetně většiny městských institucí a podniků byla plně pod kontrolou nacistů. Dále měli pevně v rukou městskou pokladnu, takže si mohli dovolit posílat peníze na podporu německé armády a jejího úsilí ve válce, nebo je ukládat do některých říšskoněmeckých státních dluhopisů.<sup>208</sup>

Dále se jim například povedlo rozpustit drtivou většinu českých spolků, které v Praze působily, či ukončit vydávání českých novin a časopisů, tedy pokud na jejich pokračování neměli zájem sami nacisté.

Pravděpodobně by okupační správa svou germanizační politiku posílila, jenže mezitím se Velkoněmecké říši přestalo dařit na frontách. Velké německé porážky na východní frontě, či později otevření západní fronty v červnu 1944, znamenaly pozvolný konec veškeré další snahy o poněmčení Prahy. Místo toho se nacističtí úředníci na magistrátu mohli pouze snažit o setrvání svého postavení a maximálně využívat hospodářský potenciál za účelem válečného úsilí.<sup>209</sup> Jedním z příkladů zhoršující se situace Německa ve válce byla například snaha ubytovat v Praze německé přistěhovalce. Ať už z vybombardovaných německých měst, nebo z východních oblastí Říše, které už mezitím měla pod kontrolou Rudá armáda. Porážka a kapitulace pak nastala v prvních květnových dnech roku 1945, kdy v samotné Praze došlo povstání proti nacistické okupaci. Tím tak veškeré záměry germanizace města, kterou prosazoval Josef Pfitzner, vzaly za své.

Pokud jde o osud samotného Josefa Pfitznera, tak ten se před spravedlností pokusil uniknout. Nedlouho poté však byl dopaden americkými jednotkami, které ho po válce vydaly

---

<sup>207</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 611.

<sup>208</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 181.

<sup>209</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. Tamtéž.

československým úřadům. Žaloba pro něj žádala trest smrti a Mimořádný lidový soud ho vzápětí potvrdil. „Poprava oběšením veřejně proběhla 6. září 1945.“<sup>210</sup>

---

<sup>210</sup> MUSIL Michal M. Profesor Josef Pfitzner – nacistický vládce Prahy. *České noviny* [online]. Aktualiz. 9. 9. 2003 [cit. 23. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/archiv/zpravy/profesor-josef-pfitzner-nacisticky-vladce-prahy/13192>

## 5. Období třetí republiky a nástup KSČ (1945 - 1948)

### 5.1. Vývoj správy

Již v průběhu války se v londýnském exilu začalo přemýšlet nad budoucím poválečným uspořádáním správy v osvobozeném Československu. Objevila se otázka, zda poválečné uspořádání má navázat na prvorepublikovou správu a být s ní v souladu, či nikoliv. Téměř všechny hlasy pak hovořily o nové podobě. V této době se tak objevila myšlenka vzniku takzvaných národních výborů, které by navazovaly na Národní výbor československý, jehož úkolem bylo převzít státní moc po skončení první světové války. Tyto výbory vznikaly i za okupace v ilegality, kdy sdružovaly různé organizace v rámci odboje. Často se pak měnily na revoluční orgány lidové moci. Z tradice národních výborů pak fungoval nějakou dobu i zahraniční odboj, kdy v Paříži vznikl Československý národní výbor jako první významný představitel československé státnosti.<sup>211</sup> Díky tomu myšlenka národních výborů tak měla silnou tradici.

Již na přelomu let 1942 a 1943 se například vedly rozhovory mezi členy moskevského vedení KSČ a sociálních demokratů. Projednávala se zde právě myšlenka o vzniku národních výborů. Ty by podle těchto levicových stran mohly fungovat nejen jako orgány zastupující boj českého a slovenského lidu, ale působily by i jako základ poválečného demokratického zřízení. Navíc došlo k domluvě, že jakmile vstoupí jednotky Spojenců na československé území, tak začnou vznikat národní výbory, která budou zajišťovat fungování správy.<sup>212</sup>

Významným přelomem v protlačení této myšlenky byla návštěva a jednání prezidenta Edvarda Beneše s představiteli komunistické strany v Moskvě v roce 1943. Zde došlo i k debatě nad existencí národních výborů, kterou prezident Beneš akceptoval. Později se pak projednávala případná koncepce těchto výborů. Zde komunisté předpokládali, že národní výbory vzniknou jako orgány, které budou voleny přímo lidem. Pro změnu národní výbory vyšších stupňů by měly být voleny nepřímo (okresní národní výbory, zástupci místních národních výborů a zemské národní výbory) prostřednictvím delegátů, které by zvolily okresní národní výbory. Všechny zemské národní výbory pak měly vytvořit na dobu určitou provizorní Národní shromáždění.<sup>213</sup> Kompetence národních výborů by fungovala podobně jako samospráva z první republiky s tím, že by měla ještě pravomoc plnit úkoly, které by ji státní správa předala. Místní

---

<sup>211</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 412.

<sup>212</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 413.

<sup>213</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 413 - 414.

národní výbory by tak převzaly pravomoci po obecních zastupitelstvech, okresní národní výbory by nahradily okresní zastupitelstva a působení okresních politických správ a zemské národní výbory zaujmou místa místo zemských zastupitelstev a zemských politických správ.<sup>214</sup>

Jednání ohledně národních výborů pak měla svůj cíl v podobě dekretu prezidenta republiky, který Edvard Beneš podepsal 4. prosince 1944. Podle článku 1 měly být na československém území osvobozeného od nepřítele zřízeny výbory, které by zastupovaly dočasné orgány veřejné správy. Dále například článek 3 upravoval, aby vláda prostřednictvím svých nařízení upravila podobu voleb do národních výborů a poté i jejich kompetence.<sup>215</sup>

Dne 5. dubna 1945 byl vyhlášen Košický národní program. V něm bylo stanoveno fungování místních, okresních a zemských národních výborů. Především z iniciativy KSČ bylo v programu zakotveno, že tyto orgány mají být volené a kontrolované lidem. Výbory tak měly spravovat veškeré záležitosti z oblasti veřejné správy a vytvořit si svůj vlastní úřednický aparát.<sup>216</sup> Zde ale došlo ke střetu mezi komunisty a členy politických stran, kteří chtěli udržet spojitost s politikou první republiky. Nakonec tak došlo ke kompromisu, kdy národním výborům byly přiděleny kompetence samosprávy a tzv. politické správy, což byla vnitřní správa, kterou obstarávaly dosud zemské úřady, okresní hejtmanství a magistráty. Staré úřednické aparáty existovaly dál, ale přišly o rozhodovací pravomoc a byly podřízeny národním výborům.<sup>217</sup>

Již záhy po osvobození území Československa začaly záhy pracovat národní výbory, které měly rozmanité úkoly. Řešily především oblast národnostní problematiky (odsun Němců, osídlování pohraničí, ...), hospodářství (konfiskace, znárodnění), zemědělství (pozemková reforma), nebo kultury. Zároveň výbory plnily i ostatní úkoly, které dříve měli na starosti starostové, okresní hejtmani, zemští prezidenti, či zastupitelstva.<sup>218</sup> Zde například výbory prováděly evidenci obyvatelstva, věci ohledně státního občanství, kontrolovaly živnostenské podnikání, fungování školství, sociální a zdravotní péči.<sup>219</sup>

Důležitá otázka byla i problematika podřízenosti výborů. Tyto orgány státní správy podléhaly ministerstvu vnitra. Zároveň ale byly národní výbory nižšího stupně podřízeny národním výborům vyššího stupně. Tímto došlo k porušení zásad existence a fungování samosprávy,

---

<sup>214</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 414.

<sup>215</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 416 - 417.

<sup>216</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 184.

<sup>217</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Tamtéž*.

<sup>218</sup> SCHELLE, K. *Vývoj české veřejné správy*, Ostrava 2008, s. 383.

<sup>219</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 445.

protože zde platilo, že jedna její složka nemůže být vůči té druhé nadřazená. Maximálně je přípustný pouze právní dozor. Tím došlo k výraznému oslabení samosprávy v rámci fungování národních výborů.<sup>220</sup>

Problematika národních výborů se dotkla i politického vývoje v hlavním městě v květnových událostech roku 1945. Jejich typickými znaky byly například zakládání výborů, hledání a trestání nacistických zločinců a kolaborantů z řad českého obyvatelstva, odstraňování barikád, trosek a dalších připomínek skončených bojů v rámci Pražského povstání. Zároveň docházelo k oslavám svobody a vítání těch, kteří se o ní zasloužili. Třeba již den po příjezdu jednotek Rudé armády do Prahy vítali představitelé České národní rady a během revolučních dní určený pražský primátor Václav Vacek na letišti Ruzyně vládu Národní fronty, která přiletěla z Košic. Dne 16. května pak obyvatelé Prahy uvítali na Staroměstském náměstí prezidenta Edvarda Beneše s jeho chotí Hanou zpátky v osvobozeném Československu.<sup>221</sup> Kromě toho dočasný primátor Vacek v Praze přijal amerického generála Eisenhowera, britského maršála Montgomeryho a především sovětského maršála Koněva, jehož jednotky se podílely na osvobození hlavního města.

Již záhy se do osvobozené vlasti vrátil po šesti letech v nacistických lágrech předválečný pražský primátor Petr Zenkl. Po návratu začal okamžitě usilovat o návrat na post primátora hlavního města Prahy. Prozatímní ústřední výbor Komunistické strany Československa začal tuto možnost projednávat na svých schůzích. Výsledkem bylo, že KSČ prosazovalo setrvání člena komunistické strany Václava Vacka. Jedním z argumentů mělo být, že jenom komunista dokáže jednat s příslušníky jednotek Rudé armády, které se nacházely na území Prahy a jeho nejbližšího okolí.<sup>222</sup> Národní socialisté, jejichž členem byl Petr Zenkl, však nadále požadovali návrat předmnichovského primátora. Kvůli této problematice hrozili Komunistické straně, že nepodepíší dohodu o vzniku Národního bloku. Komunisté se tak museli poradit s Moskvou, která nakonec Petra Zenkla za primátora akceptovala, i když velmi neochotně.<sup>223</sup>

Pokud jde o koaliční dohody v rámci Národního bloku, které vznikaly v letních dnech roku 1945, vznikly jako určitý kompromis, díky kterému měla Národní fronta obnovit státní i obecní správu. V rámci toho reagovala i na požadavek ze strany představitelů Sovětského svazu, aby došlo k odejití významných postav České národní rady a Pražského povstání, které byly

---

<sup>220</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 445.

<sup>221</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 633.

<sup>222</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 148.

<sup>223</sup> NEKOLA, M. *Tamtéž*.

považovány sověty a komunisty za nespolehlivé a nepřijatelné. Díky těmto dohodám došlo k ustanovení Ústředního národního výboru hlavního města Prahy.<sup>224</sup> Do čela se postavil Petr Zenkl a Václav Vacek byl jmenován do funkce prvního náměstka.

Vytvořením Ústředního národního výboru (ÚNV) přišel dosavadní Magistrát hlavního města o pravomoc rozhodovací a přeměnil se ve výkonný orgán právě ÚNV. Jeho působnost byla v postavení okresních a místních národních výborů a byl odpovědný ministerstvům. Své zastoupení v něm měly všechny čtyři české strany Národní fronty.<sup>225</sup>

Po svém jmenování měl primátor Zenkl proslov k ústřednímu výboru a radě hlavního města Prahy. Na začátku například poděkoval svému předchůdci: *„Než přijdu k vlastnímu projevu, pokládám za svou povinnost, abych vzpomněl z tohoto místa na svého předchůdce pana primátora Dr. Václava Vacka, který byl podle manifestu České národní rady z 5. května 1945 pověřen správou hlavního města Prahy a který byl jmenován prvním primátorovým náměstkem. Kdo zná význam a velikost povinností primátorského úřadu za dob pravidelných, dovede ocenit, oč větší a nesnadnější to byla odpovědnost a úkol za dob mimořádných, jako byly po květnové pražské revoluci. Doufám, že jednám v plné shodě s vůlí pražského obyvatelstva, vyslovuji-li jeho jménem panu Dr. Václavu Vackovi nejsrdečnější díky za vše, co dobrého a prospěšného vykonal ve svém těžkém úřadu pro hlavní město a jeho obyvatelstvo a připojím-li k tomu i vroucí díky občanstva všem jednotlivcům i sborům, zejména národním výborům, které mu v jeho práci a těžkých jeho úkolech pomáhali a jej podporovali.“*<sup>226</sup>

V hlavní části proslovu zmínil představu toho, jak by Praha pod vedením ÚNV měla vypadat. *„Chceme jistě všichni společnou prací dokázati, co znamená poctivě demokratická a sociálně spravedlivá správa města. Chceme, aby Praha nebyla zvána jen matkou měst - ale chceme k tomuto krásnému starobylému heslu připojiti heslo nové - Praha vzorem měst. Praha svobodná, volná, nespoutaná žádným autoritářským režimem, neovládaná žádnými zruďnými vůdci a podvůdci, ale Praha svobodně se rozvíjející a vzkvétající přičiněním všeho pracujícího lidu, který cestou demokratické svobody a rovnosti bude tvořiti nové základy svého města a budovati pevnou a ničím nerozrušitelnou, v pravdě demokratickou Prahu. Prahu především také čistě českou a slovanskou. Praha, která se za první republiky snažila býti střediskem Slovanstva a měla svou přitažlivost pro všechny národy slovanské - musí nyní, kdy se stala*

---

<sup>224</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 633.

<sup>225</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 149.

<sup>226</sup> ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY. *Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha I)*, inv. č. 20, č. k. 1.



*předmostím matky všech - Moskvy - býti předmostím pevným, v němž by se koncentrovala myšlenka slovanské vzájemnosti a pospolitosti.* <sup>227</sup>

V druhé části své řeči se primátor Zenkl snažil zdůraznit zaměstnancům magistrátu jejich povinnosti vůči zastupitelstvu a městu: „*Mohu se jistě s plnou důvěrou obrátiti na zaměstnance obce pražské i na všechny závodní rady, aby přesným a poctivým plněním svých povinností, věrnou a oddanou spoluprací byli nápomocni nám, kteří jsme pověřeni řízením a znovubudováním obce.*” <sup>228</sup> Dále po nich požadoval „*aby při výkonu svých povinností dbali naprosté politické nestrannosti a bez ohledu na svoji politickou příslušnost, v níž mají samozřejmě plně svobodnou vůli, sloužili všem lidem a všemu občanstvu Prahy stejně spravedlivě a stejně ochotně. Mohu pak jistě jménem celého Ústředního národního výboru slíbiti zaměstnanectvu obce pražské, že vždy jeho spravedlivé požadavky a přání budou tímto sborem s porozuměním uvažovány, a že upřímná péče o zaměstnance obce pražské bude nám jednou z předních součástí našeho pracovního programu.*” <sup>229</sup>

V závěru svého vystoupení přednesl celému ÚNV svou představu o výkonu svěřené funkce. „*Já sám jako předseda tohoto sboru a primátor hlavního města Prahy, slibuji celému Ústřednímu národnímu sboru, že chci usilovat o harmonickou spolupráci se všemi politickými stranami, se všemi členy tohoto sboru, se zaměstnanci obce pražské i se všemi úřady a zařízeními, se kterými přijdeme do styku.*” <sup>230</sup> Na závěr pak poslal zdar Praze a jeho obyvatelům, československé republice a jeho vládě a tehdejšímu prezidentu Edvardu Benešovi.

Doba poválečného Zenklova působení v čele magistrátu hlavního města Prahy bylo spojené s obnovou města po válce a s opatřeními, která se zaměřila proti německým, nebo za Protektorátu kolaborujícím osobám. V říjnu se například zrušily německé vysoké školy. <sup>231</sup> Dále pak členové Revolučních gard a příslušníci Sboru národní bezpečnosti zajišťovali německé obyvatelstvo Prahy a přesouvalo téměř 20 000 lidí do sběrných míst, které vznikly v Modřanech, na Pankráci, nebo třeba ve Střešovicích. <sup>232</sup> Někteří z nich byli vybráni i na odklízecí práce po škodách z války.

Odsun německých obyvatel z Prahy do americké zóny pak proběhl v březnu 1946. Poté, co jejich transport skončil, tak v Praze zůstalo 2795 Němců. Část z nich byli buď antifašisté, nebo

---

<sup>227</sup> AHMP. Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha I), inv. č. 20, č. k. 1.

<sup>228</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>229</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>230</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>231</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 149.

<sup>232</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 634.

naopak nacisté, kteří skončili jako osoby odsouzené, nebo trestně stíhané československými orgány soudní moci.<sup>233</sup>

Pro Prahu symbolickým soudním procesem se především stal ten, který soudil bývalého náměstka primátora z období Protektorátu Josefa Pfitznera. Zasedání lidového soudu proti jednomu z nejvýznamnějších nacistických představitelů města probíhalo ve dnech 5. a 6. září 1945. Proslov zde měl před porotou i primátor Petr Zenkl, který v něm připomínal osud českého národa během nacistické okupace, která stála mnoho životů českých obyvatel, či jejich věznění v koncentračních táborech. Dále nezapomněl zdůraznit i tíhu života v Praze během zavádění různých německých nařízení.<sup>234</sup> Náměstek Pfitzner nakonec svému trestu neunikl, neboť byl, jak již bylo psáno, odsouzen k trestu smrti. 6. září 1945 byl veřejně popraven v Praze na Pankráci.

Kromě souzení nacistických zločinců docházelo i k vyšetřování a trestání osob českého původu, které byly označeny za vlastizrádce z důvodu jejich kolaborace s okupanty. Trestná řízení zasáhla i skoro 100 tisíc obyvatel hlavního města Prahy. Docházelo k nim na základě různých podob udání od ostatních občanů. Týkalo se to velkého množství představitelů veřejného života, jako například úředníků, hudebníků, filmových producentů, nebo herců. Značná část z nich byla díky výsledkům vyšetřování očištěna, či propuštěna pro nedostatek důkazů z možné kolaborace.<sup>235</sup>

Kromě opatření proti nacistickým zločincům, či českým kolaborantům, v srpnu dále například vznikla komise ÚNV za účelem pojmenování pražských ulic, která po období okupace měla na většině míst navrátit názvy, které se užívaly v období prvorepublikového Československa. Kromě odstranění nepřijatelných jmen těchto ulic mělo dojít také ke změně jména u ulic, jejichž jména se v hlavním města několikrát opakovala. Úkol se ze značné části podařilo splnit na začátku roku 1948.<sup>236</sup>

Dalším bodem jednání představitelů hlavního města byla stavba pomníků, které měly připomínat události, osobnosti a oběti druhé světové války pro budoucí generace. Například v rámci druhé řádné plenární schůze ÚNV, která proběhla 3. října 1945, se jednalo o stavbě pomníků tří významných státníků v Praze. Kromě prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka to měly být sochy amerického prezidenta Franklina Delano

---

<sup>233</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 634.

<sup>234</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 149.

<sup>235</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 635.

<sup>236</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 634.

Roosevelta, který před koncem konfliktu zemřel, a vůdce Sovětského svazu Josifa Vissarionoviče Stalina, jehož vytvoření navrhl náměstek primátora Václav Vacek. Zatímco o Masarykovi byla v primátorově projevu pouze krátká zmínka, tak v případě obou ostatních státníků naopak měl delší obhajobu. Pokud šlo o Stalina, tak primátor Zenkl řekl, že *„je nám dnes nejen velikou vůdčí osobností, s níž je spojen veškeren život a vývoj nového Ruska, zrozeného z epochální sociální a kulturní revoluce, nýbrž je nám vůbec vtělením a zosobněním toho všeho, čím se pro nás stal východní socialistický Svaz států v letech největší válečné bouře.“*<sup>237</sup> Poté, co přednesl podobu postupu Rudé armády během válečného konfliktu až do Berlína, tak pokračoval ve spojitosti s Prahou takto: *„Bůh věcí tomu chtěl, že slovenské a české země byly poslední baštou nacistické moci, o níž bylo bojovat ruským a na západě z části i americkým spojeneckým trupám a že po Varšavě, Bukurešti, Budapešti, Vídni atd. byla Praha poslední evropská residence, nad níž zavlála vedle svobodného národního praporu vítězná zástava rudé armády.“*<sup>238</sup> Nakonec Petr Zenkl před ÚNV řekl, jaký význam má vůdce Sovětského svazu pro obyvatele Prahy, potažmo celého Československa. *„Stalin stal se celému národu personifikací a symbolem té bratrské slovanské moci a pomoci, která posléze nejpodstatněji pomohla k návratu naší svobody a která i pro budoucnost je nejbližší, nejsilnější a nejspolehlivější oporou naší národní existence a nezávislosti vedle německého souseda, který byl sice poražen a rozbit, ale který nemůže být odklizen ze středu Evropy.“*<sup>239</sup>

Pokud šlo o postavu těsně před koncem války zesnulého amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta, tak primátor na jeho adresu prohlásil, že *„byla a zůstane z největších politických hlav a vůdců nejen své země, ale světa vůbec pro nesmírnou úlohu, jež mu připadla v posledním desetiletí, které vedlo k světové katastrofě let 1939-1945 a bylo vyplněno nejstrašnější válkou dějin. Pro Adolfa Hitlera a s ním pro německý nacismus a evropský fašismus vůbec takřka mužem osudovým.“*<sup>240</sup> Poté, co opět stejným způsobem jako u Stalina vyčetl primátor veškeré úspěchy amerického prezidenta za války, tak pokračoval v projevu, kde zdůraznil Rooseveltovu spojitost s Československem. Řekl, že *„veškeré toto vítězné dílo bylo zejména ovocem ducha a energie prezidenta Roosevelta a země jím získané, i když je žel opustil na samém prahu jedinečného konečného triumfu. A co takto podnikl Roosevelt pro osvobození Evropy a světa, to učinil i pro obnovení svobody našeho národa. Přijal s pochopením našeho prezidenta Dr Beneše hned v počátku jeho druhé emigrace a neuznal německou okupaci*

---

<sup>237</sup> AHMP. Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha I), inv. č. 20, č. k. 1.

<sup>238</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>239</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>240</sup> AHMP. Tamtéž.

v březnu 1939, uznal naši vládu a naši státní existenci za hranicemi v červenci 1941, přijal naši věc za svou za druhé Benešovy návštěvy v r. 1943 a stal se tím vším pokračovatelem a dědicem osvoboditelského poslání svého velkého předchůdce a učitele Woodrowa Wilsona.<sup>241</sup> Na závěr pak Zenkl obhajoval postavení pomníku prezidenta Roosevelta před ÚNV. „A tak pomník Rooseveltu v Praze po této válce jako pomník Wilsonův po válce minulé, bude pomníkem nejen české vděčnosti do minula, ale i vyznáním ideje demokracie a mírové jednoty a solidarity světa do budoucna.“<sup>242</sup>

Zatímco vůdci Sovětského svazu byl v Praze postaven pomník v Praze na Letné, kde stál v letech 1955 - 1962, tak na stavbu sochy, která by připomínala amerického prezidenta Roosevelta, již nedošlo. V současnosti má pamětní desku v dnešní Rooseveltově ulici.

Spíš, než vypořádání se s následky války však začalo být důležitější řešení blízké budoucnosti. Nejen pro Prahu, ale i celou Československou republiku. Dne 26. května 1946 totiž měly proběhnout volby do Ústavodárného Národního shromáždění. Ty se zároveň staly i volbami obecními. Tyto první poválečné volby fungovaly na základě nově přijatých zákonů. Jedním z nich bylo stanoveno, kdo se nemůže na základě různých důvodů zúčastnit voleb. To se týkalo osob, které neměly způsobilost k právním úkonům, či přišly o volební právo díky výroku trestního soudu. Dále nemohly volit osoby, které odsoudily prostřednictvím takzvaného malého dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., který pojednával o trestání obvinění proti národní cti.<sup>243</sup> Nakonec se nepodíleli i ti, u kterých byla překážka ve volebním právu, například z toho důvodu, že se proti nim vedlo trestní řízení kvůli trestnému činu v rámci retribučních dekretů.<sup>244</sup>

Důležitá byla i otázka, kdo může nově volit. Věková hranice voliče se snížila z 21 na 18 let. Toho, kdo mohl kandidovat a být zvolen, byl nově od 21 let. Oproti minulosti nově se mohli zúčastnit i vojáci československé armády a příslušníci Sboru národní bezpečnosti.<sup>245</sup> Novinkou se díky paragrafu 15 zákona 28/1946 Sb., o úpravě stálých seznamů voličských, stala podoba voličských průkazů. Ty nově umožnily voličům volit i jinde než v místě trvalého bydliště.<sup>246</sup> Taktéž se změnil počet volebních krajů. Nově jich místo původních 22 bylo 28.<sup>247</sup>

---

<sup>241</sup> AHMP. Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha I), inv. č. 20, č. k. 1.

<sup>242</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>243</sup> FRIEDL, J. a kol. *Parlamentní volby 1946 a Československo: souvislosti, prognózy, fakta, následky*. Praha 2017, s. 216.

<sup>244</sup> FRIEDL, J. a kol. Tamtéž.

<sup>245</sup> FRIEDL, J. a kol. Tamtéž.

<sup>246</sup> ADAMOVIČ, K. a kol. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*, Praha 1992, s. 21.

<sup>247</sup> FRIEDL, J. a kol. *Parlamentní volby 1946 a Československo*, s. 216.

Pokud jde o volby do Ústavodárného Národního shromáždění, tak velké vítězství v něm slavila Komunistická strana Československa. V Čechách získali 43,26 % a na Moravě 34,46 % hlasů. Druzí skončili národní socialisté (25,21 % v Čechách, 20,79 % na Moravě) a třetí Československá strana lidová (16,27 % v Čechách, 27 % na Moravě).<sup>248</sup> Jiná situace ale nastala na Slovensku, kde Komunistická strana Slovenska skončila s 30,37 % hlasů až na druhém místě, neboť zde byla poražena Demokratickou stranou s 62 % hlasů.<sup>249</sup> Každopádně tím celkový úspěch komunistů v Československu nebyl ohrožen.

Když se v rámci voleb zaměříme na výsledek voleb v hlavním městě Praze. Zde skončily vítězstvím Komunistické strany Československa s 36 % hlasů. Jen těsně za nimi na druhém místě skončili národní socialisté v čele s primátorem Petrem Zenklem (který byl zároveň poslancem v Prozatímním Národním shromáždění), kteří získali 33,3 % hlasů. Místo paritního zastoupení, které do té doby fungovalo, byla křesla v nově utvořeném Ústředním národním výboru dělena na základě výsledků voleb. Komunisté jich měli mít 36, národní socialisté 34, lidovci měli k dispozici 16 a sociální demokraté pak 14 míst.<sup>250</sup>

Tento výsledek měl za následek konec Petra Zenkla na pozici primátora hlavního města Prahy. K němu by stejně došlo, neboť jeho Československá strana národně sociální vybrala jako kandidáta na nového primátora Antonína Hřebíka, který do té doby zastával funkci starosty Československé obce sokolské. Navíc dosavadní představitel města byl předsedou samotné strany. Aby národní socialisté v Praze byli úspěšní, tak potřebovali hlasy lidovců a sociálních demokratů. Jenže ti avizovali svou podporu dosavadnímu prvnímu náměstkovi primátora Václavu Vackovi z Komunistické strany Československa.<sup>251</sup> Po odchodu z funkce se Petr Zenkl stal prvním místopředsedou nově ustanovené československé vlády.

Do primátorské funkce se tak vrátil Václav Vacek. Krátce po zvolení ve své řeči nejprve poděkoval předchůdcům. *„Ujímaje se funkce primátora hlavního města Prahy, pokládám v první řadě za svoji povinnost poděkovati všem členům prvního Ústředního národního výboru v čele s primátorem Dr. Petrem Zenklem za veškerou jejich práci pro dobro města. Jim všem patří zásluha za to, že zdolán byl obtížný úkol převedení hlavního města republiky ze dnů válečných do dnů mírového budování. Skutečnost, že se tak stalo bez vážnějších politických i*

---

<sup>248</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 427.

<sup>249</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*.

<sup>250</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 635.

<sup>251</sup> NEKOLA, M. *Petr Zenkl*, s. 178.

*hospodářských otřesů, budiž pak všem těm obětavým pracovníkům nejlepším a nejvýmluvnějším vysvědčením a náš vděk jejich odměnou.* <sup>252</sup>

Dále ve svém projevu poděkoval ostatním členům ÚNV za důvěru projevenou zvolením do funkce. Vzápětí všem členům sboru představil svoji vizi, jak by Praha měla vypadat v budoucnosti a co by pro to, aby tomu tak bylo, měli všichni udělat. Za tímto cílem mělo vést několik úkolů, které to měly usnadnit. Například podle primátora by měla být věnována velká pozornost sociální a zdravotní oblasti v hlavním městě. *„Budeme usilovat o rozšíření všech sociálně zdravotních opatření, která směřují k blahu občanstva, provedeme reorganizaci, ještě další prohloubení a soustředění sociální péče, jakož i její plánovité organisování. Podle týchž zásad bude postupováno v péči zdravotní se zvláštním zřetelem na široké vrstvy pracujících lidí a jejich rekreace po práci. Všechny nedostatky péče o děti budeme odstraňovat s vynaložením největšího úsilí.* <sup>253</sup>

Na závěr ve svém projevu primátor věřil, že jejich práce bude úspěšná. *„V dějinách naší vlasti zaujímala Praha vždy místo nejčestnější. A stojíme-li dnes na prahu nového období, slibme si, že budeme hodni tohoto dějinného odkazu.* <sup>254</sup>

K slavnostnímu uvedení do funkce proběhlo 24. července 1946 v Brožíkově síni Staroměstské radnice. Zde ve svém projevu nově uvedený primátor připomenul význam Prahy a také její útrapy, které zažila v období nacistické okupace. Následně představil přítomným svou vizi hlavního města. Zde se především snažil hájit představu nového světa, který oproti předchozím bude značně odlišný. *„Dnes stojíme na prahu nového života. Vskutku nového života, neboť starý, prohnitý společenský řád ustoupil novému, spravedlivějšímu řádu. Stojíme na začátku cesty, na jejímž konci je lepší a spravedlivější svět pro všechny. Dali jsme se touto cestou, protože chceme dorazit k velkému cíli. Jdeme zatím s holýma rukama. Naším jediným majetkem je budovatelské nadšení. Naše práce je onen kompas, který nás má dovést k vytouženému cíli.* <sup>255</sup> Na závěr primátor doufal, že se vytyčených cílů a snah o míru a blaha hlavního města podaří dosáhnout.

Kromě samotného primátora Vacka v nově zvolené radě ÚNV, které mělo velmi široké kompetence jako výkonný orgán, zasedlo i sedm náměstků primátora (například Růžena

---

<sup>252</sup> AHMP. Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha III), inv. č. 23, č. k. 4.

<sup>253</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>254</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>255</sup> AHMP. Tamtéž.

Pelantová za národní socialisty, nebo Alois Tylínek od lidovců) a 25 dalších členů.<sup>256</sup> Naopak samotný magistrát měl být zbaven značné části rozhodovacích pravomocí. Díky tomu začal fungovat pouze jako pomocný úřad v rámci ÚNV.

Nově zvolené vedení města dávalo velký důraz na zapojení obyvatel při obnově Prahy. Tato činnost většinou probíhala formou různých brigád, což byly nejčastějším způsobem konání veřejně prospěšných prací. Často se těchto pomocných prací zúčastnil i samotný primátor Vacek. Vrcholem těchto snah se pak stalo vyhlášení takzvané pražské dvouletky. K tomu došlo v březnu 1947 a jednalo se o budovatelský program hlavního města.<sup>257</sup>

Politické zaměření vedení hlavního města se začalo stejně jako československá vláda postupně zaměřovat na východ. Odpovídalo to tak čím dál víc viditelnému rozdělení Evropy na západní a východní blok. Symbolem byly například cesty primátora Vacka do zahraničí, kdy se zúčastnil oslav 800 let od založení Moskvy, nebo navštívil jugoslávské hlavní město Bělehrad. Dalším příkladem rozdělováním světa a příklon Československa k utvářejícímu se východnímu bloku se stal mezinárodní festival demokratické mládeže a studentstva, který proběhl v průběhu července a srpna 1947. Přítomno bylo přes 17 000 lidí, z nichž většina byli členové různých studentských a mládežnických organizací z východní Evropy, či organizace s levicovým zaměřením, kterým nebyla umožněna účast na festivalu mládeže v Paříži.<sup>258</sup>

Politická situace v zemi začínala být napjatější. Vyvrcholení celé krize v Československu nastalo v únorových dnech 1948. Od voleb 1946, ve kterých Komunistická strana Československa výrazně triumfovala, totiž zemi zachvátily hospodářské potíže a politické problémy (například sucho v roce 1947, znárodnování, odstraňování nekomunistů z různých institucí, na rozkaz Moskvy odmítnutí Marshallova plánu obnovy, ...). To mělo za následek i pokles popularity KSČ. Záminkou únorové krize bylo, že komunistický ministr vnitra Václav Nosek odmítl zrušit odvolání nekomunistických policejních ředitelů, kteří měli být nahrazeni komunisty. K této změně došlo navíc bez schválení vlády. To vedlo k názorovému střetu na zasedání 17. února. Předseda vlády Klement Gottwald pak rozhodnutí nechal odložit na další schůzi 20. února. Výsledkem bylo, že demokratičtí ministři vlády podali právě 20. února 1948 demisi.<sup>259</sup>

---

<sup>256</sup> LEDVINKA, V: *Praha*, s. 636.

<sup>257</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

<sup>258</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

<sup>259</sup> MARÉS, A. *Edvard Beneš od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha 2016, s. 287.

Tímto činem ovšem podcenili to, že jsou pouze menší částí Gottwaldovy vlády, a tak všechny významné trumfy se nacházely v rukou komunistů. Ti tak promyšleně začali stupňovat svůj tlak na řešení. Velmi významné v jejich snaze byly i velké demonstrace na podporu KSČ, které se konaly ve spolupráci s odbory, závodními radami, Lidovými milicemi, akčními výbory Národní fronty, či takzvaných rolnických komisí.<sup>260</sup> Výsledkem jejich snah bylo, že prezident Beneš pod nátlakem nakonec tlaku komunistů podlehl a demisi demokratických ministrů přijal.<sup>261</sup>

Pokud jde o postoj představitelů hlavního města k únorovým událostem, které poslaly československý stát na čtyřicet let do východního bloku pod vedením Sovětského svazu, tak samotný primátor Václav Vacek se zúčastnil samotné manifestace komunistů 21. února 1948. Zde stál na balkoně paláce Golz-Kinských na Staroměstském náměstí v blízkosti samotného předsedy KSČ a premiéra Klementa Gottwalda.<sup>262</sup> Samotný ÚNV se mezitím začal zbavovat členů, kteří nebyli vhodní podle utvářených akčních výborů Národní fronty.

Jednou z prvních výrazných akcí nově utvářeného vedení města, byla ustavující schůze rady ÚNV hlavního města Prahy, který se konal 5. března 1948. Svůj projev v něm primátor Václav Vacek začal tvrzením, že nedochází pouze ke změně v podobě rady, ale i k nástupu nové doby, která bude pro lidi značným způsobem odlišná. Vacek například prohlásil, že únorové krize v zemi „byla sice zcela svévolně vyvolána, ale byla vyřešena skutečně demokraticky, socialisticky a lidově, takže velkolepý budovatelský program naší nové vlády, které v čele stojí muž neomezené důvěry nejširších vrstev lidových, Klement Gottwald, je závazným pro každého občana a každou občanku tohoto státu a tedy především ovšem pro každého, kdo vykonává jakoukoliv funkci v našem veřejném životě.“<sup>263</sup> V druhé části svého zahajovacího projevu pak prohlásil, že již před převratem probíhala krize i v samotném vedení a správě města. Jako příklad především připomínal dosavadní fungování rady ÚNV, která zasedala každý pátek několik hodin, aniž by podle jeho názoru chtěla vyřešit zásadní problémy, které ovlivňovaly vývoj Prahy.<sup>264</sup> Z toho důvodu primátor doufá, že díky politické změně v Československu dojde ke zlepšení situace.

K prvnímu zasedání nově upraveného ÚNV došlo pak 30. března 1948. Předsedal mu primátor Vacek a dva jeho náměstci, kteří byli oba členy Komunistické strany Československa. Funkce ostatních náměstků, kteří působili v demokratických stranách, se zrušily. Nově měla ÚNV

---

<sup>260</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 637.

<sup>261</sup> MARÉS, A. *Edvard Beneš od slávy k propasti*, s. 289.

<sup>262</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 638.

<sup>263</sup> AHMP. *Zápisy ze zasedání rady ÚNV (kniha III)*, inv. č. 172, č. k. 32.

<sup>264</sup> AHMP. Tamtéž.



stočlenné zastoupení, kde KSČ zastávala 45 míst, sociální demokraté 15, národní socialisté a lidovci po 12 zástupcích. Zbylých 16 míst pak obsadili představitelé odborů, odbojářů a Svaz české mládeže.<sup>265</sup> Pokud šlo o rozhodující slovo ve fungování a vývoji hlavního města Prahy, tak přestával mít hlavní slovo primátor, nýbrž jeho náměstek Josef Krosnář, který byl i členem předsednictva Ústředního výboru KSČ, či předsedou Prvního (pražského) kraje KSČ.<sup>266</sup> V pražské komunální politice navíc začala kromě Krosnáře výrazně stoupat i hvězda předsedy zemského národního výboru a pozdějšího ministra bezpečnosti Ladislava Kopřivy.

Únorovými událostmi tak měla nejen pro Prahu, ale i pro celé Československo skončit na dlouhých 40 let parlamentní demokracie a nastoupit totalitní zřízení pod kontrolou Komunistické strany Československa.

## 5.2. Vliv KSČ

Nejvýznamnějším politickým subjektem po skončení války v roce 1945 nejen pro správu hlavního města Prahy, ale i celé země se stala Komunistická strana Československa. Silnou pozici si komunisté dokázali vytvořit ještě v průběhu války, kdy vedli jednání s prezidentem Benešem o podobě vzniku národních výborů. Právě konečná podoba těchto institucí po roce 1945 vznikla především díky KSČ. Již v Košickém vládním programu se zapsalo, že tyto orgány budou voleny a kontrolovány lidem, což byla jejich iniciativa. Nově utvářené výbory měly za úkol spravovat veškeré záležitosti veřejné správy a mít svůj vytvořený úřednický aparát.<sup>267</sup>

Tato snaha komunistů o podobu národních výborů však tvrdě narazila u ostatních politických stran, které naopak chtěly pokračovat v návaznosti na prvorepublikovou politiku. Nakonec došlo k dohodě mezi oběma stranami, kdy národní výbory získaly pravomoc samospráv a takzvaných politických správ (zemské úřady, okresní hejtmanství a magistráty). Původní správní aparáty nadále existovaly, ale ztratily rozhodovací pravomoc a podléhaly národním výborům. Díky tomu v třeba právě v Praze fungoval jak nově vzniklý Ústřední národní výbor, tak i magistrát.<sup>268</sup> Ten pak fungoval pouze jako výkonný orgán ÚNV.

---

<sup>265</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 639.

<sup>266</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

<sup>267</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 184.

<sup>268</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. Tamtéž.

Pokud jde o Místní národní výbory, došlo k jejich změně na takzvané obvodní rady. Tyto instituce byly součástí ÚNV a rozsah jejich pravomocí byl výrazně omezený. Magistrátní úřadovny v obvodech pak pracovaly stejně jako magistrát - pouze jako výkonný orgán.<sup>269</sup>

Národní výbory měly plnit funkci orgánů, které budou zastupovat veškeré obyvatelstvo v Československu bez ohledu na politickou náladu ve společnosti. Skutečnost však byla taková, že nejvýznamnější roli zde hrála Komunistická strana. Přibližně polovina členů KSČ pracovala pro některý výbor. Například pokud jde o místní výbory, tak komunisté měli převahu v 6350 z nich, což činí 57 % všech těchto vzniklých orgánů. U okresních národních výborů pak KSČ kontrolovala 128 ze 163, tedy 80 %.<sup>270</sup>

Jak již bylo uvedeno v předchozí části, významnou událostí pro Komunistickou stranu Československa v období takzvané třetí republiky byly volby v roce 1946. V Praze došlo k vítězství komunistů. Výsledkem voleb byla výměna členů pražských národních výborů i ÚNV. Nejvýraznější změnou bylo zvolení nové rady a primátora prostřednictvím pléna ÚNV, které vzešlo z voleb. Díky tomu se tak primátorem stal místo národního socialisty Petra Zenkla komunist a jeho dosavadní první náměstek Václav Vacek. Místa náměstků a v radě pak připadla jednotlivým stranám podle volebních výsledků. Díky tomu KSČ mělo 2 náměstky a 8 členů rady.<sup>271</sup>

Poté, co došlo ke komunistickému převratu v únoru 1948, docházelo ke změnám personálního a organizačního charakteru v městské správě. Vzniklé akční výbory Národní fronty záhy vyloučily z ÚNV 49 zastupitelů, které pak nahradily za spolehlivější politiky. V nově upraveném stočlenném ÚNV měla KSČ 45 křesel.<sup>272</sup> V březnu se pak zrušilo předsednictvo ÚNV. Výsledkem bylo, že kromě primátora Václava Vacka zůstali jen dva náměstci, kteří byli také členy KSČ. Pozice ostatních náměstků, kteří zastupovali nekomunistické strany, byly zrušeny (viz. výše).<sup>273</sup>

### **5.3. Václav Vacek (1877 - 1960)**

Budoucí první komunistický primátor hlavního města Prahy Václav Vacek se narodil 11. září 1877 v Libochovicích. Jeho otec byl místním starostou. Záhy rodiče Václava poslali spolu s jeho dva bratry do Prahy na studia. Zpočátku navštěvoval německé gymnázium ve Štěpánské

---

<sup>269</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 658.

<sup>270</sup> RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha 2002, s. 208.

<sup>271</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 659.

<sup>272</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*.

<sup>273</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*.

ulici, ale jakmile došlo ke stěhování celé rodiny z Libochovic do hlavního města, přestoupil na české gymnázium na Vinohradech.<sup>274</sup>

Ve studiích nadále pokračoval na právnické fakultě české Univerzity Karlovy, kterou pak v roce 1902 dokončil. Poté nastoupil na praxi do několika advokátních kanceláří. Již brzy toho ale zanechal a přešel do novinářské sféry. Začal jako redaktor Práva lidu, kde psal zprávy z parlamentu ve Vídni mezi lety 1907 - 1912.<sup>275</sup> Tento deník byl sociálně demokratického zaměření. Díky tomu ho získal Bohumír Šmeral (pozdější zakladatel Komunistické strany Československa) do řad sociální demokracie.<sup>276</sup>

Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 se stal tajemníkem utvořeného Národního výboru. Později nastoupil do funkce sekretáře ministra spravedlnosti Františka Soukupa ve vládě Karla Kramáře. Záhy ale v roce 1921 opouští sociální demokracii, aby nově byl členem utvořené KSČ.

Jeho účast na správě hlavního města Prahy začala po prvních volbách v rámci Velké Prahy v roce 1922. Zde zasedal jako člen rady města za komunistickou stranu. Během období první republiky se však také vrátil k žurnalistice, kdy pracoval jako redaktor Rudého práva.<sup>277</sup> Kromě toho od roku 1935 působil jako senátor v Národním shromáždění ČSR.

Jako člen zastupitelských orgánů působil až do rozpuštění KSČ v prosinci 1938, kdy začínalo období takzvané druhé republiky. Již záhy po německé okupaci v březnu 1939 byl zatčen gestapem, i když nakonec byl propuštěn. Několikrát ho německé bezpečnostní složky zatkl i během okupace. Do začátku pražského povstání v květnu 1945 pak trávil většinu svého času jako penzista ve svém domě na Lhotce.<sup>278</sup>

Významnou událostí v jeho politické kariéře pak nastalo během povstání proti německým okupantům v květnu 1945. Tehdy byl totiž jmenován prostřednictvím České národní rady

---

<sup>274</sup> LEDVINKA, V. JUDr. Václav Vacek (primátor 1945, 1946 -1954). *Portál hlavního města Prahy* [online].

Aktualiz. 15. 6. 2010 [cit. 15. 6. 2010]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/vaclav\\_vacek.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/vaclav_vacek.html)

<sup>275</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 131.

<sup>276</sup> LEDVINKA, V. JUDr. Václav Vacek (primátor 1945, 1946 -1954). *Portál hlavního města Prahy* [online].

Aktualiz. 15. 6. 2010 [cit. 15. 6. 2010]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/vaclav\\_vacek.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/vaclav_vacek.html)

<sup>277</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 131 - 132.

<sup>278</sup> LEDVINKA, V. JUDr. Václav Vacek (primátor 1945, 1946 -1954). *Portál hlavního města Prahy* [online].

Aktualiz. 15. 6. 2010 [cit. 15. 6. 2010]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/vaclav\\_vacek.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/vaclav_vacek.html)

novým „revolučním“ primátorem města. Zde stanul v čele orgánu, ze kterého se po válce utvořil Ústřední národní výbor. Pod ten spadal i samotný magistrát.<sup>279</sup>

Primátorství Václavu Vackovi skončilo v srpnu 1945, kdy podle koaličních dohod stran Národní fronty nastoupil do funkce z vězení se navrátilší předválečný primátor Petr Zenkl. Vacek pak byl jmenován jako jeho první náměstek.

Záhy však došlo k návratu do primátorského křesla. To se stalo po volbách v roce 1946, kdy výrazným způsobem vyhrála KSČ. Ta pak měla právo obsadit místo primátora. Právě na její návrh se vrátil do funkce Václav Vacek.<sup>280</sup>

Během jeho působení měl ÚNV velké množství úkolů. Cílem bylo například odstranit škody způsobené válkou, obnovit hospodářství, vyřešit městskou dopravu, nebo zpracovat otázku kolem bytů. Během Vackova působení došlo k opravě Staroměstské radnice, obnovení Míčovny v areálu Pražského hradu, postavení nových nádraží, letenského tunelu, nebo třeba nechvalně proslulého železničního mostu přes Vltavu v Braníku (známý jako „Most inteligence“).<sup>281</sup>

Po únorových událostech v roce 1948 dokázal Václav Vacek nadále zůstat ve své funkci, i přes zrušení magistrátu, velkou reorganizaci, či zestátnění obecní samosprávy v roce 1949. Dokázal přežít i kádrové čistky, nebo politické procesy na počátku padesátých let. Každopádně již po převzetí moci komunisty začalo postavení primátora slábnout. Rozhodující slovo často přebírali jiní členové správy města. Jako příklad zde může sloužit jeho náměstek Josef Krosnář.<sup>282</sup>

Po prvních poúnorových volbách, které přitom proběhly až v roce 1954, se rozhodl na svou pozici rezignovat a odejít do důchodu. Zemřel ve svém domě na Lhotce 18. ledna 1960.<sup>283</sup>

---

<sup>279</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 657.

<sup>280</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 132.

<sup>281</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. Tamtéž.

<sup>282</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 639.

<sup>283</sup> LEDVINKA, V. JUDr. Václav Vacek (primátor 1945, 1946 -1954). *Portál hlavního města Prahy* [online].

Aktualiz. 15. 6. 2010 [cit. 15. 6. 2010]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/vaclav\\_vacek.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/vaclav_vacek.html)

## 6. Období 1948 - 1960

### 6.1. Vývoj správy

Období, které nastalo po únorových událostech v roce 1948 a jenž umožnilo nástup Komunistické strany Československa k moci, bylo velmi turbulentní. Poměry v zemi i ve společnosti se významným způsobem proměnily. Stát se z politického hlediska stal značně monolitní, protože vedoucí úlohu v Československu si přivlastnila KSČ. Díky tomu řídila veškeré dění v republice. Nově se země upínala ke světonázoru marxismu-leninismu, který se pak po roce 1960 nakonec stal státně uznávaným směrem.<sup>284</sup>

Nástupem komunistické totality se změnila situace ve spoustě odvětví. Například pokud jde o právo, to bylo považováno nově za prostředek k prosazování politické moci, kdy se často prosazovalo na úkor zákonnosti. K úpravě došlo i v postavení občana vůči státu. Tím, že bylo odstraněno několik významných institucí v rámci veřejné správy a převádění jejich pravomocí pod státní správu, tak se člověk dostal zpět do role poddaného vůči státu. Různé orgány veřejné správy byly zrušeny a nahrazovány centralizovaným systémem státní správy. Tu tvořily ústřední výbory a jemu podřízené krajské, okresní a místní národní výbory. Další sféry společnosti (kultura, hospodářství, ...) byly zestátněny.<sup>285</sup> Díky tomu by se dalo říct, že správní právo v tehdejší době bylo pouhou složkou politiky vládnoucí strany.

Pokud jde o vývoj národních výborů, došlo po komunistickém převratu k jejich dalšímu rozvoji. Již záhy po převzetí moci začaly vznikat akční výbory Národní fronty. Jejich úkolem bylo především provádění personálních čistek v řadách členů výborů, které komunisté nepovažovali za důvěryhodné a spolehlivé. Národní výbory měly být zodpovědné vůči lidu, jenž byl zastupován právě akčními výbory. Jenže ty se nakonec zaměřovaly pouze na personální problematiku a do záležitostí v rámci správy neměly zasahovat. Díky tomu své postavení posílila KSČ.<sup>286</sup> Tyto změny zpočátku neměly oporu v zákoně a byly dodatečně schváleny 21. července 1948 zákonem č. 213/1948 Sb.<sup>287</sup>

Významným počinem nové vlády po komunistickém převratu bylo schválení nové ústavy. Tato takzvaná Ústava 9. května (den, kdy byla schválena) měla nahradit Ústavní listinu Československé republiky a byla pak nahrazena v roce 1960, kdy vešla v platnost Ústava

---

<sup>284</sup> HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo: obecná část*, Praha 2003, s. 37.

<sup>285</sup> HENDRYCH, D. a kol. *Tamtéž*, s. 38.

<sup>286</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 446.

<sup>287</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Tamtéž*.

Československé socialistické republiky. Tato ústava též upravovala i funkci národních výborů. Její VI. hlava uváděla, že tyto orgány jsou úřady zastupitelského typu, v jejichž rámci zastupují lid ve výkonu státní moci. Kromě toho jsou i představiteli moci v obcích, okresech a krajích.<sup>288</sup> V jejich přidělených oblastech pak měly vykonávat funkci veřejné správy.

V rámci národních výborů nižší orgány podléhaly vyšším. Později se přestala respektovat jakákoliv možnost komunálního vlastnictví. Tím v podstatě skončila existence samosprávy a činnost výborů tak měla být odpovědná státu. Definitivní tečku této podobě dala vláda v roce 1950, kdy došlo ke zrušení předpisů, které se týkaly obecního hospodaření.<sup>289</sup> Od té doby měly národní výbory hospodařit a pracovat pouze se státním majetkem, kterým jim byl svěřen.

Dalším významným bodem ve vývoji národních výborů byl zákon o krajském zřízení, který byl vydán v prosinci 1948. Tato reorganizace počítala i s tím, že později zasáhne i do okresních a místních správ. Krajské národní výbory měly být podřízeny vládě, respektive jednotlivým ministrům. Pokud by tyto výbory své úkoly neplnily, jak by se očekávalo, tak mohly být i rozpuštěny. Kromě toho jim zákon vymezoval i různé postavení a rozhodující pravomoci.<sup>290</sup>

Na základě tohoto zákona došlo ke zrušení zemských národních výborů v Praze a Brně. Jejich majetek, zaměstnanci i instituce, které k nim náležely, se měly nově stát součástí utvořených krajských národních výborů.<sup>291</sup> Vzniklo tak 19 krajů - z nichž 13 v českých zemích (Pražský, Českobudějovický, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královehradecký, Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Gottwaldovský a Ostravský) a 6 na Slovensku (Bratislavský, Nitrianský, Banskobystrický, Žilinský, Košický a Prešovský).<sup>292</sup>

Záhy po reorganizaci krajské správy mohlo dojít i ke změně u okresních národních výborů. Nejprve k tomu došlo prostřednictvím nařízení vlády 18. ledna 1949, kdy se upravily územní obvody, jejímž výsledkem bylo založení 35 nových okresů. Konečnou podobu jim dalo další vládní nařízení ze 7. června 1949, které upravilo fungování okresních národních výborů prostřednictvím podobných principů jako u krajských národních výborů.<sup>293</sup>

Na závěr přestavby podoby a činností národních výborů došlo k úpravě organizace místních národních výborů. Nejprve tomu předcházelo vládní nařízení č. 72 Sb., který vyšel 8. března

---

<sup>288</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 446.

<sup>289</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Tamtéž*, s. 447.

<sup>290</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, Praha 2016, s. 433.

<sup>291</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*.

<sup>292</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 447.

<sup>293</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 434.

1949. To se týkalo existence tzv. újezdních tajemníků, jejichž úkolem bylo vypomáhat místním národním výborům v jejich práci. Samotnou reorganizaci pak přineslo vládní nařízení č. 14 Sb. vydané 28. února 1950. Výsledkem bylo, že při stavbě této nejnižší správní soustavy v tehdejší Československu se použilo stejných postupů jako u předchozích vyšších stupňů.<sup>294</sup>

Agenda národních výborů se po převratu začala rozšiřovat, především v roce 1949. Poté se ale pro změnu začala zase zmenšovat. Například se zrušilo několik samostatných úřadů a institucí, jejichž výkon přešel převážně na okresní národní výbory. Týkalo se to okresních školních výborů, úřadů berní správy, nebo v roce 1953 okresní nemocenské pojišťovny, které měly za úkol poskytování dávek.<sup>295</sup>

Pokud jde například o krajské národní výbory, po roce 1949 také získaly spoustu pravomocí od zrušených úřadů. Například podle zákona č. 308 Sb. z 28. prosince 1948 měly k 1. lednu 1949 zaniknout obchodní a živnostenské komory, kdy jejich pravomoci přešly právě na krajské národní výbory. Později pak přecházely pod výbory činnosti třeba zemských a okresních úřadů ochrany práce, státních obvodních úřadoven pro pozemkovou reformu, nebo zemských komisí pro technicko-hospodářské úpravy pozemků.<sup>296</sup> Dále se zrušily zemské rady, jejichž působnost převzaly právě školské referáty krajských národních výborů, či Národní pozemkový fond, který byl zrušen v roce 1950. Jejich funkci pak převzalo zčásti ministerstvo zemědělství a zčásti krajské a okresní národní výbory.<sup>297</sup>

S nástupem padesátých let začalo docházet k prvním kritikám činnosti státních orgánů, včetně národních výborů. K určitým změnám pak došlo především po smrti sovětského vůdce Stalina v březnu 1953. Důležitým byl především ústavní zákon č. 81/1953 Sb., podle kterého řízení národních výborů přešlo z ministerstev na vládu. Díky tomu došlo ke vzniku zvláštní komise, kterou vedl předseda vlády, či jeho náměstek.<sup>298</sup>

Národním výborům pak ubližovalo jejich důvěryhodnosti i to, že se od roku 1945, kdy tyto instituce vznikly, do nich nekonalý řádně konané volby. Z toho důvodu došlo v roce 1954 k odsouhlasení několika významných zákonů, což byl například ústavní zákon o národních výborech a zákon o volbách do národních výborů.<sup>299</sup> Později pak bylo přijato vládní nařízení, které mělo určit organizaci výkonných orgánů národních výborů. Výsledkem bylo, že funkce

---

<sup>294</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 434.

<sup>295</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 448.

<sup>296</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 434.

<sup>297</sup> SCHELLE, K. *Tamtéž*, s. 435.

<sup>298</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 449.

<sup>299</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Tamtéž*.

těchto orgánů zůstala beze změny. Došlo pouze k tomu, že se jednotné místní národní výbory rozdělily na městské národní výbory a místní národní výbory. Následkem toho bylo, že kde existovaly krajské národní výbory, současně ty městské vykonávaly činnost v daném městě místo místních a okresních národních výborů.<sup>300</sup>

Když se zaměříme na Prahu, tak krátce po převratu začalo v hlavním městě docházet k odstraňování dvoukolejnosti mezi státní správou a samosprávou. Nově ho měly ve všech oborech vykonávat národní výbory. Díky tomu tak již 8. července 1948 došlo k reorganizaci magistrátu. Cílem bylo zjednodušit fungování správy, které se už řešilo i několik předchozích let. Za tímto účelem vzniklo 22 nových referátů, které nahradily 52 původních odborů. Navíc několik úkolů, které měly na starosti úřady, tak nově přešly od roku 1949 na komunální podniky.<sup>301</sup>

Jak již bylo řečeno, důležitým přelomem ve vývoji národních výborů bylo prosazení zákona o krajském zřízení. Kromě něho došlo i k prosazení zákona o organizaci správy v hlavním městě a vládního nařízení č. 79/1949 Sb., které jednalo o územním rozdělení Prahy. Výsledkem této veřejnosprávní reformy pro Prahu bylo, že obce jako samosprávné subjekty zanikly a národní výbory fungovaly jako nejnižší část soustavy státní správy. Hlavní město se zároveň stalo součástí Pražského kraje.<sup>302</sup> V rámci ÚNV mělo plénum slabé postavení a komise pro změnu neměly kompetence žádné. Ohledně magistrátu a jeho úřadoven došlo přímo k samotnému zrušení, kdy veškerou činnost zde nahradily různé aparáty národních výborů.<sup>303</sup> Kromě toho se zde vyřešilo i postavení členů rady na pozicích referentů, či příslušníků komisí ÚNV. Všechno vedlo nakonec k tomu, že charakter samotné rady se oslabil a cílem byla libovůle jednotlivých referentů k výkonu své práce.

Tyto nově prosazené zákony se vládnoucí garnitura snažila společnosti ukázat jako správné rozhodnutí. Jako významný bod, který komunisté považovaly za pokrok, bylo zrušení samosprávy. KSČ se snažila interpretovat dosavadní samosprávnou soustavu jako proradný nástroj předchozí buržoazní třídy na ovládnutí lidu a pacifikaci jejich zájmů.<sup>304</sup> Sice KSČ uznávala, že samospráva mohla určitým způsobem chránit místní zájmy před libovůlí veřejné státní správy, ale na druhou stranu v nové, lidově demokratické společnosti, kde neexistuje rozpor zájmů mezi lidem a státem, je tento vztah mezi státní správou a samosprávou již

---

<sup>300</sup> HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích*, s. 449.

<sup>301</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 659.

<sup>302</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 659 - 660.

<sup>303</sup> LEDVINKA, V. *Tamtéž*, s. 660.

<sup>304</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 185.



zbytečný.<sup>305</sup> Nově totiž lid měl svou vůli vůči státu vykonávat pomocí jimi zvolených národních výborů.

Kromě nefunkčnosti se komunisté snažili společnost přesvědčit o tom, že dosavadní úřednický aparát veřejné správy byl vůči nim vzdálený, od skutečného světa odtržený a nevyvíjející se. Naopak nově se měly úřady k občanům chovat s náležitou úctou a měly mu být odpovědné. Dále například pro zlepšení obrazu úředníků před lidem docházelo i k účastem na různých brigádách. Kupříkladu ONV Praha 2 nařídil svým úředníkům, aby se na čas zapojili do výroby v továrnách. Cílem mělo být lépe se sžít s dělnickou třídou a pracovat na společném cíli lepších zítřků. Nebo naopak ONV Praha 7 si pozval dělníky z jatek, aby vykonali na úřadě prověrky práce a napsali posudky podle svého úsudku.<sup>306</sup>

Tyto změny a reorganizace během let 1948 - 1949 měly za následek postátnění správy a vlastně zapříčinila konec pražské obecní samosprávy. Přes všechna různá prohlášení a ujistění, že správa bude spravedlivější a demokratičtější vůči obyvatelstvu, tak národní výbory naopak dokonce jednu dobu fungovaly jako sbor, který byl jmenován ministrem vnitra. První volby do národních výborů se uspořádaly nakonec až v květnu 1954.<sup>307</sup>

A právě rok 1954 přinesl změny ohledně podoby národních výborů. V březnu byl totiž Národním shromážděním schválen ústavní zákon o národních výborech a s ním i zákon o volbách do národních výborů (č. 12 a 13/1954 Sb.).<sup>308</sup> V nich byla potvrzena existence krajských, okresních a místních národních výborů. Pokud šlo o Prahu, mělo se jednat o Národní výbor hlavního města Prahy a obvodní národní výbory. Za svou činnost se výbory zodpovídaly vládě.<sup>309</sup> Městské národní výbory pak vznikaly ve městech, kde měl sídlo krajský národní výbor a byly postaveny na stejnou úroveň jako okresní. Navíc ve městech, kde byl městský národní výbor zřízen, tak byla možnost založení městských obvodů, které by pak zastupovaly tzv. obvodní národní výbory.<sup>310</sup>

V rámci těchto zákonů byl ÚNV postaven na stejnou úroveň jako byly krajské národní výbory. Také se zodpovídal vládě. V městských obvodech pak fungovaly již řečené obvodní národní výbory, které byly na stejné úrovni jako okresní národní výbory.<sup>311</sup>

---

<sup>305</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 186.

<sup>306</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. Tamtéž, s. 187.

<sup>307</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 660.

<sup>308</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 435.

<sup>309</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>310</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 436.

<sup>311</sup> SCHELLE, K. Tamtéž, s. 437.

Díky nově vydaným zákonům se měly národní výbory proměnit ze sborů, které byly jmenovány, na instituce volené na období tří let. V této podobě se tak první volby do národních výborů mohly konat 16. května 1954. Díky politickému směru v tehdejší Československu pak po sečtení hlasů jednoznačně zvítězila v Praze jednotná kandidátka Národní fronty. Celkem získala 92,70 % hlasů.<sup>312</sup>

Již 21. května 1954 pak došlo k prvnímu plenárnímu zasedání ÚNV po uskutečněných volbách. To proběhlo ve velkém sále Slovanského domu. Jednání zahájil svým proslovem primátor Václav Vacek. „*Scházíme se na prvním zasedání Ústředního národního výboru, který byl zvolen způsobem skutečně demokratickým, ve volbách, v nichž všichni naši občané mohli, a jak výsledky ukazují, také zcela svobodně své mínění projevit.*“<sup>313</sup> Vzápětí ve svém projevu kritizoval politické a názorové oponenty tehdejšího politického zřízení země. „*Ačkoliv naši nepřátelé, ať už doma nebo za hranicemi, vyvíjeli všechno úsilí, aby svedli náš lid na zcestí a postavili ho proti naší lidové vládě a správě, ačkoliv se snažili, když už nemohli jinak, alespoň náš lid odvrátit od účasti na volbách a odhlasování pro kandidáty Národní fronty, zmařila jednota a shodná vůle všech našich pracujících všechny plány nepřátel a zbavila je tím i té nejmenší naděje na úspěch. Československý lid a také náš pražský lid, který dobře ví, kdo má na mysli jeho skutečné blaho, odmítl všechny svody i hrozby reakce, a ačkoliv naše volební zákony předpokládají dobrovolnou účast, dostavil se k volbám v plném počtu a v naprosté většině odevzdal své hlasovací lístky pro kandidáty Národní fronty.*“<sup>314</sup> Později pak primátor Vacek děkoval všem, kteří volby organizovali, a také voličům, kteří jejich kandidátům dali svůj hlas.

Poté, co na plenárním zasedání proběhl akt složení slibu členů, vzal si primátor Vacek opět slovo. Těsně před volbou nové rady ÚNV učinil prohlášení. „*Požádal jsem ústřední výbor naší strany, aby mi bylo povoleno odebrat se na odpočinek. Celý můj život patřil a byl oddán boji naší dělnické třídy a naší strany. Vážím si velkého uznání a důvěry naší strany a vlády, jehož se mi dostalo udělením řádu republiky, jež jsem přijal z rukou našeho milovaného presidenta s. Antonína Zápotockého jako ocenění svého celoživotního díla.*“<sup>315</sup> Na závěr svého proslovu pak řekl před ÚNV, kdo by měl být jeho nástupce. „*Navrhuji tedy, aby ústřední národní výbor zvolil jako předsedu soudruha poslance Adolfa Svobodu.*“<sup>316</sup>

---

<sup>312</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 660.

<sup>313</sup> AHMP. *Zápisy ze zasedání pléna ÚNV*, inv. č. 44, č. k. 25.

<sup>314</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>315</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>316</sup> AHMP. Tamtéž.

Následně ÚNV o návrhu končícího primátora Vacka hlasovalo. Výsledkem bylo, že tento návrh byl přijat. Poté, co Adolf Svoboda přijal od Václava Vacka primátorský řetěz, předstoupil před výbor se svým projevem. „*Soudružky a soudruzi, bratři a sestry, vážení spoluobčané! S opravdovým pohnutím přijímám od vás jako od zástupců našeho pražského lidu nejvyšší odpovědný úkol předsedy ústředního národního výboru hlavního města Prahy a děkuji vám za vaši velkou důvěru.*“<sup>317</sup> Později v závěru svého prvního proslovu jako primátora hlavního města Prahy poděkoval bývalému primátoru Vackovi, kterému slíbil, že „*půjdeme v jeho dále vpřed v jeho šlépějích, věrni našemu lidu a naší krásné vlasti a že se budeme neustále řídit příkladem, vzorem jeho krásných a lidských vlastností.*“<sup>318</sup>

Po těchto volbách došlo ke změně modelu funkce národních výborů. Nově se utvořil podle vzoru tzv. sovětů, který byl uplatňován v Sovětském svazu. Změna měla za následek ukončení existence referentského systému. Rada ÚNV i ONV jednala vždy od té doby ve sboru a byla za svou činnost odpovědná jak svému plénu, tak i radě vyššího orgánu.<sup>319</sup> Tím se tak podařilo vytvořit soustavu státní správy od úrovně ministerstev až k místním národním výborům.

Ve druhé polovině padesátých let začalo docházet k ekonomickým a hospodářským problémům. Toto způsobovala především centralizace systému, která podléhala ministerstvům. To mělo pak za následek neohrabanost administrativy těchto orgánů. Proto v letech 1957 - 1960 probíhaly pokusy o jejich reformu, kde cílem byla decentralizace některých státních hospodářských podniků ze správy konkrétních ministerstev pod správu ÚNV. Zároveň podniky, které spadaly pod oblast zájmu ÚNV, tak nově patřily pod kontrolu ONV.<sup>320</sup> Cílem mělo být posílení pravomocí v oblasti ekonomiky pro daná pléna a zjednodušení plánování. Nedůslednost v zavádění této novinky však měla za následek, že po určitou dobu existoval hospodářský model, ve kterém jeho řízení měly na starosti národní výbory, ale plánování stále spadalo pod ministerstva. Problém se vyřešil až v roce 1961, kdy i plánování bylo přeneseno do pravomocí národních výborů.<sup>321</sup>

Největší přelom nejen ve vývoji socialistického Československa, ale i samotné existence národních výborů pak nastal v roce 1960. V daném roce totiž komunisté přijali Ústavu Československé socialistické republiky. Předtím, než byla odsouhlasena, tak došlo k začlenění úpravy do zákona č. 65/1960 Sb., o národních výborech, nebo třeba vládního nařízení č.

---

<sup>317</sup> AHMP. Zápisy ze zasedání pléna ÚNV, inv. č. 44, č. k. 25.

<sup>318</sup> AHMP. Tamtéž.

<sup>319</sup> FEJTOVÁ, O. a kol. *Osm set let pražské samosprávy*, s. 190.

<sup>320</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 661.

<sup>321</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

71/1960 Sb., o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů.<sup>322</sup> Samotná tzv. socialistická ústava byla pak schválena 11. července 1960. V nich nebylo zapomenuto ani na činnost národních výborů. Podle ústavního zákona č. 100/1960 Sb. systém národních výborů tvořily krajské národní výbory, okresní národní výbory, a pak buď městské, nebo místní národní výbory. Pokud jde o jejich rozlišení, tak městské se nacházely ve městech, v nichž se zároveň nacházely i sídla krajů a okresů. Dále mohly fungovat i ve městech, ve kterých by to mohl určit krajský národní výbor.<sup>323</sup>

Nově přijatá socialistická ústava měla také za následek i proměnu podoby a uspořádání krajů a okresů v Československu. A jakým způsobem se tato změna projevila v podobě hlavního města Prahy? Výsledkem bylo, že Praha byla nově vedena jako samostatný kraj a byla rozšířena o další území. Nově se součástí města staly části Čimice, Ruzyně a některé části katastru dalších obcí, což byly například Dolní Chabry, Ďáblice, Kunratice, Řeporyje, Lysolaje, nebo třeba Přední Kopanina.<sup>324</sup> Kromě toho byla Praha rozdělena do deseti obvodů, které zrovna nerespektovaly podobu hranic katastrálních částí města. Díky tomu tak původní městské části Prahy byly rozděleny do několika různých obvodů. S některými menšími úpravami pak tento systém trvá až do dnešních dní.<sup>325</sup>

Významnou proměnou prošla i hlavní instituce Prahy, protože díky reformě v roce 1960 skončil Ústřední národní výbor, a právě podle zde již jmenovaného zákona č. 65/1960 Sb. a vládního nařízení č. 79/1960 Sb. ho následně nahradil Národní výbor hlavního města Prahy (NVP).<sup>326</sup> Tento orgán pak fungoval jako instituce správy druhého stupně, obvodní národní výbory pak zastávaly prvoinstanční stupeň. V této podobě státní správa pak vykonávala činnost od roku 1960 až do konce komunistické totality v Československu.

## 6.2. Adolf Svoboda (1900 - 1969)

Adolf Svoboda se narodil 16. června 1900 ve Chvalech (dnes součást pražské městské části Horní Počernice) v dělnické rodině. Budoucí primátor se původně vyučil jako strojní zámečnick. Už od svých 16 let byl zároveň členem Odborového svazu kovodělníků, nebo organizace Spartakovských skautů.<sup>327</sup>

---

<sup>322</sup> SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*, s. 444.

<sup>323</sup> SCHELLE, K. Tamtéž.

<sup>324</sup> LEDVINKA, V. *Praha*, s. 661.

<sup>325</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

<sup>326</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž, s. 661 - 662.

<sup>327</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 132.

V roce 1921 se stal Svoboda jedním ze zakladatelů Komunistické strany Československa. Od roku 1929 pak byl zaměstnaný v dělnickém konzumním družstvu Včela na pozici údržbáře. Zde vydržel až do okupace. Již záhy po příchodu německých okupantů byl Svoboda zatčen a zbytek války strávil zavřený v několika koncentračních táborech.<sup>328</sup>

Po propuštění a návratu do Prahy se Svobodova politická kariéra rozjela. Stal se členem okresního výboru KSČ a od srpna 1945 i příslušníkem rady samotného Ústředního národního výboru. Dále byl například členem ústředního výboru Svazu československo-sovětského přátelství, tajemníkem krajského i městského výboru KSČ, a nakonec i členem ÚV KSČ. Od roku 1954 do roku 1964 pak byl po dvě funkční období poslancem v Národním shromáždění.<sup>329</sup>

Po volbách v roce 1954 nahradil Václava Vacka na pozici primátora hlavního města Prahy. Doba jeho úřadování byla spjata s několika investicemi do rozvoje. Ať už výsledek byl pozitivní, či zbytečný. Za jeho vedení se například postavily studentské koleje na Strahově, nebo vodní nádrž v Hostivaři, které měly Praze pomáhat chránit potopám. Za primátorovy vlády se uskutečnila první celostátní spartakiáda, školy měly poskytovat učebnice zdarma, či se řešila bytová otázka.<sup>330</sup>

Během období, kdy byl Adolf Svoboda ve funkci začalo docházet ke kritice politických procesů v na začátku padesátých let a kultu osobnosti sovětského vůdce Stalina, který zemřel v roce 1953. Díky tomu tak došlo k určitému, částečnému odsouzení některých událostí v totalitním Československu. Nejviditelnější bylo odstranění pomníku Stalina na Letné v roce 1962.<sup>331</sup>

Adolf Svoboda nakonec post primátora opustil v roce 1964 a nadále působil jako řadový člen Národního výboru hlavního města Prahy. Zemřel dne 9. února 1969 v Praze.<sup>332</sup>

---

<sup>328</sup> LEDVINKA, V. Adolf Svoboda (primátor 1954 - 1964). *Portál hlavního města Prahy* [online]. Aktualiz. 19. 7. 2010 [cit. 19. 7. 2010]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/adolf\\_svoboda\\_primator\\_1954\\_1964.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/adolf_svoboda_primator_1954_1964.html)

<sup>329</sup> LEDVINKA, V. Tamtéž.

<sup>330</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 133.

<sup>331</sup> LEDVINKA, V. LEDVINKA, V. Adolf Svoboda (primátor 1954 - 1964). *Portál hlavního města Prahy* [online]. Aktualiz. 19. 7. 2010 [cit. 19. 7. 2010]. Dostupné z:

[https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cele/adolf\\_svoboda\\_primator\\_1954\\_1964.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cele/adolf_svoboda_primator_1954_1964.html)

<sup>332</sup> JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, s. 133.

## 7. Závěr

V rámci práce jsem chtěl ukázat, jak se postupně vyvíjela správa a samospráva Prahy v průběhu převážně první poloviny 20. století. Můžeme si po tom všem říci, že veřejná správa hlavního města byla během této doby svědkem i účastníkem několika událostí, která byla přelomová pro české dějiny.

Zjistili jsme například, že Praha byla v době vyhlášení samostatného Československa v roce 1918 výrazně menší než v současnosti. Proto velkou změnou pro rozvoj hlavního města se stal rok 1922, kdy přičleněním 37 obcí k Vnitřní Praze vznikla tzv. Velká Praha. V pozdějších letech pak přibýly další obce, které utvořily dnešní podobu metropole. Další zajímavou oblastí v rámci práce je konání voleb. Zde se podle mého názoru nabízí otázka, jak výrazným způsobem ovlivnila válka volby v roce 1946 oproti předchozím ještě z doby tzv. první republiky, neboť v poválečných volbách uspěla KSČ, což se straně před válkou nepodařilo.

Důležitou oblastí v diplomové práci je úloha jednotlivých představitelů Prahy v rámci vývoje města. Ať už starosta Přemysl Šámal, primátor Petr Zenkl, německý náměstek primátora Josef Pfitzner, primátor Václav Vacek, nebo primátor Adolf Svoboda totiž zasáhli výrazným způsobem do chodu veřejné správy Prahy. Někteří z nich se dočkali i významnosti v rámci celé republiky. Buď jako Šámal, ze kterého se stal kancléř prezidenta republiky, či Zenkl, který se stal významnou postavou Československé strany národně sociální na úrovni celostátní politiky.

Pokud jde o využití daného tématu ve vzdělání, tato diplomová práce by se dala využít při hodinách základů společenských věd (občanské výchovy), dějepisu, českého jazyka, popř. na střední odborné škole při vyučování veřejné správy. Z vývoje veřejné správy před rokem 1918 by se daly určitě do výuky použít pasáže věnující se funkcím úředníků. Mezi žáky (studenty) se vytrácí znalost takových pracovních pozic a funkcí jako je: rychtář, hejtman, purkmistr, starší, syndikus, konšel, kancelista apod. Z diplomové práce by se daly vybrané pasáže zpracovat do podoby pracovního listu. Obdobným způsobem by se studenti mohli seznámit s pojmy hejtmanství a magistrát. Na pasážích věnovaných změnám státní správy s nástupem bachovského absolutismu by se daly ukázat obecně prvky absolutismu. Pro studenty by mohlo být zajímavé dohledat si i další informace k lístkovému systému, který byl zaveden v průběhu první světové války. Na příkladu JUDr. Karla Baxy se dá doložit antisemitismus v Československu.

V této práci se na str. 25 a 26 píše o výsledcích voleb do tzv. Velké Prahy v roce 1923. Zde se nabízí zajímavá analogie s dneškem: studenti by si mohli dohledat, jak dopadly volby do obecních zastupitelství v jiných částech republiky, a to následně porovnat s dneškem, zda už dříve platila/neplatila premisa, že Praha volí jinak než zbytek republiky. Při párovém učení by se daly použít medailonky věnované Petru Zenklovi a Přemyslu Šámalovi. Každý ze studentů z dvojice by dostal pouze portrét jednoho z těchto mužů, ten by si musel nejdříve sám zpracovat a poté Zenkla/Šámala představit svému spolužákovi/spolužačce. Na příkladech Petra Zenkla a Přemysla Šámala by se dala rozvinout i řízená diskuse o chápání vlastenectví.

Projev Petra Zenkla ze str. 53 a 54 by se dal použít jako podklad k procvičení administrativního funkčního stylu. Studenti by mohli napsat dopis, kde by napsali své vize, jak by mohla vypadat Praha za 8 – 12 let a jaké konkrétní kroky by k tomuto rozvoji podnikli sami v roli primátora. Popř. by si na toto téma mohli připravit projev, čímž by si procvičili funkční styl rétorický a zdokonalili by se v kompetenci komunikační.

Na str. 58 se rozepisují o tom, jak se snížila věková hranice pasivního volebního z 21 let na 18 let. To by mohlo vést k zajímavé diskusi toho, zda po 100 letech znovu nenastala situace, kdy by se tato věkové hranice mohla znovu snížit tentokrát z 18 let na 16 (viz např. Rakousko).

Při hodinách dějepisu nebo veřejné správy na střední škole by se dalo určitě použít téma národních výborů - jak se národní výbory zneužívaly k prosazování politiky KSČ. Zajímavá by byla i komparace národních výborů, ONV a KNV s formou dnešního územněsprávního uspořádání.

Diplomová práce ukázala, jakým turbulentním vývojem procházela správa a samospráva během 20. století, kdy české země zažily nejprve monarchii, následně republiku, později okupaci cizí totalitní mocí, pak opět demokratickou republiku, aby ji následně nahradila jiná totalitní moc, která ovlivňovala život všech její obyvatel v každodenním životě.

## 8. Seznam použitých informačních zdrojů

### Prameny

- ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY (AHMP). *Protokoly schůzí sboru obecních starších (červen - prosinec 1918)*, inv. č. 857.
- AHMP. Archiv města Karlína. *Protokoly schůzí obecního zastupitelstva (1919 - 1921)*, inv. č. 748, kart. 286.
- AHMP. *Protokoly schůzí ústřední správní komise (leden - červen 1922)*, inv. č. 867.
- AHMP. *Zápisy o schůzích Ústředního zastupitelstva z roku 1938 (kniha III)*, inv. č. 930.
- AHMP. *Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha I)*, inv. č. 20, č. k. 1.
- AHMP. *Zápisy ze zasedání pléna ÚNV (kniha III)*, inv. č. 23, č. k. 4.
- AHMP. *Zápisy ze zasedání rady ÚNV (kniha III)*, inv. č. 172, č. k. 32.
- AHMP. *Zápisy ze zasedání pléna ÚNV*, inv. č. 44, č. k. 25.

### Periodický tisk

- VĚSTNÍK HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY. *Projev primátora Petra Zenkla při manifestaci občanstva*, 14. března 1938, r. XLV, č. 10, s. 213.

### Literatura

- ADAMOVIČ, K., a kol. *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 - počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky ve spolupráci se Státním ústředním archivem, 1992. ISBN 80-85270-09-9.
- BALÍK, S. *Komunální politika: obce, aktéři a cíle místní politiky*. Praha: Grada, 2009. Politologie (Grada). ISBN 978-80-247-2908-4.
- BĚLINA, P. a kol. *Dějiny Prahy II: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. Praha: Paseka, 1998. ISBN 80-7185-143-4.
- ČEČRDLOVÁ, J. *Petr Zenkl: jeden z tvůrců československé demokracie*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010. Acta Universitatis Purkynianae Facultatis philosophicae. ISBN 978-80-7414-332-8.
- FEJTOVÁ, O. a kol. (ed.) *Osm set let pražské samosprávy: sborník příspěvků z 18. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 16.*



a 17. května 2000 u příležitosti výstavy *Osm století pražské samosprávy (Clam-Gallasův palác 4. května - 6. července 2000)* v rámci akcí *Praha - evropské město kultury 2000*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2002. Documenta Pragensia. ISBN 80-902597-4-X.

- FRIEDL, J. a kol. *Parlamentní volby 1946 a Československo: souvislosti, prognózy, fakta, následky*. Praha: Historický ústav, 2017. ISBN 978-80-7286-310-5.
- HÁLEK, J. (ed.) *Americká stopa české Maffie: vzájemná korespondence prvního československého vyslance v USA Bedřicha Štěpánka s kancléřem prezidenta republiky Přemyslem Šámalem (1921-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2016. Ego (Masarykův ústav a Archiv AV ČR: NLN, Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-80-7422-341-9.
- HENDRYCH, Dušan. *Správní právo: obecná část*. 5., rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2003. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-671-9.
- HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.
- JELÍNKOVÁ, T. a kol. *Pražský sborník historický XXVI*, Praha: Panorama, 1993. ISBN 80-7038-244-9.
- KOL. AUTORŮ. *Husova škola v našem národním odboji: vzpomínky na její působení za války*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav (svaz osvětový), 1928. ISBN.
- KOUDELKA, Z. *Průvodce územní samosprávou: po 1.1.2003 : včetně úplného znění obecního a krajského zřízení*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-403-X.
- LEDVINKA, V. *Praha*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny českých měst. ISBN 80-7106-320-7.
- MARÈS, A. *Edvard Beneš od slávy k propasti: drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Argo, 2016. Ecce homo. ISBN 978-80-257-1895-7.
- MARŠÁLEK, P. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha: Auditorium, 2012. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.
- MÍŠKOVÁ, A. *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945*. Praha: Scriptorium, 2000. Documenta Pragensia. ISBN 80-86197-10-7.
- MÍŠKOVÁ, A. *Josef Pfitzner (1901-1945): prameny k životu a dílu sudetoněmeckého historika a politika = Josef Pfitzner (1901-1945) : Quellen zu Leben und Werk des*

*sudetendeutschen Historikers und Politikern*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2011. Práce z Archivu Akademie věd ČR. ISBN 978-80-86495-92-7.

- NEKOLA, M. *Petr Zenkl: politik a člověk*. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3377-0.
- PASÁK, T. *Zápasy primátora JUDr. O. Klapky*. Praha: Melantrich, 1991. ISBN 80-7023-103-3.
- ROŠTLAPIL, V. *Masarykovy domovy, ústřední sociální ústavy hlavního města Prahy*. Brno, 1932. ISBN.
- RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.
- SCHELLE, K. *Dějiny veřejné správy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-374-7.
- SCHELLE, K. *Státní mechanismus meziválečného Československa*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-461-6.
- SCHELLE, K. *Vývoj české veřejné správy*. Ostrava: Key Publishing, 2008. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-87071-92-2.

### **Diplomové práce**

- KOLUMBER, D. *Druhá Československá republika* [online]. Brno, 2012 [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vhyq7/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D.
- MICHÁLKOVÁ, K. *Pražský primátor Otakar Klapka (1891-1941)* [online]. Brno, 2020 [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1cq6d/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

### **Elektronické zdroje**

- LEDVINKA, V. JUDr. Karel Groš (starosta 1906 - 1918). *Portál hlavního města Prahy* [online]. Aktualiz. 9. 12. 2009 [cit. 9. 12. 2009]. Dostupné z: [https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cel\\_e/judr\\_karel\\_gros.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cel_e/judr_karel_gros.html)
- MUSIL, Michal M. Profesor Josef Pfitzner – nacistický vládce Prahy. *České noviny* [online]. Aktualiz. 9. 9. 2003 [cit. 23. 10. 2016]. Dostupné z:

<http://www.ceskenoviny.cz/archiv/zpravy/profesor-josef-pfitzner-nacisticky-vladce-prahy/13192>

- LEDVINKA, V. JUDr. Václav Vacek (primátor 1945, 1946 -1954). *Portál hlavního města Prahy* [online]. Aktualiz. 15. 6. 2010 [cit. 15. 6. 2010]. Dostupné z: [https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cel\\_e/vaclav\\_vacek.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cel_e/vaclav_vacek.html)
- LEDVINKA, V. Adolf Svoboda (primátor 1954 - 1964). *Portál hlavního města Prahy* [online]. Aktualiz. 19. 7. 2010 [cit. 19. 7. 2010]. Dostupné z: [https://www.praha.eu/jnp/cz/o\\_meste/primator\\_a\\_volene\\_organy/Primator/stali\\_v\\_cel\\_e/adolf\\_svoboda\\_primator\\_1954\\_1964.html](https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/primator_a_volene_organy/Primator/stali_v_cel_e/adolf_svoboda_primator_1954_1964.html)